

UUEST AASTAST ILMUB JÄLLE «SIRP»!

SOOVIME JÕULURAHU
NING TERVITAME
SAABUYA UUSAASTA PUHUL
KÕIKI

«SIRBI JA VASARA»
«REEDE» ja «SIRBI»

ENDISI,
PRAEGUSI
NING TULEVASI
LUGEJADI

51

HIND 30 KOP

21. DETSEMBER 1990

1940. A. OKTOOBRIST

JÕULUMUUSIKA TALLINNAS AVAS EELMISEL PÜHAPÄEVAL MEISTERLAULJA JORMA HYNNINEN SOOMEST

KÕRTE KESKEL

Kunst oma uhkes üksinduses
Kõrred tuules viimas
Ja lume all maas
Kevadel tõusevad koos

Kunst oma uhkes üksinduses
Kunstluule ja farbekunst
Poetesside pateetika
Ja poetide populism
Jumal küll

Kunst oma uhkes üksinduses
Kõrte kingitus

ALEKSANDER SUUMAN

Eestimaale tuli veel
üks rahvusvaheline
auhind:

AMNESTY INTERNATIONAL
autasustas

JAAN KROSSI

skulptuuriga «Kuldleek»
(vt. lähemalt 13. lk.)

KULTUURIFONDI
AASTAPREEMIA 1990

VELJO
TORMISELE
(VT. KA LK. 7)

Esmaspäeval anti F. Tuglase
Majamuuseumis

REIN
TAAGEPERALE

üle selle aasta F. Tuglase
novelliauhind, mis talle tea-
lavasti anti novelli «Livland,
Leaveland» (Lmg. 1989, nr.
3) eest. Laureaat (pildil
koos žürii esimehe Mihkel
Mufiga) annetas preemia-
summa Eesti Häätegevus-
fondi.

M. TOURNIER'

vaimu järelmõju Eestis kes-
tab. Avaldades täna tema
uhke puändiga jõululoo
koos M. Riivese kommen-
taariga (lk. 4), soovitame li-
saks lugeda ka A. Chavini
mälestusi lk. 16. Või teha
vastupidi.

ERWS—

lahtiseletatult Eesti Richard
Wagneri Selts — sai kolme-
kümne asutajaliikme eestvõtte-
teoks 12. detsembril. Miks just
Wagner, küsis Eino Tamberg.
Andres Uibo seletas, et
Richard Wagner Verband,
mis asutati 1909. aastal, on
üks mõjuvõimsamaid muusika-
ühinguid maailmas oma 7000
liikmega 50 Saksa linnas
ning 4000 liikmega 32 maa osa-
ühinguis (nüüdsest on selles
reas Austria, Šveitsi, Jaapani,
Austraalia jpt. kõrval ka Eesti).
Leo Normet lisas, et Wagneri
kõrgromantism on eelaste meie
sajandi kunstielule, et see tä-
hendab haardeid ka kirjandus-
se, filosoofiasse ja on oma
pallupakkuvuses õnnestunud
valik ka eesti kultuurile. Täht-
suseta pole seegi, et meid luba
ootas Hannoveris sõprusühing,
mille üks liidreid on Eva Wil-
son-Märtson. Just tema teene
on, et ERWS sai tegevust alus-
tada kulminatsioonilt — ava-
kooleku otsustada oli üks
RWV kaheksast stipendiumist,
mis iga aastal loovatakse
Bayreuthi muusikapidustustele
sõitmiseks. Niisiis on eeloleval
kevadl kaks nädalat Wagneri-

ARNO SAARE FOTO

KAIJU SUURE FOTO

ARNO SAARE FOTO

KRISTEL PAPPAL
pidustustel ka meie muusika-
teadlane Kristel Pappel.
ERWS-i esimeheks valiti
Andres Uibo, asetäitjaks Avo
Hirvesoo, eestseisusesse veel E.
Asur, T. Kahur, O. Kuningas,
T. Mattisen, L. Normet, M.
Palm, M. Pärtlas, I. Randalu
ja A. Tamm.

Akadeemiline
Raamatukogu

On üks ulmepilt, üks palavikunägemus, milles salaja asub inimestesse küri võõras, muusugune mujalt tulnuk. Kõik säilib näiliselt endisena, inimkesta sees ei ole aga enam inimlikku sisu, seal varitseb ulmekoletis. Sobival hetkel sirutub ükskõik kui lähedast inimesest välja soomustatud lõust või küüniskäpp, mis haarab uue ohvri järele, et süüa ka selle sisemus ning täita ohver jätkuvalt paljuneva enesega. Nõnda kasvab kuri kiiresti, ja ei ole üldse teada, kus ta tegelikult asetseb. Enam ei tea, kes on kes.

Oises palavikunägemuses peegelduvad päevade kahtlused, umbusk, ebakindlus. Pahasti painab, et ringi vaadates võib ulmekujundile leida Eestimaal toimuvast üha enam lahtimõtet: võimalusi. See masendab ja teeb haigeks.

Nõnda vabisevagi pidevas vaimses palavikus. Vaimuelu aga on sfäär, milles tekib elab ja säilib kultuur. Ütlema tagi on selge, et normaalse kultuurielu tagatis on normaalne vaimuelu. Samuti vastupidi: normaalne kultuurielu on keskkond, kus võimalik elada normaalselt vaimuelu. Normaalselt pole siin idapiiride sees tänaseks enam midagi järele jäänud. Tegelikult elame ju Suure Vapustuse ootel. Me ei tea, kui sügavale või kui kaugele ulatub vapustuse kaasaarvib jõud. Piirdub see meiega, kes me moodustame kirju idaseltskonnaga, haarab see kogu Euroopat või ulatub kaugeemale veel, laastab ehk terve maailma?

Jälgime vaevalt poliitilise elu heitlikkust. See on omamoodi kui jooks meeleto ratsamehe kannul. Sinna läheb me aeg, kaob erksus, kuluvad närvid. Ometi on tunne, et maha jääda ei tohi. Kui ratsamees silmist kaob, lööb ebakindlus lausa üle pea. Iga kinnipüütud informatsiooni aga paigutame oma kujutluspilti, mis sellega justkui tera võrra tööle lähemale astuks. Niiviisi suudaks vaim nagu parimini tasakaalus püsida. Kumatigi pole üldse teada, missugune informatsioon vastab tööga tööle, missugune on töödelud ja missugune ei pea üldse paika. Ei tea enam, missugust ajakirjanikku omaks pidada, missugune on võõrast ja muusugusest riivatud. Jälgime neid ülitundlikult. Üksainus lause võib hävitada usalduse, haiglaselt erksa pilgu ees võib mis tahes ütlemine omamanda valdavad mõtted ja pahaendelise tähenduse. Ega ei tee ju ka ajakirjaniku elu kergemaks, kui lugeja haarab kinni näiteks vabapressi silmahakkavast pealkirjast «Poliitika väsitab, erootika vabastab». Nõnda on «Eesti Ekspressis» lastud novembrikuus oma elukogemuse põhjal lausuda Mario Vargas Llosal. Närvilise lugeja käes vallandub äkitselt mõtteahel nagu kett, mis lahti pääsedes lööb valusasti vastu nägu. Tõesti, tõesti, vabaks saada me ju tahamegi, vabaks muidugi okupatsioonist, ent tegelikult ju kogu sellest jamast. Vabastavale lahendusele siinmas tähelepanu juhitakse: nüüd kättesaadav ka kõigile meile lapsele. Raukadele soovitatakse oraalset vallatust ja kaasakiskuvaid vaatamänge. Täisnimesele on kõik käelatuses seisev lubatud, täisnimeseks seks on ülev kui kunst ja vaimne ning püha kui religioon. Sellisena võib ta täiesti prestiižikalt täita üleni mõtte- ning kiutlusmaailma ja moodustada elule garanteeritud kvaliteediga sisu. Lastel on omad seksiteed, mida tutvustab lasteaiakirjandus. Paljutootav, igivana ja kaasaegne õndsalt uimastav otseside kõiksusega, hinnad alates nullist.

Kes oleks stagnaia vaimses mahajäämuses osanud arvata, et kui kraanid lõuaks lahti lähevad, voolab sealt välja selge suguelu ja prostitutsioonihälvatus. Mõelda, et just see meil puudu oligi! Või lastakse nüüd kraanidest hoopis kriisiajaks hoitud salalohutust?

Kerkib küsimus: milleks neid moraalkäike ning keelde inimestel ülepea üldse vaja on ol-

KÜLMA VERD

AINO PERVIK

nud? Moosesele käsulaudu ulatades oli Jehooval võib-olla meele ainult kius ning narritus iisraellaste tarvis? Võib-olla planeeris ta juba siis öelalt itstades ette kogu psühhopaatoloogilise umbsõlme, mida hiljem pidi suure vaevaga harutama härra Freud?

Iisraellaste kõrberännakutele on meie viimaseaegses avalikus mõttevahetuses juba osutatud. Egiptuse lihapottide juurest teele asunud orjad olid kõrbes juba tegelikult vabad, on märkinud Jaak Jõerüüt. Kõrbes eluga väljatulemiseks oli juutidel vaja saada jagu lodevusest. Moraalikärsad on sündinud elujäämiskäsklustest. Pitsivahus hullav sõjavägi või lilla või roosa kloostritähendavad allakäiku ja kaotust. Eks heitnud vapper kasak Stenka Razinigi laulus oma seksika vürstitari Volga voogudesse.

Küsiks siis küll, et kust seda erootika-, seksi- ja pornoilist me peale öieti kallatakse? Kas teeb seda lõtvade vennaskond või lõtvusele suunajate täidesaatev rügement? Miks peab saama tabudest uue ja uhkema nimel lahti? Mis on tabud? Jehoova käsulaudadel oli muu hulgas kirjas ka see, et inimesed ei tohi tunnistada valetunustust oma ligimese vastu. Jehoova on mõelnud sellele. Eesti rahvausundis olid tabu almatu epaigad. Mis võiks täna pärjaset selle tabu vastu olla? Mõned rahvad on tabustanud toite. Üks levinud keelualuseid on sealiha, mis võib levitada paelussi, keeritsussi. Seksuaaltabud on keelustanud verepilastuslikud suhted. Seda tabu tahaks edaspidigi jõus näha, kui üha enam on kuulda eelarva-

musvabadest pereisadest. Märgatavalt on praegu ettevalmistamisel ka pedofiilide mängumaad, mis võiksid ju tabuala siiski olla.

Kui kunstikanaleid on võimalik edukalt ummistada laiatarbeerootikaga, siis filosoofiahuvid koondamisel tegutsevad kõik-mõeldavad transsendentsed prohvetid rikkalikul skaalal alates nõidmeistrite etendustest kuni grupiviisilise taevastesse tõusuni juba elusast peast. Selles sfääris on aimate viimsepeava hullu hingust. Daamid on närvilised, kuradid püüavad hingi, tänavanurkadel kutsutakse Jeesusele ligi ja vanasaatan ähvardab võtta kolm veretilka lepingu alla vägisi.

Käes on aastatuhande lõpp. Levivad kuritegevus, enesehävitatus, epideemiad, allergiad, unustused, kuuldused ning täid. Kätte on jõudmas pisitasa juba aastakümneid kestva rahvastetrandamise kõrghari. Rikas ja rikutud Rooma näeb jälle värvail barbareid. Lääne-Euroopa kardab lähemal ajal kõige hoogsamate ennustuste järgi kuni 25 miljonit idast tulnud ning teeb kiireid ettevalmistusi omapoolse raudeesiride allalaskmiseks. Näijaste hulkade teeleaatmist võib väga hästi kasutada ka väljapressimiseks. Kui kaua võiks jõukas Lääs selles uue näoga sõjas vastu pidada? Algab olelusvõitlus, kus heldus ja headus toovad kaasa hävingu. Humanistlik kultuur astub kriisi.

Majanduslikule, poliitilisele, ökoloogilisele ebakindlusele, mille põhjas aimus humanistliku kultuuri kadumisevõimalusest, lisandub hirm üha laiemalt valdust haarava ebainimlikkuse ees. Selles olukorras mõjub «Päeva-

lehe» Lenski-seeria juba lausa humoorika kollimänguna. Muidugi oleme kõik täis õiglast pahameelt kurja KGB vastu. Ent kui kaua me jaksame? Mida teevad need, kellele lendmürkide idee valusasti teadvusse tungib? Lendmürkid on ju peaaegu niisama head kui jumala sõrm. Jumal näeb kõike, KGB kuuleb kõike. Jumal muudab sõnakuulmatu soolasambaks, KGB laseb talle lendmürki suhu ja silma. Soolasammast ei usu enam keegi ja Jumala enesegi olemasolus on tekkinud kahtlusi. KGB aga on raudkindlalt iga ettevõtmise taga või on tal seal käsi sees. Lendmürkide idee on külvatud väga viljakale pinnasele, paremat vihjet ei oskagi välja mõelda. Kujutella vaid, mis tahes kolhoosnik või teadlane võib kohe hakata lendmürki neelama, kui... Neil on seal ju kõik kirjas. Paljud kurdavad juba hillitsematu toiduapluse ja jätkuva väsimuse üle. Toit ei kosuta, ei anna energiat, vaid ladestub rumalaks, nürstavaks rasvaks. Sest toiduga on midagi tehtud.

Võtab ju tõsiselt? Tegelikult on kui raske roiskuv klomp, mis lisaks veel kohe valmis plahvatama. Määnduvat rampa püütakse taas nõtkeks sõnuda. Kõikjal koostatakse pingeliselt projekte, kuidas kriisilukorras välja tulla. Moskvast on pea iga päev uus tegevusplaan päevakorral. Paraku muutuvad plaanid järjest enam paljalt varieeruvateks sõnakombinatsioonideks. Sõna ise jääb aina kahvatumaks. Seadused, lepingud, töötused, lubadused, ähvardused, paljastused, olgu suulised või kirjasõnalised, ei suuda enam siduda seda objektiiv-

set miskit, mis kontrolli alt on välja roomanud. Must auk on ammuli lahti. Musta augu suu ees ei ole enam valvel Kalevipoega, ei ka muude rahvaste võimsaid vägilasi. Ei jaks ema Maria ega isa Jumalgi mitte. Humanistlik kultuur on hädas. Tekib soov põgeneda. Välismaale. Aadetesse. Minevikku.

«Ühele rahvale on tulusam säilitada mälestus «Rolandi laulust» kui saada korterisse kuum vesi», on öelnud Alejo Carpentieri romaanis «Kaotatud rajad». Edasi räägib ta nii: «Mulle tegi hea meelt, et leidis veel inimesi, kes polnud valmis vahetama oma hinge mõne automaatseadise vastu, mis pesunaise töö kaotamisega kaotab ühtlasi ka tema laulud, tehes niiviisi ühel hooil lõpu tuhandeaastasele folkloorile.»

Romantilisest puhastumissoovist aetuna toob Ladina-Ameerika mees esile probleemi, mida võib kohata meigi kultuurihoiakutes. Laulupeointervjuudes kõlas niisama ägedaid eesti variante, milles kutsuti kõgu rahvast tagasi ainuvaldavas talupojakultuuri peergudest valgustatud taludes.

Praegu, mil taasloomisel eesti talu, on päevakorral ka talu-ideoloogia. Eesti nüüdistalude aateline pilt ootab loojat. Jakob Pärna rahvastalumudel enam ei sobi. Vaevalt saab eesti talu-ideoloogiat tuletada ka talupojakultuurist. Tegelikult maanimetusele ei saa ometi seada ihaldusväärset silme ette rookatusi, kus pimedatel talveõhtutel käib rehapulkade voolimine vokiurina ja viisiveerutuse saatel. Sellise aatepildi puhul valiksime põllumajanduse asemel turismimajanduse. Turismimajandus on ümmardamismajandus, see on sageli ka väga laste inimeste soovide täitmine, on elamine võõrastele.

Carpentieri lauseid võib vabalt lugeda ka küünilistena. Võib-olla peab neid teostama keegi teine kellegi jaoks, kellele meeldiks pesunaist kui puurilöökest ehtsate rahvalaulude pärast elus hoida. See nurjaks kindlasti. Pesunaist võib säilitada, ehtsust mitte. Poesiat kindlasti mitte.

Samuti on meie talupoegliku identiteediga. Me ei saa tagasi talupojarahvaks. Meil on täiesti normaalne kaasaegne struktuur ja sellele vastav vaimuelu. Oma metamorfoose peame vaatama noorsoo pealt. Kas meie noortel on talupoeglikke palgejooni? Nad otsivad taga kõike muud kui talupojaidentiteeti. See ei tähenda sugugi, et nad ei võiks soovida teha maatööd kaasaegsel tasemel, abiks need Carpentieri poolt halvaks pandud automaatseadised. Talud ei tule tagasi. Talud peavad minema edasi, või muidu ei tule neist üldse midagi välja.

Ümberringi käib igal rindel raske heitlus. Muidugi käib heitlus ka vaimsete sfääride valdamise pärast. Ärgem unustagem sellega, et alati on olnud armastajaid, kes pigem tapavad oma kallima ära, kui näevad teda puhtana ning kaunina teisele naeratamas. See võrdlus tikub mulle pähe, kui vaatän vaimumaailma mitmekesisest nullistusi. Pidevalt tahab keegi oma kanalit ainumõeldavaks abisoluudiks kuulutada, olgu see kanal ise nii umbne kui tahes. Vaevalt, et eesti rahvas ikkagi labasuse, tooruse ja hirmu embusse. Ikka tahaks veel midagi puhast. Eesti humanistlik kõrgkultuur on praegusel hetkel olemas, selles pole põhjust kahelda. On olemas ka tema vaimuse tarbija ning vajaja, paraku aga just tema on hakanud kiiresti vaesuma. Kuidas eesti kultuur nüüdses täiesti ehatoloogiliseks kirpurvas situatsioonis vastu jaksab pidada, on murelik küsimus. Kuidas ta oma teed mööda edasi peab minema, siinini vaesuses, kuidas loojad elatustasemel suudavad püsida, kuidas loomingut teostada? Kuidas säilitada sidet rahva ja vaimse kultuuri vahel? Et muutada nähtavaks, kuuldavaks, loetavaks, peab mõte materialisee-

(Järg 14. lk.)

PALVE

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadikutele

Hariduse ja kultuuri järjepidevus, nende toimimine ja areng loovad aluse eesti rahva püüdlustele jõuda tagasi Euroopa rahvaste juurde, rajada nüüdisaegne tööstus ja põllumajandus, terviklik majanduselu. Eesti intelligents näeb oma ülesannet võimaluste avardamises intensiivseks suhtlemiseks teiste kultuuride ja tänapäeva teadusega, samal ajal säilitades meie kultuuri aluseid ja omapära. Riiklikult toetatud professionaalne kunst ja rahvuskultuur kujundavad rahva elu ja suhtumise kultuuri, sisustavad inimeste vaba aja, võimaldavad tegevust noortele ja vanadele. Just selline avaralt mõistetud kultuurikäsitus võib vähendada neid

ohte, mida kätkeb vastuoluline üleminekuperiood.

Eesti loominguline intelligents pöördub Eesti Vabariigi Ülemnõukogu saadikute poole palvega asuda kõigi nende käes olevate võimalustega eesti kultuuri kaitsele.

TAOTLEME

- suurendada kultuurile kavadatud eelarvelisi kulutusi;
- korrigeerida kultuuri eelarvelisi summasid selliselt, et tagada olemasolevate kultuuri-asutuste säilivus ja tegevusvõimalused;
- kultuuriõtõtajate uute põhjendatud palgaskeemide rakenda-

mist, elutüingimuste kindlustamist;

- töötada välja abinõud erakorralise olukorra tingimustes kultuuri järjepidevuse säilitamiseks;
- et uute seaduste väljatöötamisel ja vastuvõtmisel oleksid tagatud kultuuri toimimise ja arenemise nõuded ja tingimused;
- kultuuri ainelise aluse, tehnilise sisseade ja instrumentariumi täiustamist ja uuendamist.

Vaba ja demokraatlik, korras- tatud majandusega Eesti Vabariigi on tähendust vaid siis, kui säilib eesti keel, eesti kultuur ja eesti rahvus.

«ESTONIA» — Eri Klas, Arne Mikk
«VANEMUINE» — Ago Endrik Kerge, Olo Vilmaa, Endel Nõgene
EESTI DRAAMATEATER — Evald Hermaküla, Raivo Trass
VENE DRAAMATEATER — Grigori Mihhailov, Svetlana Krassman
NOORSOOTEATER — Rudolf Allabert, Jaak Vaus, Mati Unt, Kaarel Kilvet
NUKUTEATER — Rein Agur, Rein Lauks

«VANALINNASTUUDIO» — Eino Baskin, Aarne Oksküla
«UGALA» — Kalju Komissarov
«ENDLA» — Ingo Normet
EESTI RAHVA MUUSEUM — Aleksei Peterson
EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU — Ivi Eenmaa
EESTI AJALOOMUUSEUM — Toomas Tamla
EESTI KUNSTIMUUSEUM — Inge Teder
TARTU AKADEEMILINE MEESKOOR — Alo Ritsing

MATS TRAAT

JÕULUKUU PÄIKE

Suur ihkab väikese hinge,
ihub verejanuliseks sõnu.
Relvad tal ootel niikuinii.

Suur ihkab väikese hinge.
Oma hinge ju müünud ammu.

Suletud ilmad, suletud inimesed,
otseütlemised, kõrvalhelid.
Õudsed tõsiasjad.
Katastroofi klirin.

Tänapäev tänamatu,
hoomamatu homme.

Ära tule mulle rääkima,
et tuleb Godot
tigiduse tikripõõsast!

Teistest peajagu kõrgem, üksi.
Vana tamm seisab, nukkerhall.

Maha praguneb tüvelt koor,
raagus oksad õhtusse harali.

Paar lindu peavad teda meeles.

Kuivanultki teistest kõrgem, üksi
kesel elusat metsa.

Kas ongi teid, tõde ja vale?

Vaid valge talv.

Vaid talve valge kiil
aja tumedas tüves.

Jõulukuu päike paitab aeda,
härmas puude lõuahabemeid.
Jumal küll! Jõulukuu päike,
mis ta paistab? — Loob varje.

Pikad, sirged, sinised jooned
nõuavad õigust.

Ma kiitnud kord inimesi,
kes polnud seda väärt,
kelle alatus valmises ajas.

Näen varje neid kustutamas.

Jõulukuu päikeses, pehmes lumes
vale ja valskus eksinud teelt.
Näen varje neid kustutamas.

Päike tõlgib lapsele
teda ennast:
väike maa on suurim maa
valus ja kannatustes.

Päikesekiir on sild
muinasmaale.

Päikesekiir on sild,
mil pole käsipuid.

ärevuse hääl
vajub teadmatusse

pole ju tarvis
ülearust

Kui midagi on veel,
siis on see just siin —

kus kaalukausile jääb
kannatus ja piin.

DORIS KAREVA

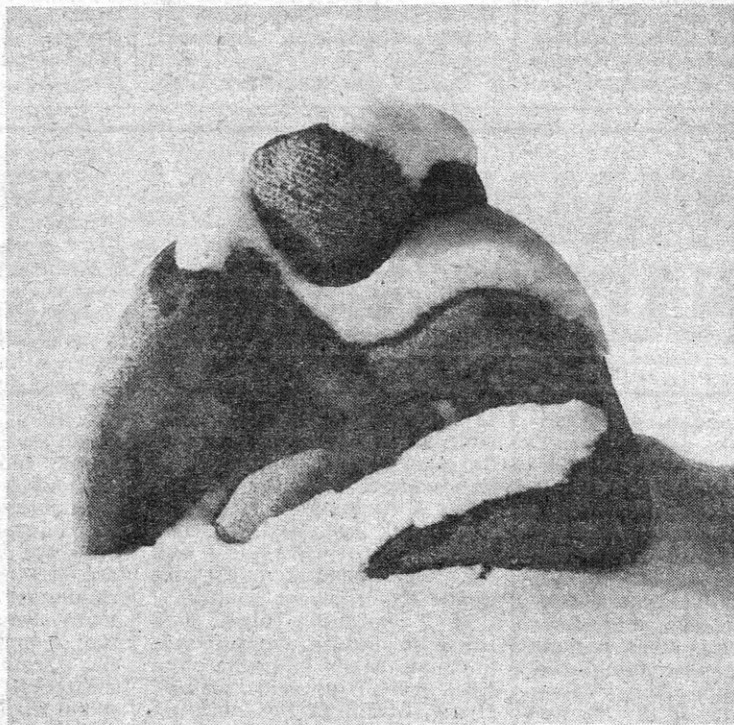
IN MEMORIAM

Mööda tänavat minnes ta tagantkätt tulistas tähti,
neoontähti NEW AGE? NEW ACHE? — niutsuv, muutsuv aeg, nagu
see iganes näis, ta kannul käis. Ah, ta ju tuikus, õnn õones
ta rinnaõõnes tuikas ja teadvuses tulistas üha tühjuse
tulikiri: mis lahti?

Neis päevis helgeis, õis häis ta süda oli nii segi, ta
pea nii pilgeni täis — ah, hullunud silmi pilguks äigas
ta kulunud käis! Ta käis mööda tänavaid, kuni all jõe
ääres seisma jäi — süda sai täis.

Ja sääl, keset maailma möödumist, voogamist järsku ta
varises maha, korises korraaks ja kaotas teadvuse, kodutee,
mälupiltide kee otsa; kõik.

Otsides leiti ta taskutest veel vaid paar kortsunud
rahatähte, üks kiri ja raske kimp taevavõtmeid — küll
alles kõlises see! Otsekui kellad oleksid löönud, helisend
ainuüksi talle all raagus allee: BONNE ANNEE! BONNE ANNEE!
Bonne Annee.

Artur Rätsepa foto

HANDO RUNNEL

VAATAME KORRAKS KÖÖKI

Tehes juttu köögist,
mõtleme enamasti ikka sahvrist.
Üha vähemaks jääb suuri
küdeva leivaahjuga talukööke,
kus arutati maailma asju.
Tänapäeva elulaad on teistsugune.
Mõnedes uutest majades
on elektripliidid. Elektrikannud
hoiavad aega kokku.
Aeg on raha ja raha on vähe.
Aeg voolab ka läbi ummistunud torude.
Toidulõhn imbub riidesse.
Nõusid peseme ja loputame igapäev.
Toiduvalmistamisel läheb vaja mitme-
suguseid

tõstmisvahendeid.
Me ei kata iga päev lauda
kalli portselanserviisiga.
Alumiiniumnõusid on pidevalt saada.
Pannivalik on üsna suur.
On ilusaid haudepotte.
Haudepottidesse paneme haudemunad.
Haudemunadest kooruvad kollased tibud.
On jälle kevad, on lihavõtted.
Lihavõtted on usuline igand.
On viimane aeg hakata ateistideks.

RANDLANE

Ta süngeks on jäänud sääl Saaremaa
rannal.

Ta kodu on vaimvaikne luikede laht,
kus kevadest talveni kõmpival kannal
neid seirab kui viimane vastutav vaht.

Jah, hirmkuri ilm tungib aina ta poole,
oi, kitsamaks järjest jääb taevagi lapp! —
säält enne kui rand anda käest inimvoole
ta läbi viib luiged, tema — vesipapp.

HENRIK VISNAPUU

KUUES KÜÜNAL

O istu mu juure täna,
koos murrame kurva pala.
Puupakust sain kuusele jala
ja küünla eest jumalat täna.

Tükk leiba ja peale vari —
ja sedagi armu kauaks!
Nüüd küünaldeks sinu haua
vaid leegitseb tähtisari.

Nii kuues kord jõulud majas —
iga jõuluöö eri paigas.
Ikka tühi on sõim ja laegas
ja südamerahu ka vaja.

1946

TENGELPUNG

Tengelpungal puudus lukk,
appi võeti vana sukk,
sinna raha topiti,
mõõtu mööda, sopiti.
Sukk siis kappi heideti,
kapi võti peideti
tugitooli korjusse
omamoodi orjusse,
sest kõik toolil istujad,
suured suitsukiskujad
päevast päeva võtme peal
teritasid mõistust teal.
Kuid kui raha tarvis läks,
pere rahvas pööra läks,
polnud meeles kus on sukk,
miks on kinni kapi lukk,
kuhu kädus võtmetükk,
kelle tehtud on too tükk.

PANTA RHEI

Ehin on alati Ehin.
Vahing on alati Vahing.
Tuulikud lähevad segi.
Segi on Rimmel ja Runnel.
Segi on Runnel ja Rummo.
Meri jääb alati Mereks.
Ravvust teab seda ja toda.
Tontsus on Sirget ja Smuuli.
Keegi võis lõigata luuni,
kui oli pandud partorgiks...
Nüüd on need ajad läbi...
Nüüd on uutjateks Undusk,
Sinijärv, Sildnik ja sürrid.
Nendele viiruk ja mürrid!
Kaitsku neid Kauksi Ülle!

Kas Pouldreuzici külale tuleb ometi kord rahu ja leppimise aeg? Juba iidamast aadamast oli seal hõõgunud tüli klerikaalide ja radikaalide, vaimuliku vabakooli ja ilmaliku külakooli, hingekarjase ja õpetaja vahel. Sõltuvalt aastaajast mitmekesiseid varjundeid võttev näaklemine saavutas jõulupühiks nii eredad vormid, et neist võis pajatada legende. Keskõine jumalateenistus toimus praktilistel kaalutlustel 24. detsembri õhtul kell kuus. Selsamal tunnil tavat- ses Jõuluvanaks maskeeritud koolmeister ilmaliku õppeasutuse lastele kingitusi jagada. Tema esituses oli Jõulutaadist saanud paganlik, radikaalne ja antikleri- kaalne kuju, kellele küree seadis vastu omaenda, üle kogu kanto- ni kuulsa, elava sõimestseeni Jeesuslapse, virutades niimoodi otsekui sahmaka pühitsetud vett Saatanale sarvede vahele.

Jah, kas Pouldreuzici rahvas võib nüüd tõesti hinge tõmmata? Koolmeister oli jäänud pensioni- le ja tema asemele oli tulnud mujalt pärit õpetajanna, keda jäl- giti pingsa tähelepanuga, et tea- da saada, millisesel puust ta õieti on. Proua Oiselin oli kahe lapse ema — noorem neist kolmekuu- ne beebi —, kuid oma mehest la-

MICHEL TOURNIER

JÕULU- MEMM

hutatud, see asjaolu aga arvati olevat kindel ilmalikkuse tunnus. Ja ometi, juba esimesel pühapäe- val, kui uus õpetajanna kõigi uudistavate pilkude all kirikusse sammus, võidutses klerikaalne partei.

Asi näis olevat ühel pool. Ju- malavallatut jõulupuud «keskõ- missa» kellaajal enam ei tule, ja küree jääb üksinda olukorra pe- remeheks. Kuid üldsuse suureks imestuseks teatas proua Oiselin oma õpilastele, et traditsioone ta

ei muuda ning et Jõulutaat jagab kingitusi tavalisel ajal. Mis män- gu see õpetajanna mängis? Ja kes pidi etendama Jõuluvana osa? Postiljon ja kordnik, kes oma sotsialistlike vaadete tõttu külarahvale kõigepealt meelde tulid, kinnitasid, et nemad ei tea midagi. Üldine jahmatus tõusis haripunkti, kui kuuldi, et proua Oiselin laenab küreele oma tite elava sõimestseeni Jeesuslap- seks.

Alguses läks kõik hästi. Pisike

Oiselin magas nagu kott, seni kui uudishimust silmi pungitav ko- gudus sõime eest mööda vooris. Härg ja eesel — tõeline härg ja tõeline eesel — seisid hardumu- ses otsekui imevael Lunastajaks muundunud ilmaliku beebi kõr- val.

Õnnetuseks hakkas titt Evan- geeliumi lugemise ajal nihelema, ning parajasti sel hetkel, kui preester kantslisse tõusis, pistis täiest kõrist karjuma. Nii valju lapsekisa polnud keegi eales

kuulnud. Tüdruk, kes Neitsi Maarjat mängis, kussutas teda asjatult oma kõhna rinna vastas. Raevust tulipunane poisipõnn si- putas käsi ja jalgu ning täitis kiriku võlvid niisuguse kriiska- misega, et preester ei saanud sõ- nagi sekka öelda.

Viimaks kutsus küree ühe koo- ripoisi ja sosistas talle midagi kõrva. Valget missarüüd seljast võlmatat väljus poiss kirikust ning tema puukingade klobin hääbus kaugusse.

Veidi aja pärast sai kesklöövi kogunenud külarahva klerikaal- sele leerile osaks seninägematu vaatepilt, mis jäädvustus igave- seks ajaks selle Bretagne'i kolka kuldse legendi. Kirikusse as- tus Jõulutaat isiklikult. Ta suun- dus kärmel sammul sõime juur- de. Siis lükkas ta oma pika vatt- habeme kõrvale, avas punase hõlsti nõõbid ja ulatas äkitselt rahunenud Jeesuslapsele oma hel- de rinna.

Originaali pealkiri: «La Mère Noël», novellikogust «Metsis» («Le Coq de bruyère»). Paris. Galli- mard, 1978).

Prantsuse keelest tõlkinud MERIKE RIIVES

5. detsembri pärastlõunal suutis «Viru» konverentsisaal vaeu mahutada arvukalt pub- likut, kes oli kogunenud kuu- lama maailmamaine prant- suse kirjameest Michel Tour- nier'd.

Esmane tutvus Tournier' küllaltki ebatavalise mõtte- ilmaga on eesti lugejal ro- maani «Reede ehk Lootuse- saar Vaikses ookeanis» varal tehtud. Ometi tundus, et aja- hetke poliitilisi pingeid tulvil õhustikus jäid M. T. pajatuste abstraktsed teemad kuulajale kaugeks, sest dialoogi ei tek- kinud. M. T. teemad on nor- maalse, vaba ühiskonna nor- maalselt areneva kirjanduse teemad, mille fundamentaal- suse mõistmine jõuab siinse- se kultuuriteadvusse ehk ku- nagi hiljem.

Populaarsust ja suuri tiraa- ze nautivaid tippkirjanikke, kes oma suletööst elatuvad, on Prantsusmaal äärmiselt vähe — umbes parkümmend, ja nende sekka kuulub ka M. Tournier.

M. T. kõneles oma üksilda- sest «tubase käsitöölise» elust Pariisist 40 km kaugusel asu- va Choseli külakese vanas preestrimajas. Ta kirjutab selleks, et teda loetaks, et te- ma töö produkt — raamat — aias maailmas rõõmu valmis- taks. Ehkki tema käsikirjad küpsevad väga aeglaselt, on ta loomu poolest tegelikult jutu- vestja ning seetõttu vajab ela- at kontakti lugejatega.

Need, kes naaberriikide elu jälgivad, ilmselt juba tea- vad, kui palju elevust tekitas Nõukogude Liidus sealne uus ajakirjandusseadus. Kohemaid tekkis sadu uusi väljaandeid, paljud vanad aga püüdsid oma staatust muuta. Mitu ajakirja ja ajalehte, mille ilmumisa- metes varem oli sõnaühend «NSVL Kirjanike Liidu hää- lekandja» vms., kiirustasid samuti katkestama juriidilisi ja vormilisi sidemeid Kirjani- ke Liiduga. Teiste hulgas tali- tas nõnda «Literaturnaja Ga- zeta», mis vanal heal stagna- ajal omandas suhteliselt li- beraalse maine ja meelitas reakodanike taskutest välja päris palju rublasid nomenkla- tuurisoosikute heaolu suurendamiseks. Juhatuskirjanikud reageerisid «Literaturnaja Ga- zeta» ärähüppamisele hüstee- riliselt. See mahe urin, mille saatel Eestis «Reede» «Koda- mu» hõlma alla libises, ei ole nõukogulaste pahameeleaval- dustega võrreldavgi, sest Moskvas on suur raha män- gus. Tüütu näaklus ärähüp- pajate ja kinnihoidjate vahel käib leheveergudel ja eetris, NSVL KL-i allüksuste koos- olekutel ja Vorovski uulitsa kirjanikerestoranis juba mitu kuud. Peale kõige muu on

ME VAJAME SÕNADEST MAJA...

M. T. vastandab kaht žan- ri: uudist ehk novelli (pr. k. nouvelle) ja peamiselt suuli- sel kujul esinevat juttu (pr. k. conte). Novell ja ajaleheuudis on oma halli realismiga tühi- sed, neis puudub filosoofia. Juttudes — muinasjutudes, legendides, piibli tähendamis- sõnades — on aga peidus sü- gav mõttetarkus ühes paljude põnevate tõlgendusvõimaluste- ga. (Esseekogus «Püha Vaimu tuul» (1977) on M. T. kasuta- nud samasuguses mõtteseoses sõna «müüt»: müüdid on inim- hingle niisama vajalikud kui hapnik, ja kirjanike ülim ülesanne on müüte — eestlane ütleks siin: esivanemate vai- muvara — elavana hoida.)

Uudise ja jutu vastandami- sele on üles ehitatud M. T. viimase, äsja ka soome kee- les ilmunud raamatu «Kesk- õine armusöömaaeg» (1989) süžee. See räägib tulpinud abielupaarist, kes on otsusta- nud lahku minna; nad kutsu- vad sõbrad külla, et neile sel- lest teatada. Lauas pajatatak-

se igasuguseid lugusid, algul süngeid ja argiseid, kuid mi- da edasi, seda kaunimaid ja imelisemaid. Viimased puudu- tavad kunagiste armunute hingekeeli sedavõrd, et nad leiavad taas teineteise — neil on nüüd «sõnadest maja», mis nende õnnel varem puudus...

M. T. kuulutab julgelt oma usku kirjanduse mõjujõusse, kartmata saada külge naiiviku silti. «See, et said tekkida Hitler, Stalin ja Pol Poth, on võib-olla saksa, vene ja kam- puchea kirjanike süü, sest neil ilmselt ei olnud Šahraza- di talenti, et oma türanne oh- jeldada,» kõlas M. T. suust nii tõetera kui ka retoorilist liialdust sisaldav väide, mil- lele publiku seast vastu vaieli- di. Ent, nagu M. T. hiljem li- sas, ei maksa teda mitte alati sõna-sõnalt võtta.

Hariduselt on M. T. filosoof, üks tema lemmikõpetajaid Sorbonne'i ülikoolis oli Gas- ton Bachelard. Lähikukumi- ne õppejõu kohta taotlemise eksamil pani tal sel alal edasi-

tee kinni, kuid M. T. järgib oma kutsumust teisel moel, tuues filosoofia salakaubana kirjandusse.

Kirjanduse tähtsaimast funktsioonist ühiskonnas ar- vas M. T. nii: «Kirjutades annan lugejale vaid poole raamatust ja ootan, et lugeja looks oma peas teise poole. Kui Jumal lõi inimese oma näo järele, siis oli ta sel het- kel looja, järelikult on ka in- imene looja, see on tema inim- suse tuum. Inimene, kes ei loo, pole inimene, vaid ori või loom. Luua võib tuhandel vii- sil: võib remontida oma tuba, harida aeda, kasvatada last, luua muusikat, lugeda... Sest lugemine on imepärane näht- sus: te vaatate märkidega kir- jatud valgeid paberilehti, ja teie peas sünnivad terved maailmad... Raamatu kirjan- duslik väärtus on seda suu- rem, mida rohkem ta õhutab lugejat loovusele.»

Kirjanik avaldas ka oma Jaan Neljapäeva sünni sala- duse:

KOHTUMINE MICHEL TOURNIER'GA

NÕUKOGUDE KIRJANIKE UUS AJALEHT

KL juhatus ärähüppajad koh- tusse kaevanud. Kõige tipuks saatis Moskva kümnetele tu- handetele NSVL KL-i liikme- tele, sealhulgas välisriikidesse, KL juhatuses esimehe V. Kar- povi allkirjaga telegrammi, milles paluti esitada oma sei- sukoht ärähüppajate asjus. Sellise telegrammi said ka Eesti kirjanikud, kes on NSVL KL-i arvel. Ühelt poolt mäs- suline, teiselt poolt aga ülla- tavalt Gorbi-truuk muutunud «Literaturnaja Gazeta» on ju- ba oma veergudel retooriliselt küsinud, kui palju kirjanike raha tuhandete telegrammide peale kulus.

Ehkki asi veel susiseb, on Karpovi meeskond vist juba leppinud mõttega, et «Litera- turnaja Gazeta» tuleb suu puhtaks pühkida. «Saame teie- ta paremini hakkama» — žestina anti novembri lõpul

Moskvas toimunud NSVL KL juhatuses pleenumiks välja uue ajalehe «Den» («Päev») proovinumber, mille päist ehi- vad sõnad «NSVL Kirjanike Liidu ajaleht». Leht on vene- keelne, ehkki ootuspärane oleks olnud uue üleliidulise väljaande rajamine araabia- keelsena. Kõrvaltvaatajale igatahes tundub, et kui meie naaberriik säilib föderatsiooni või konföderatsioonina, siis moodustavad seal islamiriiki- de elanikud õige pea enamuse ning araabia keele muutumine NSVL riigikeeleks on seni kahjuks veel tunnetamata pa- ratamatus.

Seda kinnitab osaliselt ka uue lehe esiknumber, mis avaldab kimbukese vastuseid eespool mainitud ringtelegram- mile. Ärähüppamise kiidab heaks ainult pool kirjanikku

— Arkadi Strugatski, kes maa- ilmakulsa ulmekirjaniku moodustab alles kahasse oma venna Borissiga (mõlema isa on teatavasti Naatan ja Mosk- vas suhtutakse sellesse praegu isemoodi). Väga ilusa tele- grammi on Moskvasse saatnud Kostas Kaukas Klaipėdast: «Pooldan vaba ajakirjandust Leedus, Nõukogude Liidus ja teistes riikides.» Ülejäänud 18 avaldatud telegrammi mõista- vad ärähüppamise karmilt hukka. Väljaspool Nõukogude Liitu ei ole hukkamõistjate nimed seni veel kuigi tuntud: kirjanik Rahhimov Tatari- maalt, dramaturg Dombajev Alma-Atast, kirjanik Jussupov Nukussist, kirjanik Matlab Mi- sir Gasimov Aserbaidžaanist, professor Nurmatov Tašken- dist jt. Sellise toetajaskonna- ga oluks araabiakeelse lehe asutamine täiesti reaalne.

Peale telegrammide mõistab ärähüppajaid hukka veel üks eraldi artikkel. Ja ehkki proo- vinumbri maht on umbes sa- ma mis «Reedel» (ja umbes pool «Literaturnaja Gazeta» mahust), polegi seal suurt mi- dagi lugeda peale nõukogude kirjanike sisepoliitika. Palju lehepinda võtavad enda alla eri rahvaste kirjanike suured portreefotod, nende hulgas on ka Vladimir Beekman (pro- fiilis) ja David Samoilov (en face). Juhtkiri kinnitab, et uus leht tahab eri leeride kirja- nikke lepitada ja ühendada, selle tõenduseks on proovi- numbris eri vaadetele Lev Anninski ja Vadim Kozinovi pikad publitsistlikud artiklid. Kauniskirjandust esindavad katkendid Vladimir Litšutini ja usbeki kirjaniku Maksud Karijevi romaanidest, mis tunduvad mõnevõrra igava- mad Fjodor Dostojevski või Mika Waltari teostest. Ühe vaieldamatu plusspunkti aga annab «Denile» see, et proo- vinumbrit jagatakse tasuta — sel ajal, kui näiteks uue vene-ameerika supernädala- lehe «Russki Kurjer» («Vene Kuller») proovinumbri eest ta- heti rubla.

SVJATOSLAV LEBEDEV

Ostin hiljuti heliplaadi Johann Straussi muusikaga, mille ümbrise mõlemal poolil ilutses suurelt trükitud nimi: SCHTRAUS. Palade justkui originaalis antud pealkirjade hulgas olid «Kaiser Waltz» ja «Künsterleben» (Straussil muidugi «Kaiserwalzer» ja «Künsterleben»). Pidin juba hakkama vaimus sõitma Moskva firma isemõtlejaid, kes demonstreerivad oma harimatust 10 600 eksemplaris, kui pähe tükki küsimus: kas oleme ise targemad?

Kahjuks ei ole. «Eesti Ekspress» kirjutab esiküljel: Ein glückliche Mann, kuigi pole kunst teada, et õige on ein glücklicher Mann (või der glückliche Mann). Teistest lehtedest on olnud lugeda: Jedem seine (pro jedem das Seine), Fingerspitzengefühl (... Gefühl), Got mit uns (Gott), Jorkscher Marsch (Yorkscher), the time is money (definiitne artikkel on kurjast), quickly (quickly), «Defence Attache» («Defence Attaché», folk-sambel «Contra con noi» (vist ikka «Canta...») jne. Inglise keele kursusi korraldaval kooperatiiv kirjutab reklaamis «Okey!». Peaks olema okay, okeh või O.K. Miskipärast armastatakse meil viimasel ajal eestikeelseid teksti võrrekeelse sõnade ja lausetega pildardada, kartmata sissekukkumist. Mõnikord läheb aga päris kohutavalt viltu. Nii väitis keegi kirjutaja, et Ray Anderson olevat öelnud ühel omavahelisel koosmängul meie pillimeestele: «Hey, guys, let's play a little salsa!» Miks arvas ameerika trombonist, et tema siinsed kolleegid on homoseksualistid (seda ju gay tähendab)? Ilmselt ütles ta: «Hey, guys, let's play some salsa!» («Hei, poisid, mängime veidi salsat!»).

Võõrriimesid kirjutame endise visadusega valesti: Guinness, Frankenstein, Thebaldi, van Cogh,

Chavalier, Jacquelin, Legion d'Honneur (samas veel Hounneur et Patrie, mis välistab trükivea võimaluse), Kafegat, Gassel... Eriti vaimukaid leide pakub kirjallitsast «saksa tähtedesse» ümberpanek: Fil Kollins (Phil Collins), orekster «Saks-Horus» («Sax-Chorus»), Puni (Pugni), telelavastus «Jeronim Boshalt» (siin oli Hieronymus Bosch lausa geniaalselt salastatud!). Mõnigi välismaine laul saab tõlkes üllatava pealkirja (tõsi küll, ameerika släng pakub vahel palju peamurdmist). Aga «It ain't necessarily so» on siiski lihtsalt «See pole tingimata nii», mitte «Ma pole sulle küllalt vajalik», ja «Hit the road, Jack» on «Lase jalga...», mille «Hoia teed, Jack». Tahtmatult meenuvad taas tõlkekalambooid John Pori orkestrist: «The Girl of the Golden West» — «Tütarlaps kuldse vestiga», ja «Give me my ranch and cattle» — «Anna mulle mu ranits ja katel».

Jahmatama pani ühest kirjutisest leitud «baleriini» Mihhail Baršnikov. Korduvalt on baptistidest saanud baptistid. Et paljude meelissõna «konstanteerima» esimese juba «Päevalehes» esiküljel, oli muidugi trükiviga, kuid korrektoori loeb ju ka keegi? Samasse ritta kuulub teade Tallinnas esinenud norra «näidismuusikust». Meil teenelised, neil näidismuusikud! Silma hakkas tohuvabohu. See heebrea päritoluga kena sõna oli

seni ikka tohuvabohu. Eesti Gaidide Ohenduse juht kirjutab, et Soomes võeti osa finnjumboreest. Endise skaudina mäletan, et rahvusvahelised suurlaagrid, nagu 1936. a. Paralepas, olid jamboreed, ja Varssavis on Jazz Jamboree.

Ikka on pahandusi võõrsõnadega. Valimistel ei esitata kandidaate, vaid kandidatuure. Kirjutatakse: Pärnu kammerorkestrile on suurepäraseks protežeeks Pärnu KEK. Tuleb välja, et orkester toetab KEK'i, tegelikult on asi vastupidi.

Järeldus saab olla ainult üks: suuremat distsipliini ja enesekontrolli võrrekeelendite tarvitamisel!

Keelepruugi küsitavusi

Ma ei tea, kes hakkas esimesena kasutama koledat sõna «leedukas». Kardan, et varsti kohtame seda moonutist juba diplomaatlistes aktideski. Kas see on erilise sümpaatia avaldus saatusekaaslastele? Miks siis mitte ka «lätikad»? Ehk hakkame siis meisse sõbralikult suhtuvald venelasi nimetama heilitavalt venekateks? Ma saan aru, et meil on kodune kõnepruuk: pärnakad, narvakad, võrukesed. Oma pere familiarsusi ei maksa aga avalikult teiste kohta kasutada. Või tähendab «leedulane» leedu keeles midagi roppu, mida ei passi suhu võtta? Teistest küljest häirib peenutsev härrata-

mine. Loeme: balleti lavastas prantsuse koreograaf härra X. Kas hakkame kirjutama ka nii: teose autor on kirjanik härra Jaan Kross; orkestrit juhatab dirigent härra Lilje; pildi maalis härra Enn Põldroos? Siis, kui viisakusvorm «härä» oli veel midagi endastmõistetavat, kirjutati üldtuntud inimestest tavaliselt ikka vaid nime ja eesnimega, «härä» lisamine nimele või mõnikord mõjuda hoopis ironiliselt. Minu ees on ajakiri «Nädal Pildis» nr. 20 aastast 1939. Selles on kirjutised Anna Haavast, Andres Didost, Jaan Vahtrast, fotod sakslaste lahukumisest, Jaan Tõnissoni poja matusest, Jüri Uluotsa uuest valitsusest, riigivolikogu uuest esimehest Otto Pukist ja abiesimehest Rudolf Penno — kogu numbris pole ühtki «härä» ega «prouat».

Kõnekeeles miskipärast levinud sõnad ajubava on mindud edasi, juba ilmus ka vägivallavaba. Amatööriloolooge ootab lai tööpõld. Saab ju suffitsit -tu asendada kõigjal uudisliitega -vaba: mõttevaba, asjavaba, armuvaba jne. Kahju ainult, et siis pean ühe oma laulu ümber nimetama: «See meelevalba maailma».

Kui «Ohtulehes» kirjutab naisajakirjanik, et mõrvari tagaajamisel lõppesid militsionärid kuulid, siis on sellist naiselikkust teadmatust isegi kena kohata. Kui aga mees-terahvas pidulikus kõnes samuti kuulid ja padrunid segi ajab, kut-

sudes üles võitlusele viimase kuulini, siis kõlab see pisut imelikult.

Minu kooliajal peeti veaks õieti ja õigesti väärtasutamist. Praegu on õigesti keelepruugist peaaegu kadunud. Ikka räägitakse, et midagi pole õieti (=õigupoolest) tehtud, tegelikult väites, et tehtud pole õigesti (tehtud on valesti). Keele täpsus maksab ka midagi.

Lõpetuseks näide sellest, kuidas sõnade järjestus võib lause mõtte pea peale pöörata (pärast ühest huvitavast «Reedes» ilmunud kirjutisest): «Lehe avaldusele («Völkischer Beobachter», sept. 1939) lisab kaalu, et selle peatoimetaja toolil istus tosinkond aastat hiljem fašistliku partei välispoliitilise ameti juhiks ja okupeeritud alade riigiministriks saanud Alfred Rosenberg, mistõttu lehe seisukohti peeti üldjuhul võrdväärseks Reichi ametlike seisukohtadega.» Lugeja jahmatub: kuidas võis 1946. aastal hukatud Rosenberg saada viiekümne aastail (1939 + tosinkond = 195...) välispoliitilise ameti juhiks ja riigiministriks? Mingit segadust ei tekiks järgmise sõnastuse puhul: «... peatoimetaja toolil istus tosinkond aastat Alfred Rosenberg, kes hiljem sai fašistliku partei välispoliitilise ameti juhiks ja okupeeritud alade riigiministriks. Seetõttu peeti lehe seisukohti...»

Lisaks veel keelelt korrektne, aga sisuliselt öiendust vajav väide ühelt lugupeetud ajakirjanikult: «Mõlemad okupandid tegelesid raadiote äraõrjamisega.» Raadiovastuvõtjad korjati Eestis ära sõja puhkemisel 1941. aasta juunis. Ära ei jõutud neid viia ja sakslased ei takistanud, kui omanikud nad koju tagasi viisid. Oli küll mingi hirmsa karistuse ähvardus keelatud kuulata vaenlase propagandat, aga kes tahtis, kuulas ikkagi.

VALTER OJAKÄR

Märkamatu on meil maad võtnud uhkeldav tendents ristida paljut tähtsamat võimalikult välismaiselt: on team'id ja service'id ja teab veel mis. Samas ei anta endale aru, et kui keelemaastik on vähe(m) tuntud, tuleks sellele sammuda ettevaatlikult. Vaja on kindlustada seljatagust võimalike tähendusvarjundite, hääldusreeglite ja sõnasobivuse osas. Ühelt poolt näeme pealiskaudset kiindumist mõnigi vaevaga väljaoitsitud kaunikeelsete võrrekeelse või arvatava fantaasiasõna võimalikku täpsemasse tähendusse, teisalt kimbutab mingi eelsoodumus tolle sõna vääraks hääldamiseks kas lihtsalt teadmatusest või mõne selleks sobimatu eeskuju järgi.

Mitte ammu ihaldas mingi ühistu enesele nimeks lakooniliselt lühikest ja mugavkasutatavat «Anus», aiamata midagi selle sõna päris sügavale anatoomia valdkonda kuuluvat ja paljudele ülihästi teada ladinakeelsest tähendusest. Teine firma, mis tegeleb autodega, on «Pamper». Tegelikult pole sellel vigagi, kui sõnale tähendust mitte omistada. Ometi hakkab kollitama mõte kirjaoskamattom mugandist: sellel nimel on kahtlusiärgevat kõlalähedus venekeelse sõnaga бампер ('auto kaitseraud'), mis tegelikult on inglise päritolu (to bump 'lööma mingi kõva esemega, pörkama millegi vastu', ka 'peaga vastu müüri jooksmas'). Joostigi vastu müüri. Aga põhjanaabrid reklaamivad meile nähtavalt tarbeesemeid nimega pamperid. Need on muide lapsemäkkmed.

Häälduse juurde tulles kõigepealt näitena lillefirma «Flores». See nimi on vaieldamatult võetud ladina keelest ja täiesti laimatu — sõna flos ('lill, õis') mitmuse vormina. Ainult et allakirjutatu pole seda kordagi kuulnud — ka mitte firma enese töötajatelt —

* Siin on tegu eksitusega: Tallinna nimekomisjoni andmetel on neil registreeritud isikunimest lähtuvalt firmanimi «Anus», mis mõnes loetelus on nähtavasti tehnilistel põhjustel moonunud «Anus'eks». — T o i m.

Üks ilus poisslapse nimi...

täiesti korrektse häälduses. Nimepanijatel oli jäänud kahe silma vahele, et mõlemad täishäälikud peaksid õieti kõlama pikalt: [floore], mis on argikasutamisel muidugi tülikas. Huvitav, et samal sõnal on veel vähemalt seitse tähendust, sh. noorusjõud ja... esimesed habemepuud. Küid see pole siin oluline.

Sõnakombinatsiooni, mis nadilt ja ebalevalt kõlneb kahe erineva keele vahel, kasutab meie tuntud vanamuusikaansambel, kui ta oma väikest koosseisu nimetab «Hortus Musicus piccolo».

Hortus ja musicus on kenasti ladina keelest, andes kokku vanadelgi aegadel kasutatud poeetilise mõiste 'muusikaad'. Millegipärast on selle külge haagitud sulasest itaalia keelest pärit piccolo ('väike', kuid samas ka 'väiklane, vääruse, tühine'). Usun, et siin tulnaks jääda ühe keele piiridesse ja võtta ladina keelest mõni paslikum sõna piccolo asemel. Selleks võinuks sobida parvus ('väike, vähedane'). Kuigi, jah, piccolo tähendus on tuntuim. Praegu käibel olev sõnakombinatsioon meenutab kangesti toda «Old Toomas Rally»!

Lõpuks jõuan selleni, mis tegelikult neid mõtteid avaldama ajendas. Asja on meie muusikapõllul muusikaia veeres koha võtnud uus tore selfskond, kes hakkas ennast kutsuma «Musici Revaliae». Silmasin toda nimevormi esmalt ajalehes ja huvitusin, mis võib sellest saada (professionaalse) telediktorigi suus. Pahaendeline ootus läkski täide. 16. oktoobril kell 22.30 kõlas ekraanil hääldus [mužiiti revaaliä], esimeses sõnas rõhuga keskmisel silbil. Veel oli c selles saanud selgelt itaaliapärase kõla [tš]. Hea seegi, et ladina ae

tuli enam-vähem kuuldavale kui [ä].

Nime säherdune vorm ei talu kuigi hästi päevavalgust. Kõigepealt ahvatleb juba kirjapilt itaaliasuunalisele väärhääldusele. Kui aga teine, Tallinna tähendav sõna on igapäine mõttes ladina päritoluga (Revalia-vorm genitiivis), siis esimese TV-s kuulud hääldusviisi ei taha sellega kuidagi seostuda. Nimesisese ühilduvuse huvides tahaks sedagi kuulda ladinapärasena, kuid substantiivi musicus ('muusikaharrastaja') mitmuse vorm, nagu siin kasutusel, eeldaks hääldusnormide austamisel väljaütlumist [muusitsi] (-tsi) ja kindlasti rõhuga esilbil, kus pealegi pikk vokaal. (Eesvokaalide, sh. i ees häälib c nagu [ts]; 3- ja enamasilbilistes sõnades, mille eelviimane silp on lühike, asetseb rõhk sellele eelneval, s.t. lõpus kolmandal silbil. Vt. nt. R. Kleis, U. Torpats jt., «Ladina-eesti sõnaraamat». Tln., 1986, lk. 9 ja 10.)

Kui mingil arusaamatul põhjusel soovitakse kinni pidada musici itaaliapärase hääldusest, nagu kõlas tolles TV-saates, ei klapi siia enam ladina vorm revaliae. Ja esimeses sõnas tuleks rõhk ikkagi asetada esimesele silbile: it. musico ('muusikamees') mitmuse vorm on musici (loe: [muusitsi]). Võiks lisada, et sama sõna kõrvaltähendus — ikka itaalia keeles — oli vanasti eunuhh... Itaalia sõnade musicante või musicista mitmuse vormid olid siin isegi paslikumad, kui just tingimata soovitakse itaalia-ladina hübridi aretada. Aga itaalia keele poole kaldumisel nõuaksid musicisti ja musicanti, nagu ka musici nähtavasti artiklit i («l musici...», «l musicanti...»). Näiteks on R. Leoncavallo tuntud operi «Pagatsid» itaaliakeelne originaalpealkiri «I Pagliacci».

Praegu, ansambli «Musici Revaliae» tee hakul, pole veel hilja see nimi vähemalt häälduse poolest alaliseks korda propageerida.

Moraal kogu loost: nimepanekul tuleks asi alati igakülgsest läbi mõelda. HEINO PEDUSAAR

AAVIKULE MÕELDES

Lugupeetud toimetust!

Et mitmekesistada meie ülepõltsereit elu, pakun Teile mõned enda poolt välja mõeldud keeleuudendid. Ma arvan, et uued sõnad mõjuksid eesti rahvale värskevõit ja tuulepuhanguna ning näitaksid, et keeleuudendusi teha on imelihtne!

1. TEISEL, om. teisli, os. teislit — eestipärane vaste sõnale ALTERNATIIV. Näiteks: Konverentsil arutati teiseltkütest rakendamist Eestis. Praegusele kohtukorraldusele pakuti teisleid.

2. ISER — eesti vaste sõnale

AUTOMAAT. Nt.: Tehasele saadeti uusi iserseadmeid. Hotelli paigutati mänguiser.

3. TRISTOR — lühem ja keelepärasm vaste sõnale TRANSISTOR. Nt.: Kaupluses saabus suurem partii tristerraadioid.

4. NUISKEL, om. nuiskli, os. nuisklit — eesti vaste KABAT-SOKILE.

5. LUDRIK — kasvatamatu, halbade kommetega inimene.

OLIVER LOODE,

Tallinna 7. Keskkooli XII klassi õpilane

KÖLAKAS

31. augusti keeleveergudes väitis Karl-Hantto Selmet, et väljend «kõlakas» pärineb vanglažargoonist ja tähendab õhu häälekä rikkumist. Vangilaagrites kasutatud seda sõna kuulujutu tähenduses ning «ilmselt töid vabanenud vangid selle hiljem endaga kaasa ka vabaduses».

Ma pole literaat ega keelemees, pole isiklikult tutvunud ei vangla ega vangilaagri žargooniga, kuid keelendit «kõlakas» tunnen üle poole sajandi. Minu kodukohas Nõu, Puhja ja Rannu kihelkonnas kokkupuutekohas oli sellel väljendil kohaliku rahva hulgas mitu tähendust, mis polnud mingil määral seotud mingi elanike grupi või ühiskonnakihihiga. Kõlakas oli suust suhu liikuv kuulujutt. Ka asja, eseme või inimese pihta antav ühekordne tugev löök oli kõlakas. Kõlakas anti ülesriputatud adralerale või relsitiikile ja see helises kõlavalt. Kõlakast võis käsikähmlejat (neid nimetati ka juusnooda vedajateks) vahele minema saada sinise silmaaluse.

Ka külmunud, lumeta, kuid pealt jäitega kaetud maa, kõvaks tallatud külmunud ja jäätunud jalg- või suusarada, jääne talveteel oli kõlakas.

Kui tee oli kõlakas, keerati hobusele raudadesse teravad jäähaagid; jalgsi kõlakal jalgrajal (teel) liikusdes võeti toeks terava metallotsikuga kepp; kõlakas suusarada vajab erilist suusamäärat. Ka palja külmanud maaga külma põhja- või kirdetuulega kuiv ilm oli kõlakas.

Huvitav, et kõik need tarvitused puuduvad 1982. a. ilmunud «Väikeses murdesõnastikus». Küll aga märgitakse seal «kõlakas» peenikese puu tähenduses Lügenuse, Märjamaa, Vigala, Karuse, Mikkli, Audru, Juuru, Torma, Piliistvere ja Puhja kihelkonnast. Minu kodu ümbruses sõnal sellist tähendust ei tuntud. Wiedemanni «Eestisaksa sõnaraamatus» on sõna «kõlak» jäätunud talveteel või lumelagendiku mõttes.

Argoökones kasutatakse sageli rahvakeele sõnu, andes neile algsega võrreldes eripärase tähenduse, mis on mõistetav vaid teatud kitsale sellist keelepruuki kasutavale inimgrupile. Nii võib algsest rahvakeelne sõna saada hoopis uue sisu, mis aga ei tõiaks keeleteadlast ja literaate panna unustama sõna alg tähendust.

HARRY PAAL

Mida mõtles seaduseandja?

tead. doktor» ja «Õigustead. magister».

Meil on aastaid avaldatud erinevaid arvamusi, kas on õige kasutada «Õigusteaduse doktor» (resp. kandidaat, magister) või «õigusteaduse doktor» (resp. kandidaat,

magister). Võis loota, et vabariigi teaduskraadide põhimäärusega kinnitatavas loetelus see küsimus laheneb vähemalt legaalnime-tuste kujul. Kahjuks seda ei juhtunud. Nüüd ongi tekkinud küsimus, kas lühendi «õigustead. dok-

tor» kinnitamisega on mõeldud õigusteaduse või õigusteaduste doktorit. See kehtib ka «õigustead. magister» ja samaga kinnitatud «loodustead. doktor» ja «loodustead. magister» kohta. Selgus siin oleks vajalik, sest ei saa ju vähemalt kõnes piirduda lühendite kasutamisega. Milline täis-

nimetuse variant on aga juriidiliselt kohustuslik, see praegu ei selgu.

Ei saa pidada õigeks tekkivat praktikat, kus normatiivaktiga kindlaksmääratavate nimetuste puhul esitatakse nimetus ainult lühendina.

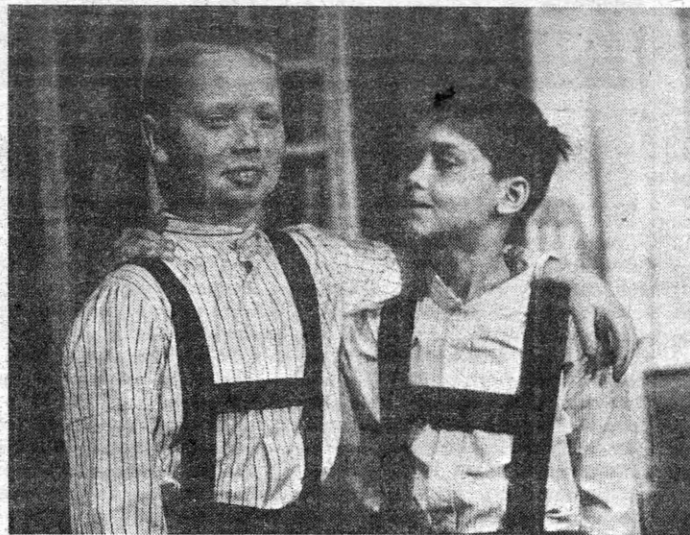
ALBERT PALTZER

Pärnu teatri uus lastelugu on igas mõttes pühapäevahommikune etendus. Idüllilisel taluõuel (L. Blumenfeldi kujundus) laulab lind ja rohetab rohi, sõbralik rusket karva suksu laseb ümber maja traavi ja krapsakas virtin tõttab aida ja toa vahet. Aga juhtumisi on peale väikese armsa Ida peres veel väänkael Emil, mistõttu pole Kassisalu õuepealne mitte just kõige rahulikum paik...

Lapsed, nagu ikka, ütlesid, et neile meeldis. Ja arvata võib, et mitte kriitikameele arenematusel. Juba pärast Eesti Draamateatri viimast täistabamust lasteteatri valas, D. Woodi «Lobasuu ja pingviin» (lav. I. Eensalu), avastasid uuesti: kui vähe tegelikult on selleks tarvis — ainult natuke rohkem värve, liikuvust, sära, südamekust, hoolt ja tähelepanu laste suhtes. Pärnu mitu korda mäletan kogetud ebamugavustunnet lastetükkides esinevate näitlejate pärast: justkui trahviroodu mõistetud vahtkonnasõdurid, kes on kohustatud puhkepäevahommikute kokkumääritud näoga sumiseva ja registava saalitäie ees kukena kirema või põlvpukses kukerpallitama, raskematel

EMIL, IDA JA KÕIK ÜLE- JÄÄNUD «VAHTRAMÄE EMIL» «ENDLAS»

Mart Normet (vasakul) ja Alan Laanepõld.

juhtudel olevat tegu «põhimõttelise laste-ees-mängimise-kompleksiga».

Pärnu «Endlas» nooremale vaatajaskonnale tehtule mõeldes tuleb «Emilit» lugeda muidugi esiletõusvaks erandiks, sest M. Maeterlincki «Sinilinnu» (1986) ees ja taga on võrdlemisi ilmetu jada, millest üksiknimetused tagantjärele ei meenuki.

Ingo Normeti lavastus liigub põhilises samasuunalis-

selt täiskasvanutelegi tehtavaga, pole pealepressitud triviaaltõdesid ja trafaretset mõtlemisviisi, lärmakust ja agressiivsust, väärtustades enam inimlikku soojust ja vastavat naeru, kodukaske ja hubisevat koldetuld.

Kuigi «Vahtramäe Emil» mulle meeldis, püüan üldiselt superlatiividest hoiduda, liialt häirivalt tükib endaga võrdlema «Lobasuu ja pingviini» sädelev suurejoonelisus või

E. Nüganeni ja A.-A. Noormetsade kosmiliselt lennukas fantaasia «Ugala» «Sinder-Vinderis».

«Emil» järgib eri intermediumidest koosnevat skeemi — Emili supitiirina pähe ajamisest ühe uute ja uute vempudeni. Lavastuses saavutati siiski tervik, ja seda suuresti ka — üksiklõikude «sideaine» leidlikkusele — Georg Riedeli muusikale elavas esituses,

Laine Mägi liikumisseadele. (Peaaegu võiks öelda, et «Ugala» mõeldri» puhul teostumata jäänud akordionmuusikali idee ongi nüüd realiseerunud.) Väljapaistvateks näitlejatõdeks on võimalused ahtad, aga Liina Tennosaar teenijatüdrukua ja Jüri Vlassov sulaspõisina oskaski päris kenad karakterrollid välja voolida, Kassisalu pererahvale (Katrin Nielsen, üllatavalt lahtine Aare Laanemets) jäi vähem ruumi ja aega. Tundus, et I. Normet siiski mõnevõrra umbusaldas lasteauditooriumi tähelepanuvõimet ja püüdis võimalikult atraktiivse variandi poole. Enam kodumiljööle keskendudes oleks võinud ohverdada mõndagi Emili trikitarnist (näiteks isa kempu kinnipannek). Peaosalised Emil (Mart Normet) või Alan Laanepõld ja Ida (Liis-Katrin Mägi) Laura Lepik) saavutavad momentaanselt sideme saaliga, laste siirus ja südamekust oli vaieldamatu.

Varsti saavad kõik Eesti-maa lapsed, kes A. Lindgreni lemmikkirjanikuks peavad Emili seiklusi ka raamatust lugeda. Senikaua võib teda teatrilavalt vaadata — võimalus, mida tasub kasutada. **SVEN KARJA**

Teoreetikute vaidluse, kui kaugele tohib lavastaja kirjandusteost instseneerides minna, on teatipraktika toonud loomuliku lõpp-punkti. Kündimatu originaalitseja jääb igavtühja lavastusega kirjanikule lihtsalt alla. Mati Undi lavalooming veenab, et kirjanduse lavale tõlkimisel on mingi vormiline nihestus võimalik, et kirjaniku maailma mõnda külge võimendada, varjatut esile mängida, kanooniseeritud tänase vaatenurgaga värskendada, — ilma et tulemus oleks torkavalt autorikaug.

Undi endataolisuse saavutanud mänguvabadus ei šokeeri enam. Pigem on ootuspärane, et Noorsooteatri laval on piknik F. Tuglase romaani «Felix Ormusson» järgi. Ka kujundus osutab E. Mänet' maalile «Eine murul», mis on enam teadustunud Priit Pärna pakutud seostes. Mürkrohelise õunakorvi ja pokaalidega murulatsile — «armastuse ja iroonia näitelavale» — tõusevadki näitlejad elu reaalsuse eest. Unt kasutab sama mitmekordse mängu võtet mida Genet' «Toatüdrukutes». Piret Kalda, Maria Avdjushko ja Guido Kangur mängivad näitlejaid, kes mängivad Helenet, Marionit ja Felixit, kes mängivad... Üleminekud ühelt tasandilt teisele pole alati tabavad.

Lähtudes Tuglase koguloomingust, on tulemus väga tuglaslik — elu kui tunnetuslik teater. Mitut tema novelli läbib tegelaste mina teisenemised.

Autorilähedastel mängitakse peamiseks minakeskse estetismi eneseiroonia. Tuglase nukra iroonia nihestab Unt lavalisemasse võõristusse ja groteski, sügavama tragikoomikani siiski tõusmata. Naerutavale algusele oodakuks ehk tõsisemast arendust. (Nähtud kahest etendusest oli teine selles mõttes lubavam.)

Lõpus ongi olulisim erinevus Tuglasest: välja on jäetud unenäolise puuhobuse motiiv — Ormussoni valus äratundmine: «Kui teised poisid elavate hobustega ratsutasid, siis piisas mulle Puuhobu unistusest. [— —] Ja see on ainus hobune, kelle seljas ma oma elus olen ratsutanud. Ma ei tea, kas üldse teise hobuse seljas püsingi. Mul pole selle katsumiseks juhus ega julgust olnud.»

Tuglas on senise alter ego'ga lõpparvet tehes tundeliselt eitav. Undi lahendus võtab asja rahulikult, lepib paratamatusega, pakub lohtu meilegi... Üle oma varju ei hüppa. Parem leppida sellega, kes oleme, ning võtta sellest parim. Oskust mängida ja sellest mõnu tundes tegelikkusest kõrgemale tõusta pole kõigile antud...

Mäng kui pääsemisvõimalus. Kaskalik tegelikkuse ja iseenda eest põgenemise teema on varieerunud enamikus Undi proosateostes ja ka lavastustes: olmes seimine, faktitult ja üksik-teooriatesse kaevumine, et mitte teadvustada kohutavat tervikut. Olemine kui pagemine! Ka Tuglase loomingu läbib jälitamise ja hirmu motiiv. Kinnituseks seob Unt lavastusse fragmendid novellist «Unede kuristik», leides siit Ormussoni loole tänasesse ulatuvad põhirõhud:

«Minu osa elus on olnud vaid näida ega mitte olla. [— —] Miks tundsin sääraast juuretuse ja otstarbuse ahastust, et kõige realsemgi maailm tundus siiski viirastuslikuna? [— —] Ning viirastuski võis mõista paremini kui seda tõelisust. [— —] Oleksin tahtnud matta end, et

mitte tunda seda reaalsust. [— —] Kui odavaks, väärtuks oli muutunud inimene aja rataste all.»

Küsitavam on Ormussoni revolutsionääri rõhutamine: põgeneda võib ka revolutsioonilisse tegevusse; vihje tänaste poliitikuteperspektiivi(tuse)le?

Tuglast ja Unti ühendavaks jooneks on ka vormiline viimistletus. Tuglase dialooginappusest tingitud vähest lavalisust ületab Unt leidlikult: osa Ormussoni sisemonoloogist kõlab naiste suu läbi. Tekstist tähtsam on Undile metatekst: mitte, mida räägitakse, vaid milleks. Paraku on Tuglase aforistlik stiil selliselt raskesti jälgitav.

Romaan on kirjutatud minategelase vaatepunktist. Ülejäänud tegelased projitseeruvad läbi närvipalangu Ormussoni silme nii, nagu tema neid näha tahab ja oskab. Marionil lavaruumi toomine nõuab objektiviseeringut: Undi valikus ilmuvad õed Ormussoniga võrdväärsete esteetlejatena. Marion õhkab: «Mina tahaksin kunsti teha!»

Siin jääb lavataguseks teemaks Helene mees Johannes, kelle (juurdemõeldud?) «realismile» kolmik meietundes mõnuga vastandub. Mäng eeldab publikut, kasutamata ei jäta ühtegi võimalust: kordamööda on kõik kolm sunnitud ülejäänud kahe paarismängu pealt vaatama.

Tõelisem näib lõhe talumeestega, kes olevat «head objektid irooniaks». Kuid tuntav on ka intelligentide pelglik kadedus —

Undi püsiteema. Tekivad seosed «Tango» Edekiaga, kes on «loomulik elu ise».

Lugu areneb Pygmalioni reegli järgi: õed võtavad püüdlikult õppust ning kasvavad õpetajal üle pea. G. Kanguri Ormusson alustab isalikult üleoleva leebusega, ent kindla juhina. Vandeseltlaslikult tullakse piknikule, hakatakse rääkima. Ka originaalust toonitaval esteetlusel on oma konventsioonid, vahenditult loodusimelust on märgata vähe. Kõik on korras, kuni õed Ormussoni seatud raames püsivad: tunded vaid neist jutustades läbi elada, mitte midagi tõsiselt võtta, naerda enda üle enne, kui teised seda jõuavad, — kõik see tagab turvalisuse.

Ennast imetlev sugestioon on ka Ormussoni jutt enda hingemamorfosidest. Tunnetamaks, et ta liigub siiski (esteetiliselt eetilisele armastusele!), armub ta esmalt Helenesse, seejärel Marionile, Opilane Marion aga, kes algul püüab olla tasemel gümnaasiumitarkus üles öeldes, esitab «küpsuskirjandina» monoloogi endas kasvavast naisest. (M. Avdjushko jätab võimaluse, et Marion eelistab tähelepanu võitmisele Helene klassikalisele kokeerile märksa kaasaegsemat absurditsemist.)

Kuid sisseelamisvõime, mängule pühendumine pole õdedel ja Felixil võrdsed. Naised ei lepi pelga vaatlemisega, vaid nõuavad osalemist looduse ringtantsus. Ilulemine ei tohi segada kohvi joomist ega uneaega. Läbi

murrab naiselik konkreetsuse taotlus: kumb neist võrdsest ilusaks kiidetust on ideaalsem ja kes on ikkagi Savioja Liisai! (Suhtumine noortes naisesse kui lootusetult primitiivsetesse on tuttav Undi proosast ega erine oluliselt Tuglase naiste bioloogilisest määratusest.) Aga Felix püsib jaanalinnuna irreaalsuse liivas ning õed ühinevad pilkeks ja emalikuks kaastundeks, mis on peaaegu üks ja seesama. Mäng muutub Felixile ohtlikult reaalseks. Nipernaadilikult on ka suvi märkamatu sügisse jõudnud. Felix põgeneb Pariisi: siin selleks korra on piknik lõppenud.

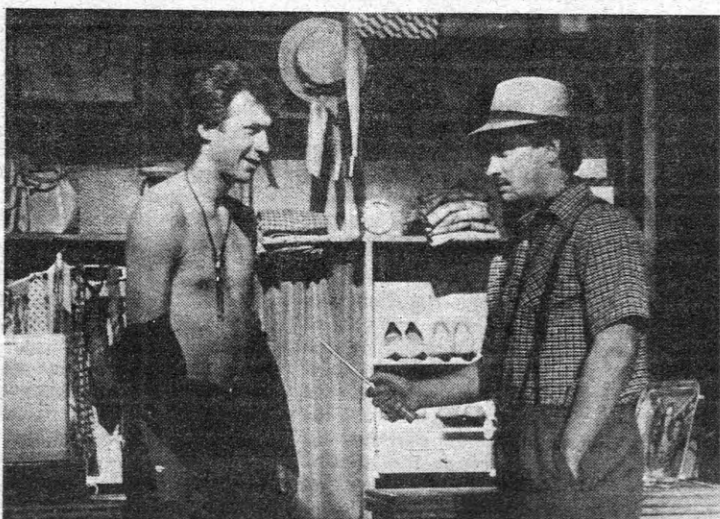
Viimase aja lavastustes on Unt püsinud stabiilselt heal tasemel. Kirjutatud on Undi lavastuste parimas tähenduses teatralisuses (teater teatri pärast), rahvalikkusest (igale maitsel midagi, mis sellest, et kõik efektid ei allu alati tervikule), oskusest «avastada» näitlejaid. Seegi kord tagab edu näitlejate sobivus osadesse. Kogumen Guido Kanguri jätab delikaatselt ruumi noortele daamidele, Ormusson on mängitud targa mõistusega. Piret Kalda, kes XIII lennu diplomitõdes teiste varju jäi, on Undi lavastajakäe all arenenud enesekindlamaks, säravamaks. Helene osa lahendus on siiski tavapärasem. Undi fantaasia näib olevat keskendunud Marionile. Asja teatris alustanud Maria Avdjushko mängus lähevad võluvalt segi Maria ja Marion kramplikkus. Hinnatav on laval valitsev sundimatus: kõik kolm naudivad mängu üksteist toetades.

Mitte küll Mati Unt, aga üks teine teatris tehtud mees on öelnud: «Miski pole iseenesest hea ega halb, üksnes mõtlemine muudab ta selleks.» On tore, kui keegi annab põhjust mõelda, et on hea.

MEELIS KAPSTAS

ARMASTUS OLEN MINA

«HELENE, MARION JA FELIX» NOORSOOTEATRIS

UUT TEATRITES

«Endlas» esietendus USA draamaklassiku Tennessee Williamsi näidend «Orpheus allilimas». Lavastanud on küllalisena Ossi Rääkkä (Soome), Soomest on ka kujunduse looja Pertti Hilkamo ja lavastusele muusika kirjutanud Vili Lange. Pildil: Valentin Xavier (Elmar Trink) ja Dog Hamma (Enn Keerd).

KALJU PRUULI FOTO

Praegu kogu maailmas paljumeelset ja produktiivset USA dramaturgi Neil Simoni loomingu esietendus 5. detsembril Eesti Draamateatris tema «Piparkoogileedi». Komöödia on lavastanud Gunnar Kilgas, kujundus on Maimu Vannaselt. Pildil stseenis: allakäinud kabe-reelaulja Evi Meara (Ita Ever) ja homost näitleja Jimmy Perry (Jüri Krjukov).

PEETER LAURITSA FOTO

Margaret Mitchell romaani «Tuulest viidud» ekraniseeringu levitamise õigus NSV Liidu territooriumil on Nõukogude-Briti Lõunainglasele Assotsiatsioonil: film on saadud suurelt Ameerika filmilevi kompaniilt «United International Pictures». Kompanii president Ted Turner esitleski ekraniseeringut esietendusel Moskva kinoteatris «Oktoober», kus oli rohkesti külalisi, nende seas Jane Fonda, tuntud inglise näitleja Ben Kingsley abikaasaga, inglise TV-kompanii korrespondent Carol Thatcher — Suurbritannia endise peaministri tütar, ja palju teisi.

Moskvas näidatakse filmi 1. jaanuarini. Samal ajal tuleb «Tuulest viidud» ekraanile ka Riias, Vilniuses, Tallinnas, Leningradis ja Minskis — Tallinnas 24. detsembrist kinos «Sõprus».

See oli aeg, kui Hollywoodi produtsentide nimed ei olnud veel saanud üldnimedeks. Goldwyn ja Mayer, sündinud vastavalt Minskis ja Kievis, ajasid kulda töötavat äri California muinasjuturannal.

USA Filmikunsti Akadeemia määras filmile «Tuulest viidud» kümme «Oscarit». Mitte kunagi varem polnud ühelgi filmil olnud sellist kassat.

Winston Churchill saatis produtsentidele David O. Selznikile isikliku õnnesoovi. Adolf Hitler nõudis endale koopia ja vaatas seda sageli oma residentsis Berchtesgadenis. Kui algas sõda, näidati filmi pimendatud Londonis, vastupanuliikumisaegses Pariisis ja see levis edasi kõikvõimalikes suundades...

«Tuulest viidud» tegi inglise teatrinäitlejast Vivien Leigh'st superstaari. 1943. aastal, neli aastat pärast esietendust, kui näitleja oli kontserditurneel Põhja-Aafrikas, aplodeerisid talle kindral Eisenhower Alžiiris, kindral Montgomery Tripolis, kindralid Spaats ja Dolittle Istanbulis, kuningas George VI Tunis.

1937. aastal korraldas Selzniki reklaamiagent Russel Burdwell romaani austajate seas küsitluse, kes sobiks Scarlett ja Rhetti ossa. Inimesed ei hoolinud isegi tegeliku elu melodraamast — jätsid kõrvale inglise kuninga Edward VIII romaani lahutatud ameeriklanna Wallis Simpsoniga, mille tagajärjel Inglismaa kuningas pidi troonist loobuma ja leppima Windsoris hertsogi tiitliga. Ameerikas oli igas perekonnas lõunalauas vaidluse alla, kas Cary Cooper või Errol Flynn või hoopiski Clark Gable sobib Rhetti Butleri ossa.

Kogu lüü keskseiks kujudeks on ikka olnud produtsent David O. Selznik, Margaret Mitchell ja loomulikult Vivien Leigh.

Erakordne tähelepanu, mis kaasnes Scarlett O'Hara ülmelodramaatilise, USA Põhja ja Lõuna osariikide kodusõja taustal kulgeva looga, näib üpriski hämmastav, kui meenutada raamatu

Clark Gable (Rhett) ja Scarlett (Vivien Leigh).

«TUULEST VIIDUD» LÕPUKS KA MEIL

ilmumise fakti täielikku juhuslikkust. Margaret Mitchell ei taotlenud kirjanduslikku karjääri. Tõsi küll, pärast ebaõnnestunud abielu ja sellele järgnenud lahutust töötas ta ajakirjanikuna «Atlanta Journalis», kuid pärast seda abiellus uuesti. 1926. aastal hakkas Margaret ajaviiteks kirjutama romaani. (Lapsepõlves hobuselt kukkudes oli ta vigastanud pahkluu ja see takistas tal seltskondlikku lävimist ning laiemalt liikumist.) Romaan sai valmis kolme aastaga, järgmised kümme aastat kuldsid ümbertegemiseks. Margaret Mitchell isa oli tuntud advokaat ja ühtlasi Atlanta ajalooühingu sekretär. Põhja ja Lõuna osariikide sõja mälestused olid taustaks Margareti lapsepõlvele, kus juures ta alles 10-aastaselt taipas, et sõja võitsid Põhja osariigid, sest kõik koduste jutustused olid ülistanud lõunaosariiklaste vaprust.

Midagi muud Margaret Mitchell kirjutanud pole. Hoolimata maailmakuulsusest elas ta endiselt

oma mehega kuuetoalises majas Atlantas, puges peitu ookeanipoolsesse majaossa, kui austajad liiga pealetükkivaks muutusid. 10 aastat pärast filmi esietendust läks abielupaar Mitchell üle tänava kino ees, kuhu nad tahtsid minna, ja Margaret jäi auto alla.

95 protsenti küsitlusele vastanudist mainisid Rhett Butleri ainuvõimalikuks osatäitjaks Clark Gable'it. Mis puutub Scarlettisse, siis 45 protsenti hääletasid Bette Davis poolt, kel oli juba kaks «Oscarit». Bette Davis, kes hiljem korduvalt adresseeris viha-seid ridu nende pihta, kes valisid Scarletti osatäitjaks Vivien Leigh', laskis kahel korral mööda oma võimaluse. Esimene kord põhjendas ta oma loobumist rollist vaadusega sõita Inglismaale. Teine kord, selgus, et Bette Davis ei talu oma potentsiaalset partnerit Errol Flynnit.

Oli veel üks tõsine pretendent, Paulette Godard. Kuna aga pro-

ducent pidi vastutama oma näitlejate korralikkuse eest (Ameerika tugevdas puritanismi, lootes sellest rahu tagatist), Paulette Godard aga keeldus talle näitamast abielutunnistust, mis oleks osutanud, et tema suhted Chapliniga on seadusega kinnitatud, siis tema kandidatuur langes ära.

Vivien Leigh, keda ameerika publik tundis, kuid kes ei olnud staar, avaldas Selznikile otsekohet muljet. Aga kui asi oli juba peaaegu otsustatud, tehti omelt veel proovivõtteid kellegagi enne Vivien Leigh'ile kella 10-ks hommikul määratud viimast proovi. Näitlejanna meenutas hiljem, et Scarletti kleit polnud veel jõudnud jahtudagi...

Produtsenti piinasid mõtted sellest, milline tuleb Hollywoodi staaridepubliku kättemaks selle eest, et kõige parema rolli sai välismaalane. Pealegi teatas Vivien Leigh, et jaatava otsuse puhul kavatseb ta otsekohe üürida Californias maja enese ja Larry — Laurence Olivier' — jaoks;

kumbi neist aga polnud tol ajal veel lahutatud oma eelmisest elukaaslasest. «Ei, ainult mitte seda,» oigas produtsent, meenutades skandaali Paulette Godard'iga. Pealegi oli vaja Vivien Leigh' mehe nõusolekut filmikompaniaga lepingule allkirjutamiseks.

Vivien Leigh töötas kuni 16 tundi päevas; suurem osa näitlejaid oli võtteplatsil hilisõhtuni, kuid Clark Gable lahkus täpselt kell 18, muutmata oma ülbelt flegmaatset käitumist. «Nagu advokaadikontori kirjutaja,» avaldas rahulolematust Vivien Leigh. Ta pidas oma partnerit laisaks ja keskpäraseks näitlejaks.

Gable oli oma karjääri tipul, kui talle pakuti Butleri rolli. Ja ta osutus üheks vähestest ameeriklastest, kes polnud eriti veendunud, et ta sellesse ideaalselt sobib. Siiski tekkis ühel hetkel avalikus arvamuses versioon, et raamatu autor on oma tegelase kujundanud Gable'i järgi. Kuid Margaret Mitchell purustas selle teooria, tuletales publikule meelde, et ta lõi Butleri kuju siis, kui Clark Gable töötas alles ühes Oklahoma bensinijaamas. Gable üritas Butleri osast ära öelda, kuid see ei läinud tal korda. Seda enam, et Mayer kavatses Gable'it kasutada äripartnerile surve avaldamiseks ja ähvardas näitlejat töötä jätmisega. Mitte keegi Hollywoodis ei julgenud katkestada suhteid Mayeriga, pealegi vajas Clark Gable palju raha, et vähegi kergema vaevaga oma abielu lahutada.

Clark Gable loobus töötamast George Cukoriga, kes oli alustanud filmi lavastamist. Selle tagajärjel lavastas filmi põhiosa Victor Fleming, lõpetas aga S. Wood.

Esietendus toimus Atlantas 15. detsembril 1939. Lennuk, millega sõitsid kohale Hollywoodi kuulsused, rappus enne maandumist nii, et kõik reisijad kukkusid istmete vahelisse läbikäiku. Pärast seda teatas piloot: «Päasesime ime läbi kokkupõrkest mäetipuga.»

Otsekohe pärast seda, kui filmiseltskond oli Atlantas lahkunud, tuli väikest kasvu vanalane daam hotelli registratuuri, kus oli peatunud Clark Gable, ning küsis, kas võib üürida C. G. toa.

«Jah, madam,» vastas ametnik. «Ainult palun teid viis minutit oodata, kuni tuba korda tehakse.»

«Ei, ei, pole vaja voodipesu vahetada. Tahan magada samade linade vahel...»

Ajalehest «Literaturnaja Gazeta» tõlkinud
URSULA POKS

EESTI KULTUURIFONDI AASTAPREEMIA

Eesti Kultuurifondi juhatus otsustas 6. detsembril määrata 1990 rbl. suuruse aastapremia helilooja **Veljo Tormisele** — rahvusliku laulukultuuri arendamise eest, 1990. a. valminud tsükli «Unustatud rahvad. Minu hõimude vanad laulud» eest, esitajad Eesti Kultuurifond ja ajakiri «Keel ja Kirjandus».

Kümme aastapremiat à 500 rubla pälvisid järgmised teenetega kunstnikud, kes juhatastele saanud kirjade ja juhataste liikmete arvates tegid lõppeva aasta jooksul silmapaistvaid tegusid:

Helju Hallap — Luunja Raamatukogu vanemraamatukoguhoidja, kohaliku kultuuri- ja kirjanduselu organiseerimistöö eest (Luunja kirjanduspäevad, H. Visnapuu nimeline luuleauhind jne.), esitaja Tartumaa Raamatukogu juhataste liige Toivo Artis;

Aleksander Heintalu (Vigala Sass) — sildade otsimise eest esivanemate maailma, esitaja Eesti Kultuurifond;

Ants Juske — Kunstnike Liidu juhataste sekretär, kunstikriitik, kunstielu aktiivse organiseerimise eest, esitaja Eesti Kul-

tuurifond;

Ain Kaalep — ajakirja «Akaadeemia» peatoimetaja, üldise humanitaarkultuuri ja klassikalise filoloogias väärtustamise ning edendamise eest, esitaja Eesti Kultuurifond;

Aksel Küngas, Aleksander Dorozkin, Priit Kasepalu, Anne-Kersti Nurk — kollektiiv, kes valmistas eestikeelse piibli helivariandi (118 tundi, 30 kassetti viies karbis), esitaja Eesti Pimedate Ühingu Keskjuhatus (esimees J. Kukk);

Maire Liivamets — Eesti Rahvusraamatukogu vanembibliograaf, aktiivse ja viljaka töö eest väliseesti kirjanduse tutvustamisel ja raamatukogualaste artiklite publitseerimisel, esitaja Eesti Rahvusraamatukogu;

Jekaterina Lummo — Värska leelokoori «Leiko» eeslaulja, setu rahvalaulik, rahvuskultuuri järjekestvuse säilitamise eest ja eduka esinemise eest Soomes Kaustise folkloorifestivalil 1990. a. suvel, aktiivse kohaliku kultuuritöö eest lauliku juubelaastal, esitaja Setu Seltsi Tartu

klubi kultuuritoimkonna esimees, ajalookandidaat Paul Hagu.

Vello Lõugas — arheoloog, arheoloogiateaduse arendamise eest, president K. Pätsi säilmete Eestisse toomise ja sellele eelnenud uurimistöö eest, esitajad RPI «Eesti Põllumajandusprojekt», Eesti Arheoloogiaselts, Eesti Muinsuskaitse Selts, insener Arvi Lauringson;

Vello Salo — Kanadas elav teoloogiadoktor, kirjastuse «Määrjamaa» tegevuse eest, küüditatute raamatu «Population losses in Estonia June 1940 August 1941» (I osa) koostamise ja avaldamise eest, loengute eest humanitaar- ja kirikuringkondades, esitaja Eesti Muinsuskaitse Selts ja Eesti Kultuurifond;

Andres Uibo — organist, Tallinna rahvusvahelise orelifestivali, barokkmuusika suveakadeemia, festivali IDRIART korraldamise eest, aktiivse kontserttegevuse eest kodu- ja välismaal (1990 Soomes, Norras, Saksamaal), esitaja «Esto Muusika» (direktor Vaado Sarapuu).

Eesti Kultuurifondi juhataste nimel juhataste liige
SIRJE KIIN

AIAKIRJA «KULTUUR JA ELU» PREEMIA

Ajakirja «Kultuur ja Elu» toimetuse töötas suurema osa 1990. aastast vähendatud koosseisus. Seetõttu selgus aasta lõpus, et toimetuse käsutuses on mõningane summa iseenda kokkuhoitud palgafondist. Seda raha otsustati kasutada «Kultuuri ja Elu» aastapremiate väljajandamiseks.

PEAPREEMIA (500 rbl.) vääriliseks tunnistati **pr. Helbe MERILA-LATTIK** ülevaate «Eesti rahvusintelligentsi hävitamine. Arstid» (KE 7/90) eest. Missiooniline vaatenurk, et arstidel on rahvuskultuuri oluline osa täita, ning aine käsituse sügavus tõid autorile KE kõrgeima preemia.

ERIPREEMIAID (à 200 rbl.) jagati järgnevalt:

hr. Aare HÖRN. Rahvuskultuuriliselt äratava töö eest Setu Seltsi esimehena. «Kultuuri ja Elu» veergudel kirjutis Eestist ajuliselt äralõigatud rahvakilli muredest ja lootustest elada tulevikus taas iseseisvas Eestis

(Koos setudega Eesti Vabariiki, KE 5/90).

hr. Ants JUSKE. Professionaalse kunstikriitika tagasihoidmise eest ajakirja «Kultuur ja Elu» «London — kunstisüvi 1990», KE 11/90).

hr. Ralf KALL (Kanada). Eesti rahvuskultuuri olulise mälul teastamise, tasakaaluka kirjandusliku sillaloomise eest Kodu- ja Välis-Eesti vahel («Omainimesena Eestis», KE 1/90, «Kui tulid esimesed venelased», KE 9/90).

prl. Kamille SAABRE. Elurõõmus ja stiilne reisikiri «Ikka, ikka lõuna poole, kus Egiptimaa» (KE 8, 9, 10/90).

hr. Tiit VEERMÄE. Läbi aasta ilmunud head fotod «Kultuuri ja Elu», kogu Eesti ajakirjanduses.

«Kultuur ja Elu» soovib kõigile oma autoritele, trükkidele tellijatele ja häädele luuletajatele ilusaid jõulupühi, rahulikku ning lootustele vastavat 1991. aastat!

Sõjasulane. Detail Tuw von Salza vapp-epitaafilt. 1702

Enam kui aasta vältel võis tööpäeviti märgata valgust kahes aknas Lühikese jala ning Rüütli tänava nurgal. Pikaldasa ja märkamatu toimetasid siin poola restaatorid Rzeszowi väikelinnast. Nemad täitsid järjekordset tellimust, mille Tallinna linn usaldas firmade «Sofuzneštroiimport» ja «Inrestaator» vahendusel poola firmale PKZ. Märkamatu ilma igasuguse reklaamikarata lisandusid Niguliste müuseumi väljapanekusse mõned eksponaadid, mis selle lepingu järgi konserveeriti.

Nüüd ei paista enam poolakate töötoa aknast valgust ega ole teada, kas enam kunagi seal poola keeltki pruukima hakatakse. Meistrid on oma tellitud töö teinud ja läinud kodumaale jõulupühi pildama, et koju jääda. Varsti hakkavad ära minema ka teised poola meistrid ja töölised, sest NSVL Riigipank ei katsete enam oma turgel punga kergendada Tallinna vanalinna regenereerimiseks. Saagu separatistid nüüd oma rahadega hakkama.

Mis siis jääb Nigulistele pärandiks nõndanimetatud «väikevormide konserveerimise» teisest lepingust? (Esimene hõlmas kaheksa mälestusvappi Niguliste väljapaneku tarvis ja täideti 1982. aasta sügiseks pärast Niguliste tornikivi mahapõlemist.)

Järjepanu on Nigulistesse lisandunud P. Kristoforuse figuur, üks pink-loož, Mihkli kiriku ristimiskamber ja kaks aadlimeeste mälestusvappi; juba varem kohal olnud eksponaatidest on värskendatud Risti kiriku ristilöömisgruppi. See loetelu hõlmabki äsjatäidetud lepingu sisu.

Kuidas võime poola tööga rahule jääda? Enamasti viis

POOLAKAD LAHKUVAD?

VANAD KIRIKUKUNSTI TEOSED UUTENA NIGULISTES

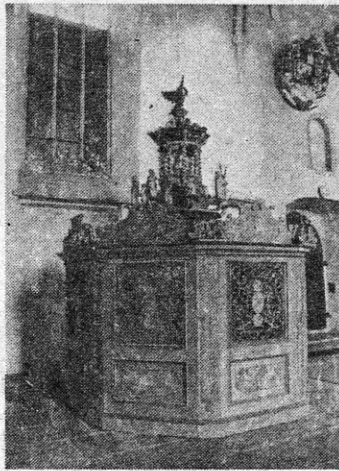
pluss. Sest seekord liitus teostajate tublidusele ka tellija kasvanud osavus tellimuse sõnastamisel, mida esimese tellimuse puhul veel polnud. Nimelt telliti esimeste mälestusvappide täielik renoveerimine: kaotsiläänud nikerdusdetailide taastamine, mahapudenenud värvide ja kullatiste uuendamine, läbimustaks oksüdeerunud lehthõbeda katmine värse hõbedakirmega. Teise tellimuse puhul oldi tagasihoidlikum. Taotleti põhiliselt vaid konserveerimist: hallituse surmamist, puidu ja värvipindade puhastamist määrdumusest ja moonutatavatest ülemaalingutest, pehkinud puitdetailide tugevdamist konservantidega.

Iseäranis suure metamorfoosi elasid üle Niguliste kantlitoeks olnud Kristoforuse kuju ning rootsi kiriku baptisteerium.

Füha Kristoforus Tobias Heintze töö 1624. aastast, vabastati «vana tamme» jäljendama pidanud värvikihist. Selle alt tuli ilmsiks kulu- nud, kuid rõõmsameelne polükroomia, mis lähtub gooti puunikerduskunsti viimistlustavade. Salapäraselt sügena mõjunud kuju omandas sootuks teise vaimsuse.

Veel suurema muutumise tegi läbi nimeka Tallinna tiseri Christian Ackermanni meistriteos, kaheksatahuline ristimiskamber skulptuurirohke kõlaräästaga. Restaureerimise eel oli see lasu osaliselt purustatud detaile, mis kõik ühtlaselt kahvatut salatirohelist värvi. Oli muidugi ilme, et selline tuim pietistlik värving ei lähe kokku kõrgbaroki värvieelistustega, ent läbi ülevärvingu ei näinud, kas on säilinud alumisi värvikihte ristimiskambri loomisajast.

Sondaažide tegemisel osutus, et kambri tahkudel on tahvlitel marmoreeringut akantuselehtede raamistuses, püstjatel raamilaudadel aga leiduvad punasele taustale maalitud festoonid, mis pika

C. Ackermanni töökoda. Rootsi Mihkli kiriku ristimiskamber. Umb. 1680.

ja kitsa vanikuna riputatud maalitud neetide külge paeltega, mille lehvid tänapäevagi tütarlaste patsipaeltele au teeksid. Huvitava ühtelange misena võib täheldada maalitud festoonide sarnasust nende nikerdatud festoonidega, mis Matkamajas 1681. aastal nikerdatud siseportaali. Meie ristimiskamber on dateeritud: umbes 1680. Mõlemad on esimesi seda laadi lillelise barokkornamentika avaldusi Tallinnas ja seega arengulooliselt huvitavad.

Ristimiskamber on meie sakraalkunsti pärandis ülepea ainulaadne. Midagi selletaolist pole säilinud üheski teises Eestimaa kirikus. Silmale on huvipakkuvaim pagoodjas katuse väänelsammastest ümbritsetud laternaga, millel Kristuse lunastusohvri sümbolina pelikan. Laterna keskele jääb skulptuurigrupp «Kristuse ristimine». Katuse tahkudel on seitse seisjat: Kristus Kõigevalitseja, apostlid Johannes ja Andreas ning veel neli apostlit, kelle atribuudid pole säilinud. Katusetahkusi raamistavad idamaiseid templilohesid meenutavad voluudid

delfiinisarnaste elukatega. Nende puhul on küsitav, kas valdab keskaegse kiskjakultuse järelkaja või Ida-India kompanii kaudu eurooplastele vahendatud Ida-Aasia, hiina ja jaapani kunsti kurioositeetide mõju.

Mõistatuslikul kombel on ristimiskambri alumise osa värvid palju paremini säilinud kui ülalosas. Arvatavasti on lohe-delfiinide, kartušiide, ingliseade ja väänelsammaste värvide pudenumist põhjustanud loodusseadus, mille järgi soe õhk tõuseb ülespoole. Kiriku jaheda kivipõranda lähedal aga on ühtlasem mikroklima, mis värve puidult vähem pudendab.

Seesinane ristimiskamber on kolmesaja kümne aasta vältel pidanud üle elama mitu kolimist ja pagendust. Algselt loodi ta Mihkli kirikusse endise nunnakloostri juures. Pärast Tallinna kapituleerumist Vene vägedele Põhjasõjas vöörandati kirik 1766. aastal vürst Mensikovi korraldusel Vene garnisonile. Baptisteerium võeti koost lahti ja toimetati Uude seeki Rüütli tänavas, mis rootsi-soome kogudusele kirikuks lubati. See kirik omakorda kaotas koguduse II maailmasõjas, mil Rootsi riik evakueeris rootslased Eestist, punase terrori jalust. Seeläbi sattusid Rootsi Ajaloomuuseumi deposiidiks ka Mihkli kiriku hõbedased armulauariistad. Terror tabas vaid kogudusest jäänud kirikut. Hoonet rüüstati, osa sisustust kantiti laiali, osa purustati. Ka vana ristimiskambri kaks külge peksti puruks, enne kui muinsuskaitse taipas ristimiskambri Hobuveskisse varjule toimetada Raskejõustiku Majaks muudetavast Mihkli kirikust.

Endises Mihkli kirikus jätkub sotsialistliku kultuurirevolutsiooni viljana poksimine ja maadlemine, sekka ka pingpong. Korrastatud risti-

Kristuse ristimine. Detail eelmisest

miskamber on aga alates novembrist eksponeeritud Nigulistes. Ilma oma keskse osata. Nikerdatud putofiguuridele tuginev ristimisvaagen varastati selgitamata asjaoludel Kunstimuuseumi hädaabihooldaks kohandatud Johannes Greenbergi ateljeest Weitzenbergi tänavas.

Nigulistes ootavad seinale riputamist kaks Christian Ackermanni töökojast pärinevat vapp-epitaafi. Neist üks on pühendatud Rootsi-aegse Eestimaa kubermanguvalitsuse assistentsnõuniku Christian Lillienringi ja tema poja, Soomes dislotseerunud Nylandi rügemendi kortermeistri David Lillienringi mälestusele (1697). Teine on nimekast kohalikust aadlisuguvõsast Tuw von Salza mälestusvapp (1702). Kummalegi pole korrastamisel lisatud tilkagi uut värvi, mistõttu on säilinud ehtsa muistse kunstitöö fluidum kõigi ajaomaste kulumis- ja vananemisjälgedega. Erinevalt aastail 1981–1982 restaureeritud vapp-epitaafidest.

Viimase tööna enne lahku- mist puhastasid poola meistrid Niguliste vanima eksponaadi — arvatavasti Padise kloostri- kirikust pärineva kolmefiguurilise krutsifiksgrupi, mis Tallinna toodi Risti kirikust. Siinpuhul oli tegu üsna põgusa tööga: tugevasti Maarja kuju pehkinud alust, eemaldati kunagiste lupjamiste jälgi ning paakunud tolm. Seeläbi sai senisest märgatavamaks, et need gooti kunsti väärtteosed olid kunagi polükroomsed.

Kes pole veel jõudnud näha Nigulistesse tänavu lisandunud vana kirikukunsti teoseid, võiks jõulumeeleolule häälestumiseks kohale tulla.

JÜRI KUUSKEMAA

KAS NÄITUSEL

«SÜRREALISM

EESTI KUNSTIS»

OLI TEGEMIST

SÜRREALISMIGA

EESTI KUNSTIS?

Erinevalt rühmituse «Para» esindajaist, kes «Eesti Ekspressis» leidsid, et oli osaliselt, ning A. Juske, kes eelmises «Reedes» deklareeris, et ei olnud üldse, olen seisukohal, et näitus andis võrdlemisi hea

ülevaate eesti kunsti vahekorradest sürrealismiga ajaloolises loikes.

Ma ei arva, et nimetus «Sürrealism eesti kunstis» häälestab asjatundliku vaataja kohtumisele stiilipuhta koaliku sürrealismiga. Eesti kunstiajaloo tundmisest järeldub teadmine, et meie kunst pole läinud või õigemini saanud kaasa minna radikaalselt ühegi modernistliku vooluga, peaks automaatselt valmistama vaataja ette kohtumisele sürrealismist mõjutatud eesti kunstiga. Selline probleemiasetus on muuseumis traditsiooniline. Oleme juba pikemat aega jätanud näituste sarja, mis käsitleb eesti kunsti suhteid rahvusvaheliste kunstiiliikumistega.

Sürrealismi puhul peaksid reservatsioonid termini ülekandmisel eesti kunsti olema veelgi enesestmõistetavamad. On ju sürrealism püsinud meie kunsti huviringis viimasel kolmel kümnendil, ajal, mil tema tähendus rahvusvahelises kunstis on järjepidevalt kahanenud. Sürrealismiga seonduvate probleemide populaarsuse üks tõenäolise-

maid põhjusi tänases eesti kunstis on latentse huvi kaune hõõgumine pinna all ilma võimaluseta realiseeruda ideoloogilise paine tingimustes. Hiljutine vaimne vabanemine tõi seetõttu endaga kaasa sürrealismibuumi, mille üheks kaasilminguks on rühmituse «Para» formeerumine. Viimase liikmete suhte skaala sürrealismi loomemeetodiga on äärmiselt lai, ulatudes loomupärasel soodumusel põhinevast järjekindlast põhimõtete järgimisest hajuvate, mitmekordselt vahendatud kaudsete mõjutusteni. Paraste pahameel näituse suhtes näib olevat esmajoones tingitud sellest, et mõttes endale reserveeritud mängumaa osutus jagatuks teiste, ehk mitte nii pühendunud, kuid siiski võimekate mänguritega.

Näitusel «Sürrealism eesti kunstis» oli markantsem osa sürrealismiga seotud või sellest tugevasti mõjutatud eesti kunstnikest esindatud. Ekspositsioon taotles ajaloolist jär-

jepidevust. Maaliosa kujundus üldjoontes ka seda printsiipi järgis, ruuminappuse tõttu tuli klaasialuseid teoseid eksponeerida eraldi. See muidugi mõneti häiris üldpildi terviklikkust, kuigi mitte vahest nii võrd, et eksponeeritu mõte poleks tabatav olnud. Selgitav tekst jõudis seinale hilinemisega. Ei usu, et see apskogu ettevõtmise tähenduse nullis.

Näitusega seonduvat probleemiringi käsitlev artikkel oleks pidanud ilmuma eelmise nädala «Reedes». Kunstitoimetuse otsustas selle avaldamata jätta, sest olin samal teemal kirjutanud juba 9. XI «Rahva Hääles». Eelistati A. Juske värskemaid mõtteid. See on muidugi hea võte olematu intriigi võimendamiseks. Isiklikult ma siiski ei arva, et ka kultuurileht peaks lülituma poliitikas niigi vohavasse sensatsioonijahki ja napil kunstiteadlaste ringile oleks otstarbekas pühendada erialaprobleemide asemel oma sisepingete väljajaelamisele avalikkuse ees.

Emotsionaalsusele ning argumenteerimatusle vaatamata tõestavad näituse vastukajad selle õigeaegsust. Ma ei

arva, et tulemus oleks olnud täiuslik või ainuvõimalik. Kindlasti jätsid sellele oma pitseri meie olud ja aeg. Oulisim oli näituse panus meile suhteliselt lähedase, kuid äärmiselt halvasti ning lünklikult dokumenteeritud kuuekümnendate aastate kunsti- protsessi piirjoonte määratlemisse. Olen kindel, et paljudele erialainimestele ning igal juhul suuremale osale publikust oli vähemalt osa omaaegseid eksperimenteeriva tähendusega teoseid tundmatud. Enamik neist on kokku otsitud autorite käest või erakogudest. Suur osa huvitava- mast materjalist osteti muuseumi poolt ära. Oluliseks pean ka seda, et O. Marani ning I. Malini varasemate teostega täpsustus hetk, mil sürrealism kerkis meie sõja- järgse kunsti huviringi. See toimus üllatavalt vara — 1950. 1960. aastate vahetusel.

ANU LIIVAK

Toimetusele: Tõsi jah, meiega arvame, et intriigiks piisab, kui vähemalt üks pool selleks võimalust näeb.

«Sügava tänu täheks tema ajaloolise teo eest, mis on esimene juudi rahva ajaloo — rahvuskultuurilise autonoomia kinkimise eest juudi vähemikrahvale Eestis» — seline tekst on Taaveti tähega dokumendil, mis on adresseeritud Eesti Vabariigile 18. veebruaril 1927. Orlovi lossis juudi kultuurautonoomia näitusel on sellest koopia. Jewish National Fund'i Golden Book Certificate'i originaal on hoiul hr. Jaaksoni juures Washingtonis. Klaasi all võib näha ka EV vapiga Riigikogu tervituspöördumist — eesti keeles ja ivriidis — juudi rahva poole vabariigi 10. aastapäeval. On see endastmõistetav viisakus, mis kehtib tsiviiliseeritud riikides?

Näituse varasem osa ulatub möödunud sajandisse: kõnetekst (jällegi tänu!) Aleksander I auks, kes Poolast põgenenud juutidel lubas Tartusse asuda, foto Suurest Sünagogist, mis 1883 ehitati Maakri tänavasse, aasta hiljem asutatud «Akademischer Vereini» materjalid jm. Põhinfo — ajaloo, kultuuri, olme, tavade jm. kohta — pärineb aga aastast 1920–1940 ja siin kohal pole mõtet loetleda kõiki neid kultuuri-, haridus- ja spordiselt, noorsoo- ja üliõpilasühinguid, mis tekkisid neil aastail. Need likvideeriti, nii nagu ka Juudi Eragümnaasium, koolid ja lasteaiad ENSV Sisekaitseülema otsusega 29. augustil 1940 — täpselt samuti kui eestlastegi ühendused. Ja vaid paarikümne aasta pärast — ma ei pääse tollest kõrvutusest mööda, sest see kõik mahub ju ühte inimpõlve ja ka kultuurautonoomia seaduse vastuvõtjate eluikka — alustasid eestlased oma seltside, koolide, lasteadeade, koguduste loomist võõrsil, olgu lähimaks näiteks Rootsi Kuningriigi. Samuti kui juudid Eesti Vabariigis.

Mõrude paralleelide kõrval saab aga huviline näituselt tosis infot. Et näiteks Vabadussõjas sõdisid 110 mobiliseeritud ja 68 vabatahtlikuna läinud juuti. Et 1941. a. represseeritud juute suhtarvult rängeminigi kui eestlasi: nende küüdituskadu oli 5%. Muuseas, nende nimekirja hävitasid sakslased kui väärtusetu ja küllap ka tänutundes,

KULTUURAUTONOOMIA KIITUSEKS

Juudi laulukoor, keskel istumas Juudi Gümnaasiumi lauluõpetaja, Viinis kantoriks õppinud Jozef Gurevits, Anna Klasi isa ja Eri Klasi vanaisa.

et partner on osa musta tööd nende eest ära teinud; juudi koguduse poolt taastatud nimestik läheb aga trükki Vello Salo raamatus. Huvi pakuvad ka unikaalsed teatmeväljaanded: 4-köiteline rahvusnimekirj, kuhu kanti kõik sünnid, surmad ja maalt lahkumised, Nosson Genssi «Zur Geschichte des Juden in Eesti» (1933), Juudi Gümnaasiumi lugupeetud ja teeneka di-

rektori Samuel Gurini koostatud «Juudi vähemusrahvuse statistika Eestis» (1936), liisraelis trükitud Vabadussõjas võidelnud juutide nimestik jpm. On hirmus kahju, et väljapanekut ei ehi Julius Genssi rariteedid.

Ajaloo- ja kultuurifaktistik täidab vaataja infolinki ja see on väga oluline, sest eksponeeritu puutub ju otse meie oma riigi ajalukku. Aga

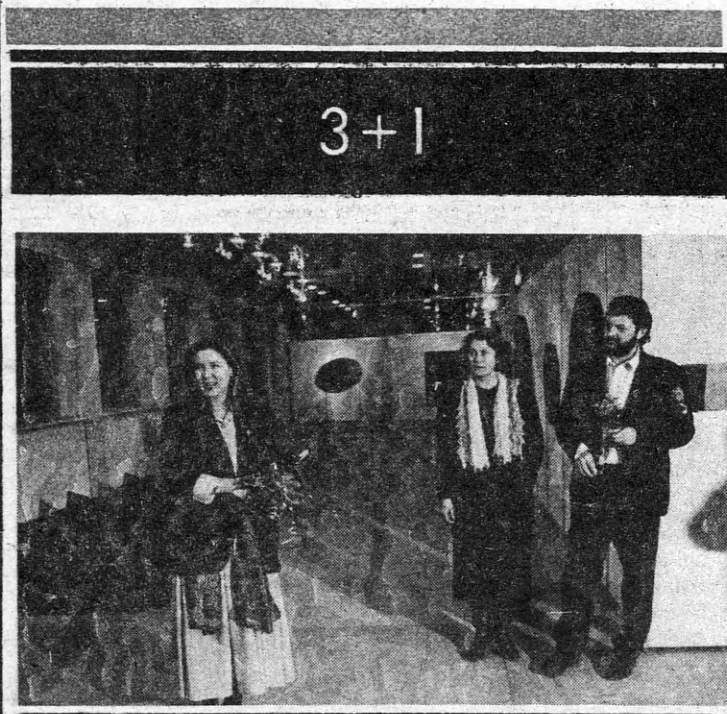
on veel midagi ning see on isegi huvitavam — see teise kultuuri erinev värv ja hõng, mis teeb erinevaks samal ajal, samas kliimas, samades oludes ja samades stiilipiirides sündinud esemed, nähtused, kultuuriilmingud. See põnev eri värving on väärtus ja rikkus, see teeb mosaiikse kildudekultuuri huvitavamaks massiivsest unifitseeritud kultuurist. Sest miks ikkagi eri-

neb sajandivahetusel Poolas trükitud juudi uusaastakaart — nii tabamatult ja nii tunnavalt neist, mis on meie endi perekonnaalbumis? That's a question.

Tänu dokumendi tsiteerimist loo algul ei maksaks võtta rahvusliku eneseimetusena — kui ilused põhimõtted ja teod olid Eesti Vabariigil. Aga ka mitte üksnes kena tõestusena, kui viisakad olid tol ajal juudid ja eestlased. Sest vähe-muste kultuurumavalitsuse õigus on erandnähtus Euroopa kultuuriloos. Ja põhimõte, mis jätab väiksemale iseolemise ja vaba arengu õiguse, ongi ilus ning räägib kindlasti demokraatiast, sallivusest ja tsiviiliseeritusest. Mind ajendas hoopiski tahtmine selle taustal meenutada, et meile kõigile, nii eestlastele kui ka juutidele, kohe sõja järel ja alles äsja ülikooli lõpetanule on hariduse osana ajju tambitud teistsugust, uljanovlikku kultuurautonoomia mõistmist. Kas mäletate, siin see on: «Kindlustada natsionalismi teatud «õiglaselt» piiritletud sfääris, «konstitueerida» natsionalismi, eraldada kindlalt ja püsivalt kõik rahvused üksteisest erilise riikliku institutsiooni abil — see on rahvusliku kultuurautonoomia ideeline alus ja sisu. See mõte on lähinisti kodanlik ja lähinisti väär. Proletariaat ei või toetada mingit natsionalismi kindlustamist — vastupidi, ta toetab kõike, mis aitab kaasa rahvusliku erinevuse kadumisele, rahvuste ühtesulamisele». Ja: «...assimilaatorluse vastu võivad kisada ainult juudi reaktioonilised väikekodanlased, kes tahavad ajalooratist tagasi pöörata... assimilatsioonist vastu kisavad ainult juudi «tagaosa» hardad vaatlejad».

MIRJAM PEIL

P. S. Tänan selle näituse väsimatut propageerijat, vastupandamatut sarmiga pr. Eugenia Gurin-Loovi ja palun vabandust, armsalt lugejalt, kes peab jõulu eel neelama alla räiged tsitaadid, mille allikas on V. I. Lenini «Teoste» 6. köide, lk. 85 ja 91.

Näituse avab Põhjamaade Kunstikeskuse näituste sekretär Ingebjörg Astrup, sekundeerivad meelpoolne organiseerija, KM näituse osakonna juhataja Tiit Luik ja osavõtja Norrast, näituse kujundaja Dag Skedsmo.

ARNO SAARE foto

DAG SKEDSMO, osavõtja skulptor Norrast: Siinne näitus tuli täiesti erinev näitusest Suomenlinnas, ma arvan et siin saavutasime «3+1» näituste aja ühe kontsentreerituma tulemusena.

INGEBJÖRG ASTRUP, Põhjamaade Kunstikeskuse näituste sekretär: «Konstruktiivim sellisel minimalistlikul viisil ei ole Norras just tavaline. Ja seepärast need kolm kunstnikku

praktiseerivadki niisuguse näituse vormi, et niiviisi üksteist võimendada ja toetuseks kutsuda veel keegi, kunstimaailmas tunnustatud kunstnik väljastpoolt. Praegune «väliskülaline» Matti Kujasalo Soomest täiendab suurepäraselt Paul Brandi ja Dag Skedsmo seeriat töötamise printsiipi.

HARRY LIIVRAND — kunstiteadlane.

Kui meie oleme ikka rääkinud, et meie geomeetiline kunst on omanäoline, siis, tõdegem, et meie geomeetiline kunst on siiani suuremalt jaolt lähtunud 1920. aastate geomeetrikutest. Ja ka meie installatsioonides ning minimalistide töödes ei ole näha uut suhet, ruumilist mõtet peale materjalide. Meie geomeetrisel kunstil puudub avangardi kogemus, avangardi ei mängitud omal ajal korralikult läbi.

Sellel näitusel on kõik need uuele kunstile omased väljendusvormid väga ilusasti esindatud, just Põhjamaade variandis. Siin on tegemist aine ja materjali elitaarse töölusega, idee on täiesti välja puhastatud. Siin on palju eri materjalist loodud briljante, mis sädelevad oma puhtuses ja lihtsuses.

KALURI KÄTEST KUNI...?

Praegusel ajal ei üllata vist küll enam miski: inimestega sünnib kummalisi metamorfoose. Ometi, sättides minema rahvakunstnik Ilmar Torni juubelpühusele näitusele Draakoni galeriisse, olin ette valmistunud kohutavaks karge rannaelu motiividega, Saaremaa kadakate ja tuulikutega. Ei midagi sellesarnast — tegemist on hoopis tõenäoliselt esimese avalikult erootilise kunsti näitusega. Et meil alles hakkavad sellised asjad laiemalt liikuma, siis pole meil ka vastavaid spetsialiste erootika alal. Usun, et alljärgnevi jutt on diletandi vaatepunktist. Ilmar Törn on välja timminud keskmise eestlase ettekujutuse erootilisest kunstist: kogu oluline atribuutika on ilusti kaadrisse võetud, veidi hägune pilt peab ilmselt mõjuma erutavalt ja närve köditavalt. See ongi, mis eristab erootikat pornost. Stambist kõnelevad ka motiivid, mis ilmselt pärinevad klassikalistest pornoajakirjadest. Ometi oleks olnud võimalik kasutada elavaid modelle, mis annab fotoliku tuimuse asemel vahetuma mulje ja kindlasti ka huvitavamaid rakuruse.

Mis muud öeldagi. Rahvast käib näitusel kõvasti, pealegi enamik selliseid, kes muidu vaevalt kunstinäitusele ära eksivad. Jõukaid baarmene peaks samuti leiduma, kes võivad endale lubada jõulukungituse 3000 FIM-i

DRAAKONI GALERIIS

Akt XXV

eest. Kunsti puritaanluse eest võitlejad muldugi ohkavad — kas Draakoni galerii on ikka see kõige õigem koht. Ilmselt peame leidma eraldi koha kogu sellise kraami näitamiseks. Mida aga öelda vanameistri kummaliste metamorfooside kohta? Võib-olla imestada ja tunnustada nii paimdlikku reageerimist konjunktuurile. Loodan, et ta oma kadakaid ja tuulikuid ka päris unarusse ei jäta.

ANTS JUSKE

«OLYMPIA» TOETUSED

Kirjastus «Olympia» otsustas spordiraamatute väljaandmisest saadud tulust toetada noori ühendusi ja sportlasi. «Olympia» toetuse said: Eesti Spordi Keskkliit, üliõpilasselts «Veljesto», džudomaadleja Indrek Pertelson, kergejõustiklane Erki Nool.

? MUUSKAMAAILM? VIIS KÜSIMUST

1. Asukohaga Maini-äärse Frankfurdis on see ainus kutseline solistide ansambel Saksa maal, kes pidevalt esitab nüüdismuusikat. Ta annab suuri kontserdisarju ka teistes paikades, esineb uue muusika festivalidel ja kursustel. Ansamblist on viimastel aegadel sagedamini juhitanud noor saksa dirigent Ingo Metzma-cher, Viinis ja Pariisis pea-dirigendiametit pidanud Lot-har Zagrosek, tema kõrval seisib ansambli hiljutisel osa-võtul saksa nüüdismuusika suure festivali (1989–1990) kontsertidel N. Liidus näit. ka helilooja Mauricio Kagel. Mis ansamblist on jutt?

2. Ta on soomlaste üks aktiiv-semaid muusikuid (sünd. 1944), tuntud enim dirigendina, aga ka heliloojana viljakas, kodu-maal pianistide konkursi võitnud ja viuldajanagi silma paistnud. Peadirigendiameteid on ta pidanud rohkem küll väljaspool Soomet — sh. Stockholm Kuninglikus Oope-ris, Austria Ringhäälingu (ORF) Sümfooniaorkestri, siis-ki ka Soome Raadio SO (1977–1987), a-st 1988 Taani Ra-a-dio SO juures Kopenhaagenis. Läänud aastal kõlas Stockhol-mis tema juba 14. sümfoonia(!) ning on nüüd ilmunud ka CD-plaadil. Kes on see nimekas soome muusik?

3. Temagi laiemale muusika-avalikkusele avastajaid ja tutvustajaid oli Herbert von Karajan. Kodumail Londonis oli ta palju laulnud meie sa-iandi inglise jt. ooperis: M. Tippetti «Umbaia» («The Knot Garden») maailmaesilavastuses ja ka «Jäälohes» («Icebreak»), samuti H. W. Henze «Jões» — kõik «Covent Gardenis». Ta pole enam noor, ja just nüüdisooperit pidi sattuski ta valituks K. Penderecki ooperi «Must mask» maail-maettekande ühte keskesse rolli Salzburgi festivalil 1986. Sealt jäi ta tõeliselt meelde ka Karajanile, kes kutsus ta Plácido Domingo kõrvale oma plaanitud «Maskiballi» ja «Toscasse» Salzburgi festiva-lile 1989. USA-s laulis ta Sos-takovitši «Katerinat» 1988 San Francisco, nagu ka 1989 Nancy Ooperis, 1991 tuleb see Inglise Rahvusooperis Londonis, äsja oktoobris ilmus aga menukaks kujunenud «EMI» plaat Porteri muusikalist «Kiss Me, Kate». Kes on see inglise ooperisopran?

4. 1954 Bakuus sündinud ja Moskvast 1977 konservatooriumi lõpetanud, siis emigreerununa saanud kunstnikudip-lomi veel ka Juilliardi Muu-sikakoolist 1979 ja samal a-l võitnud I. Kreisleri-nim. kon-kursi Viinis, 1980 debüteeris Karajani orkestriga Lääne-Berlinis. Korsholmi muusika-festivali kunstilise juhina on tal head sidemed ka Soome-ga. Kes on see viuldaja?

5. Väga mitmekülgse muusiku-na on ta ka meditsiiniteadus-te doktor. Sünnilinnas Vene-zias asutas ta B. Maderna nim. uue muusikaansambli, oli algul peamiselt tuntud he-liloojana (1981 valmis tal ooper «Lou Salome»). Debü-teeris dirigendina Venezias «Aidaga» 1978, nüüd hinnatu-maid Verdi ja itaalia ooperi dirigente Euroopas. Ootama-tusena tuli tema «pööre» n.-ö. Ida-Euroopasse — tema äsjane kinnitamine Dresdeni Staatskapelle peadirigendiks. Kellest on jutt?

PRIIT KUUSK

Teisel jõulupühäl esitatakse «Estonia» kontserdisaalis Urmas Sisaski MISSA. Solis-ta ja koori toetab Tallinna Konservatooriumi Sümfoonia-orkester, mille dirigendipuldis on juba teist hooaega Paul Mägi. Tudengiorkestri hetke-seisu hindamiseks vestlesin ühe proovi eel dirigendiga ja ka mõne orkestrandiga (kel-le arvamus ei pruugi muidu-gi ühte langeda kõigi orkest-riliikmete omaga).

Kuidas hindate vastastikust sobivust, senist koostööd?

DIRIGENT: Mulle pakub see koostöö rahuldust. Meeldib noorte muusikute vaimne-võime olek realiseerida ülesandeid, mi-da üks või teine teos pakub. Eelmise hooaja tulemustega võib täiesti rahul olla. Ja ka viimasel kontserdil esitati Sibe-liuse nõudlikud teosed küllaltki hästi.

ORKESTRANDID: Juba esimes-te proovide järel oli selge, et Paul Mägi sobib meie orkestri-ga, tekkis usalduslik kontakt. Mängija tajub, kas dirigent tuli lihtsalt proovi tegema ja saalist lehkudes sellele enam ei mõt-le, või tuli ta pulti selleks, et aidata sul mängida. Mägi-ga ei teki sellist ajutist tunnet, ta ei võta midagi kergelt. Ta on as-jalik, hea suhtleja, laia silmarin-giga, intelligentne. Tal on täp-ne käsi, kuigi pisut loid löök. Aga võib 100% kindel olla, et ta ei jäta midagi tegemata.

Enamasti valmistatakse et-te konkreetse kontserdi kava. Ehk vajaksid vähekoogenud or-kestrandid rohkem proove?

DIR.: Juba esimesel kohtumi-sel ütlesin orkestrile, et mingi-sugusest pedagoogikast juttu ei tule, et teen tudengiorkestri-ga sama tööd mida kogenud kollektiividega. Kuna mul on palju muidki ülesandeid, leidsi-me koos hr. Lippuse ja hr. Öunaga, et töö peaks toimuma tõeliselt professionaalsel tase-s. I. partiid on õpitud, tehakse grupiproove ja siis toimuvad «suured» proovid. Kui regulaar-selt proove teha, jääb alati kee-gi tulemata — noortel on praegu palju tööd, kõik on kusagil

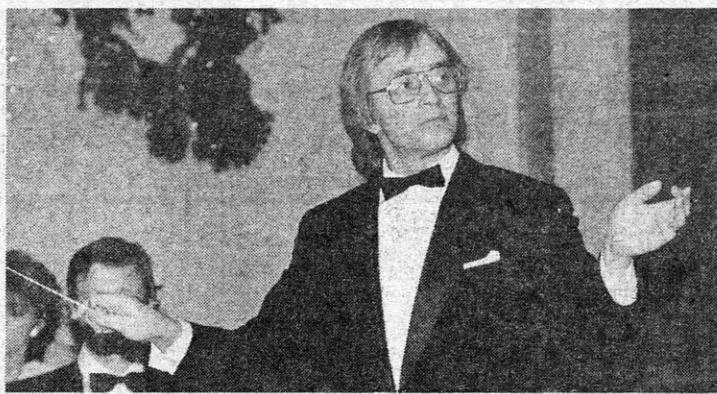
4. detsembril ühel «Hortus Musicuse» jõuluku muusika sar-jal avakontsertidest IMBI TARU-MI (klavessiin) ja NEEME PUN-DERI (flööti) esituses. Kavas Jo-hann Christoph Friedrich Bachi sonaat F-duur, Johann Christian Bachi sonaat F-duur, Carl Phi-lipp Emanuel Bachi sonaat g-moll, Johann Sebastian Bachi sonaat h-moll ja partiita sooloflöö-dile a-moll.

Traaversflöödi ja klavessiini ansambel on vist üks ilusamaid üldse oma salapäraselt kumiseva kõlaga. Kas leiabki palju neid XVIII sajandi heliloojaid, kes sel-lele ansambli jaoks midagi loo-nud? Kahe pilli varjundirikas kooskõla sobib haruldast hästi ka meie Raesali võlvide alla.

Imbi Tarum ja Neeme Punder, kellest on kujunenud endast kõ-nelema panev ansambel, on ba-rokkmuusikat suurepäraselt tun-netavad kunstnikud. Artistlik keskendumine liikuvatesse esi-tustempodesse ei tunne tehnilisi takistusi: muusika nagu voolaks iseenesest läbi nende ja diskreet-sed rõhulöögid panevad pulsi kat-ke-matult lööma. Sellises esituses on barokkmuusika paljaraagitud edasikerimisprintsip leidnud kuu-lajale loomuliku ja isegi lumma-va lahenduse lihtsate väljendus-vahenditega. On saavutatud tulle-mus, et interpreedi mõõtmatu töö ei paista enam välja.

XVIII sajandi sonaadid ei nõua kiirete ega aeglase osade suuri kontraste. Allegro, Tempo di Mi-nuetto, Allegretto ja Andante ei ole enamasti muud kui mõni tun-tud tantsuviis, kus korratakse kaua ühte motiivi. Ehkki Bach ja tema pojad olid vormiloomises ületamatud meistrid, varitseb mängijat ometi motiivikorduste monotoonsuse lämmik. Rüt-mivahendeid paindlikult kasuta-des suutis Imbi Tarum luua mul-je elavast ja vaheldusrikkast mitmehäälsusest, samas veenvalt vältides rahutut registriharakust klavessiinil. Ka saksa barokk-muusikat iseloomustatakse vahe-tevahel maagilise sõnaga — im-provisatsioon, mida tänapäeva kuulaja enda jaoks küll sageli erinevalt tõlgendab. Meenutagem, et Carl Philipp Emanueli klaves-siinisonaadides on teepoolest suur osa teksti hoopis ilma taktijoon-teta. Ansambel ei teinud aga sel-le võimalusele panust. Ega

PROFESSIONAALIDEGA VÕRDS

mujal haaratud.

ORK.: Noorteorkester vajaks iganädalast tööd dirigendiga. Koosseis muutub iga aastal. Kes on esimest aastat orkestris, võib küll osata oma partiid mängida, aga koosmäng nõuab pikaajalist tööd.

Paul Mägi suhtub meisse kui professionaalidesse — see pole õiglane. Noorteorkestriga tööta-des peaks rohkem detailidega tegelema. Aga me ei loobuks Paul Mägist mõne vähem hoi-vatud dirigendi kasuks.

Proovide ja kontsertide taseme vahe?

DIR.: Rõõmustav on see, et kontsert pole halvem. Sageli on ta isegi parem. Näib, et mõel-dakse rohkem muusika sisu peale, mitte tehnilistele ebaõn-estumistele ega kordamineku-tele. See vaim, mis valitseb praegu noorte hulgas, tõsine suhtumine muusikasse on kül-laltki haruldane eesti muusika-pildis.

ORK.: Kontsert pole kunagi proovist halvem. Ka kollektiivi-tunne tekib kontserdil, väga har-va proovides. Noorusest ja ko-gemuste vähesusest tuleb eba-

stabiilsus, kuid meil on rohkem entusiasmi ja vähem rutiini.

Pillirühmade taseme vahe?

DIR.: Heas orkestris on tugev keelpillirühm ja head puhkpilli-solistid. Valikuvõimalust ei ole, aga need, kes mängivad, on küllaltki tublid, eriti kui arves-tada viimast kontserti. Lausa nõrka pillirühma ei olegi. Esile võiks tõsta klarnetid. Keelpillid on kohati väga kena kõlaga. Tšellorühm on tugev.

ORK.: Tase võib kõigil kõiku-da. On kriitiseeritud vaserühma, kuid Sibelius-kontserdil olid nad väga head.

Konservatooriumi orkestri koost eesti muusikapildis?

DIR.: Seda peab kõrvalt vaa-tama. Ta annab vaheldust, pa-kub mingil määral konkurentsi teistele eesti orkestritele. Noo-red saavad siit kogemusi tule-vase elukutse jaoks, võimaluse kokku puutuda suure muusikaga.

ORK.: Konservatooriumi or-kester peab olema selleks, et tudengid saaksid võimalikult palju orkestris ja orkestri ees esineda.

See peaks näitama eesti muu-sika arenguperspektiivi, kuid ei

KONTSERDISAALIS

koosmängus saagi kuigi palju improviseerida rütmi ja taktuse-ga. See-eest pakuti kaunis stiilis meloodiaornamente just Carl Phi-lipp Emanueli Sonaadis. Väga nauditav oli ka Neeme Punderi mängu liigsete emotsioonidega aagooline nõtkus, milleks kõige vabamad käed andis muidugi Soolopartiita. Vaid vähestest muu-sikutega pikitud Raekoja publik võttis kontserdi soojalt ja tänu-tundega vastu.

Aeg-ajalt on kõlanud mõtteid, et klavessiinimäng meil võiks ol-la laiemalt levinud. Selle kõrva-le meenub kohe ka paari aasta eest kuulnud lootusetu hüüatus, et mängime ju klavessiinidel, mis pole paremad kui saepurukast! Seda küll, kuid meil ei maksa unustada, et Põhjamaade pianis-mi ajahüpe on oma tavade ja ka piiratud võimaluste tõttu peaaegu kõikjal klavessiiniraditsioo-nist üksmeelselt üle hüpanud. Seepärast ei saa meil ka olla va-nu originaalpile ega nende hili-semaid koopiiad. «Hortus Musi-cuse» Soomes hollandlasest meistri Henk van Schiekhoveni ehitatud flaami klavessiin (1987), millel mängib Imbi Tarum, on Eestis praegu unikaalne. Kaas-aegsete ühemanuaalsete «Lindhol-mide» kaitseks tahaksin ometi öelda, et enamik neid on harju-tamiseks küllalt head. Väikesel «Lindholmil» võib vahel mängida ka nõudlikule kuulajale, kui tu-letada vaid meelde vaimustava klavessinisti Maggie Cole'i (Ing-lismaa) pilli puudusi muretul-trotsivast mängu. Muidugi tahak-sime oma kammersaalisdesse meistripilli (kui mõistaksime siis fanaatiliselt hoolitseda selle ha-rukordselt õrna klahvinstrumendi eest). Küllap hakkaksid Tallinna tulema nii mõnedki silmapaistvad Euroopa klavessinistid, kes took-sid kaasa värsked interpretat-sioonituuli klavessinismi sünniala-delt. Võib-olla jõuavad selle aja

kannatlikult ära oodata Konser-vatooriumi praegused üliõpilased, nende seas ehk ka tulevased kla-veessinistid.

MARIS VALK-FALK

7. detsembril: Wagneri Sisse-juhatus ja Isolde surm ooperist «Tristan ja Isolde», vokaalsükkel «Viis Mathilde Wesendonki luuletust», solist LUDMILLA DOMBROVSKA; R. Straussi Met-sasarvekontsert nr. 1 Es-duur, solist VIESTURS VARDANIS (Ria), sümfoonia poeem «Surm ja selgimine». ERSO, dirigent JURI ALPERTEN.

13. detsembril: Sibelius «Kar-jala süit», Viulistikontsert, solist PER ENOKSSON (Rootsi), Seits-mes sümfoonia. ERSO, dirigent PEETER LILJE.

Wagneri ja Straussi kontserti alustasid Juri Alperen ja ERSO lausa meelilendavalt — sisse-juhatus ooperile «Tristan ja Isolde» oli tõeline meisterses-tus. Wagner ise on pidanud «Tristanis...» kõige olulisemaks ja uudsemaks nn. üleminekute kunsti, s. t. meloodia ja harmoo-nia lõppematut kulgemist, mõt-tefragmentide kandumist ühelt pillirühmalt teisele. Alpereni ja ERSO tõlgenduses oli see fili-graanselt välja töötatud, kõla üht-lustatud. Lummas. Järgmisi teo-seid kuulates hakkas lummus küll hajuma. Isolde surm. «Trista-nist...» oli ebamäärasem, samuti Wesendonki-tsükkel. Viimases laulis Ludmilla Dombrovsk-a paindlikult ja mõtestatult, kauni-te varjunditega, ent koosmõist-mist ja -musitseerimist ei tekki-nud. Siiski ollakse teel ühise tervikkujuelma poole nagu tõen-das laulu «Kasvuhooes» («Im Triebhaus») esitus.

VIESTURS VARDANIS R. Straus-si Esimese metsasarvekontserdi solistina pani taas imetlema läti

tee seda, sest õpilased osale-vad juba aktiivselt professio-naalses muusikaelus.

Kas tudengiorkestrile on kasulik pikaajaline koostöö ühe dirigendiga või kokkupuude erinevate tööstilidega?

DIR.: Vaheldus tuleb alati ka-suks. Harjumus ja trafarett on kõige muusikavastuvõimlikud as-jad. Kuid tudengite ees peavad olema head dirigendid, oma ala meistrid, sest tähtis on an-da õige ettekujutus professio-naalses tööst. Keskpärasust vä-ga hea pähe serveerida on oht-lik. See on sama, mis näha kuud ja arvata, et see on päike, te-gelikult valgust nägemata.

ORK.: Pikapeale hakkab kol-lektiiv dirigenti väsitama.

Repertuaar?

DIR.: Konservatooriumi orkes-ter peab praegu mängima just suuri koosseisu nõudvaid teo-seid. Barokkmuusika ja Viini klassika tahavad rohkem aega ja teistsugust süvenemist. Ma ar-van pealegi, et baroki ja Viini klassikaga on mängijatel võima-lus kokku puutuda väikestes an-samblikes.

ORK.: Romantilis muusikat on parem mängida. On millegi ta-ha pügeda. Klassika nõuab ena-mat.

Kas tuntud helitöö mängi-misel ei häiri mõte, et kogenu-matel kollektiividel on see ehk rohkem õnnestunud?

DIR.: See on publiku otsus-tada, kas kannatab võrdlust või ei. Arvan, et ei pea eriti häbi tundma.

ORK.: Me ei mõtle sellele. Igaüks teeb nii, nagu oskab.

Töö uudistusega?

DIR.: Pakub iga juhul suurt huvi. Sisaski Missat hindan tõ-siselt, see on väga siiras, im-pulsiivne, tugeva emotsionaalse laengu ja inspiratsiooniga kirju-tatud. Ma loodan, et see teos püsib, et tema elu ei piirdu mõne ettekandega.

ORK.: Uusi helitöid võiks rohkem mängida. Sisaski Missa on väga hea teos, karakterne, emotsionaalne, mängijale meel-div. Ja Paul Mägil sobib see hästi.

Küsitlenud ANNELI REMME

veikipillikooli. Professionaalsus, tugev mängutehniline alus või-maldas interpreedil ennast maks-ma panna. Säravaimukat Straus-si veel ei sündinud. Sümfoonia-line poeem «Surm ja selgimine» vihjab Straussile huvile Schopen-haueri filosoofia vastu. Ometi jääb see talle võõraks — selgi-nemine, n.-ö. teispoole suhe jõudmine on Straussil ikka täis-maist joobumust. ERSO tõlgend-us polnud küll laimatu, ent emotsionaalselt kaasaaharav.

PEETER LILJE ja ERSO Siba-liuse-tõlgitsused võttis publik vastu tähelepanelikult ja soojalt — küllap tänu sellele, et neis valitses seletamatu Sibelius-e-atmosfäär. Minu jaoks kõige rohkem Seitsmendas sümfoonia-s tegevus- ja arengupinge esimes-est hetkedest alates, kestvad mõttekaared, talitsetud kõrvõim-sus. Mõistagi saaks nõuda veel terevamaid crescendo-tippe ja selgemat orkestrifaktuuri. Rootsi-lase PER ENOKSSONI soleeri-mist Viulistikontserdis ootasid hu-viga — kunagi jättis unustama-tu elamuse üks teine põhjamaa-lane, Norra kuulsus Arved Tel-lefsen (tookordki ERSO-ga). Tellefseni-muljet Enoksson var-jutada ei suutnud, ehkki ta on kahtlemata hea viuldaja. Enoks-soni viul heliseb laulvalt ja kandvalt, ta oskab kujundada pikka meloodiajoont. Häiris tõt-le virtuositaaneer finaalis, kus olulist rolli mängib raudne, tah-teline rütm.

Detsembrikuu sümfooniakons-terdid moodustavad seosetroh-ke terviku: Wagner, R. Strauss, Sibelius, Schönberg. Hooaja 1990/1991 repertuaarivalik on läbi mõeldud ja parim vähemalt viimase viieteistkümnne aasta seas. Siin aimub kindel muusika-elu edendamise kontseptsioon.

KRISTEL PAPP

Mai Murdmaa, kuidas koostöö alguse sai?

Kui talvel Ameerikas käisin, kohtusin Colorado Balleti ballettmeisteri Martin Fredmanniga. Siis tekkis ka mõte vastastikku teatreid vahetada: tema tuleks «Estoniasse» (lavastab kevadel R. Straussi «Neli viimast laulu») ja mina läheksin tema teatrisse. Kuldar Singi «Karje ja vaikus» on nende valik — videod läbi vaadatud, tundus just see etendus teatril sobivaim.

Meile oli see lavastus mune aasta eest avastuslik, ent kuidas see mõjus modern-tantsu maana tuntud USA-s?

Tegelikult valitseb avangardisuund põhiliselt New Yorgis (Off-Off-Broadway), sealgi peaaegu subsideerimata. Aga nn. professionaalseid truppe (neid, kes palka saavad) ei ole Ameerikas üldse palju (suuri, 58–60-liikmelisi ainult 10, 20–25-liikmelisigi ehk ainult 14–15) ja nad ei ole kuigi moodsad. Selle põhjus on küllalt jäik sponsorite süsteem — ega nad kipu moodsatele suundadele raha andma. Kindlusetuse tunne — USA on ainus maa, kus teatritel riigidotatsiooni üldse pole — vähendab eksperimendivõimalust. Väga tugev on seal ikka komertskunsti jõud. Nii oligi «Karje ja vaikus» Denveri trupile küllalt moodne.

Agas publikule ja sponsorile?

Tagantjärele tunnustati, et publiku reaktsiooni oodati isegi hirmuga — selle etenduse tõsidus ja sügavutimeinek ei ole ju balletis üldse sagedane. Aga publik oli tunduvalt parem kui Tallinnas, tajusin, et mind mõisteti.

Esietendusel olid ka sponsorid saalis. Nägin, et kohalik ballettmeister närvieris, sest sõltuvus sponsoritest on päris suur: nende ees lipitsemine, raha väljameelitamine on iga trupi argielu. Muidugi, kõik on suhteline. Kui Colorado 20-liikmelise trupi eelarve on miljon dollarit aastas, siis näiteks Novosibirski uus teatritrapp peab sama aja läbi ajama 125 000 rubla. Õnneks leidsid sponsorid minu tööd vaadates, et nende raha on õigesti kulutatud...

Tõttasite Denveris poolteist kuud, kuidas võrdleksite sealset ja «Estonia» tantsijaid?

Colorado Ballett on noor

Uheks Tallinna omaaegseks kopsakamaks hooneks oli pangamaja Vabaduse väljaku ja Müürivahe tn. vahel. Selle keskosa keldrikorrusel asus linna nooblimaid night-club'e — täpselt samade võlvide all, kus praegu teame sööklat «Võit» ja kuhu nüüd isegi näljased uitlejad laskuvad vastutahtsi. 1930. aastate lõpul löi samas hoopis valivamale publikule meeleolu noor EVALD VAIN.

Uhel pildil näeme teda vaskul äärel ees — teisel paremal äärel taga; ühel poseerib kvartett oma tööriistade juures — teisel sissepääsu ees.

20. XII 1915. a. sündinud Evald Vainu muusikubiograafia on ja ka ei ole ebatüüpiline. Kuigi ta J. Paulseni õpilasena lõpetas Konservatooriumi (1938) viiuldajana, polnud need mitte kitsad olud, mis viisid kerge muusika juurde, vaid sel oli tema jaoks tugev

JEAN SIBELIUS 125

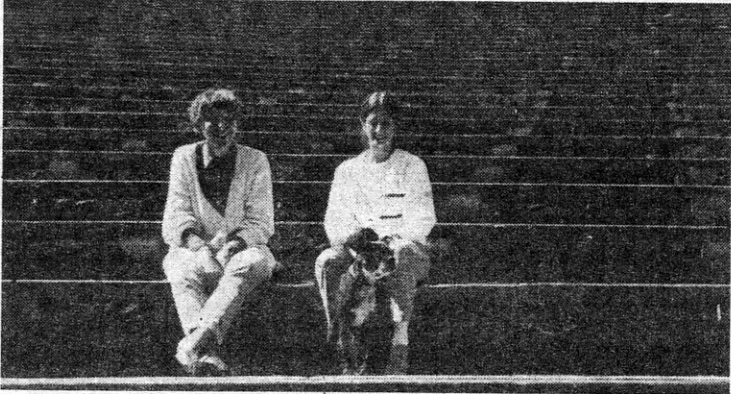
Tallinna Konservatoorium tähistab naaberhava suurhellioloja sünniaastapäeva teaduskonverentsi ja kammerkonsertidega. Helliolojate Maja saalis laupäeval, 22. detsembril algusega kell 14. Konverentsil võtavad sõna LEO NORMET («Liikumisundiv jõud J. Sibeliuse sümfooniates»), Eestis stažeeriv soome muusikateadlane OUTI JYRHÄMÄ («Temaatilne arendus J. Sibeliuse Kolmandas sümfoonias»), MARIS MANNIK («J. Sibeliuse ja Eesti») ning MART HUMAL («Paralleelid J. Sibeliuse muusikaga Eestis, Lätis ja Rootsis»). Kontserdil esitavad helliloja soololaule Maarja Haamer, Teo Maiste, Evelyn Heinapuu, Vilve Heppurme ja Tiit Levald (klaveril saavad Ülle Rebane ja Kristi Kärmas), viiulipalu Jüri Gerretz (klaveril Tiina Kärblane) ning harvamängitava Klaverisoaadi F-duur Mart Ernesaks.

«KARJE JA VAIKUSE» PALJULUBAV DEBÜÜT

Nii pealkirjastas balletikriitik Glenn Giffin ajalehes «The Denver Post» 1. XI avaldatud kirjutise, milles ta vaatleb Colorado Balletis eelmisel ööl esietendunud uuslavastust. Nii siis jõudis KULДАР SINGI muusika ja MAI MURDMAA koreograafia 30. oktoobril lavale DENVERIS, peaosades Karen Burns (Naine), Joseph Levinson (Mees), Stacey Uster (Laps) jt., laulmas Marcia Ragonetti, toeks instrumentaalkvartett koosseisus Frances Piazza, Rodney Garnett, Wayne Tempelman ja Alex Komcdore. Järgmised kuus «Karje ja vaikus» etendust toimuvad 2000-kohalises teatrisaalis kevadel.

trupp, ainult nelja-aastane, aga tundub mulle perspektiivikas. Sealsed juhid võtavad asja väga tõsiselt ja on õieti alustanud — loodud on balletikool, mis töötab heal professionaalsel alusel. Praegune trupp oli tehniliselt võime-

matult kõrgem kui Eestis. Nii muusikasse (kohalik plaadistuudio tahab K. Singi laulud välja anda) kui ka koreograafiasse suhtuti ülima lugupidamisega. See muidugi inspireerib ennastki maksimumi andma.

Mai Murdmaa koos Colorado Balleti primaabaleriini Patricia Fredmanniga esinemiskohta vaatamas.

telt meie omast nõrgem, aga tantsijate täpsus, püüdlikkus, tõsidus, ütleksin lihtsalt — professionaalsus korvas kõik. Trupp elas ainult selle etenduse nimel, kõik lülid täitsid endastmõistetavalt oma funktsioone (paraku meil see nii pole). Töö kulges äärmiselt rõõmuküllaselt. Sealne mentaalsus on üldse teine, suurest konkursist tingitud — need, kes oma tööd armastusega eitee, langevad lihtsalt välja. Töötuid tantsijaid on palju.

Võib-olla oli põhjus ka selles, et olin külaline, aga huvitatus minu tööst oli võrrelda-

Ameerika tantsukoolile tuleb au anda selles, et erinevalt nõukogude omast osatakse näha muusika ja tantsu seoseid. See rõõmustas mind eriti — esimest korda nägin oma lavastust muusikaliselt täpselt esituses. Hindan seepärast Denveris saavutatut võrdluses Tallinna ja Riia lavastusega parimaks variantiks.

Kas kannate lavastuse täpselt ühelt lavalt teisele, oma nägemust kindlalt järgides, või sõltuvad muudatused eri esitajaist?

Põhiliselt on mul kindel

nägemus küll, see võib isegi minu puudus olla. Aga muidugi sõltub inspiratsioon proovisaalis ka tantsijaist. Ja siis ma ikka muudan. «Karjet ja vaikus» seekord vähe, detailides (rolli, mida meil tantsib T. Voronina, esitas seal laps, väga andekas tüdruk — see lisas võlu), aga Mahleri sümfooniat, millega seal samuti tööd alustasin, päris tugevasti. Kuid põhistruktuur jääb ikka samaks.

Saan aru, et teie töö Denveris jätkub?

Lähen tõesti varsti tagasi, et töö Mahleriga lõpule viia. On teisi plaane, mis küll lepinguga kinnitatamata. Üks ameerika helilooja kirjutab mulle T. Williamsi «Tramm nimega «Iha» järgi balletti; oli juttu, et teen selle esmalavastuse samuti Denveris.

Kõne all on olnud ka 10 aastat tagasi lavastatud Chopini miniatuuri taastamine New Yorgis. Tööd lubasin teha ka ühe trupiga San Francisco lähedal. Eks vaatame, kuidas see ameerika elu käib...

Mis seni «Estonias» saab?

Mulle tundub, et mind siin eriti ei vajata, ka publikuhuvi pole just suur. Võib-olla olen siin liiga palju lavastanud? Ja praegu on võimalusi mitmel pool töötada, natuke iseendale elada. Ehk tuleb see hiljem teistelegi kasuks — olen loominguliselt värskem. Ja ega see aeg nii pikk olegi, märtsi keskel tulen tagasi.

Muret teeb küll see, et kuigi olen kaasaegsemat suunda «Estonias» nii kaua hoida püüdnud, on see teatril ikka vastumeelt. Praegu näiteks kaheldakse, kas on võimalik lubada ruume ülemaailmsele avangarditeatri festivalile, mida siin 1992. a. tahetakse korraldada, ilma et meil tuleks selle eest maksta... Ometi oleks selline üritus meie teatril suur au. Olen võitlemisest väsinud ja teen siin lähiaastail vaid neid lavastusi, mis mulle huvi pakuvad. «Estonia» balletielu hakkab juhtima Tiit Härm. Tema juhtimismeetod ja looming jätkab Nõukogude balletiteatrites väljakujunenud harjumuspärase suunda. Eks praegu muutub ju kõik — kes liigub ettepoole, kes ettepoole tagurda. Pean ütlema banaalse lause: elame, näeme!

Küsinud TIINA MATTISEN

? MUUSIKAMAAILM? VASTUSED

1. «ENSEMBLE MODERN», asutatud alles 1980 «Junge Deutsche Philharmonie» initsiatiivil. Ingo Metzmacher ühines ansambliga selle pianistina 1981, a-st 1985 te gutseb sellega pidevalt. Dirigendid ja repertuaari valib 25 liikmeline kollektiiv ise, püüdes leida kokkupuutepunkte ka teiste kunstidega. Kontserditegevuse kõrval plaadistatakse teoseid omanimelises seerias.

Lääne-Saksa suurfestival «Musikakultuur tänapäeval» aegu esines ansambel jaanuaris-vebruaris 1990 L. Zagroski juhatusel Ulan-Udes, Kemerovos, Barnaulis, Moskvas ja Vilniuses (kavades W. Rihm, G. Ligeti oma Klaverikontserdiga, Y. Höller, H. Lachenmann), Mauricio Kageli autoriõhitud ansambliga läksid aga Moskvas, Leningradis, Vilniuses ja Riias.

2. Soomlaste väga mitmekülgne muusik on LEIF SEGERSTAM. Juilliardi Muusikakooli diplomiga Segerstam on peadirigendiametitena end tuntuks teinud vähemasti Rootsis, Austrias, Lääne-Saksamaal ja Taanis. Üllatuseks oli tollal 31-aastase soomlase määramine Austria Ringhäälingu (ORF) SO ette ja töö seal 8 aastat, s. o. kahe lepinguaja jooksul, ja hinnatud oli ta eriti uue muusika interpreedina. Nii näiteks usaldati talle juhatada ka kuulsat Salzburgi suvefestivali ainus moodsa muusika kontsert 1981. Menukas on L. S. olnud ka Reinimaa-Pfalzi Filharmoniaorkestri peadirigendina a-st 1983, alles äsja reklaamiti tema ja orkestri kontserte laialdaselt ka Londonis, Taani Raadio SO-ga käis ta tänavu festivalil «Stockholm New Music».

3. JOSEPHINE BARSTOW, kes sündinud juba 1940, aga kelle tõeline läbimurd on toimunud alles viimase viie aasta jooksul (kas võiks sama juhtuda nüüd ka mõne üle 40-aastase eesti lauljatariga?). M. Tippetti «The Knot Garden» on ju temaga ka plaadil, nõutud on plaad Verdi aariatega Inglise Rahvusoperi orkestri saatel Mark Elderi juhatusel, Cherubini «Medeaga» oli ta menukas Bostonis, sai parima debüüdi preemia Buenos Aireses «Teatro Colonis». Laulnud hooaja algul Münchenis Salomet, kutsuti päästma ka Odabellana «Attilat» «Covent Gardenis».

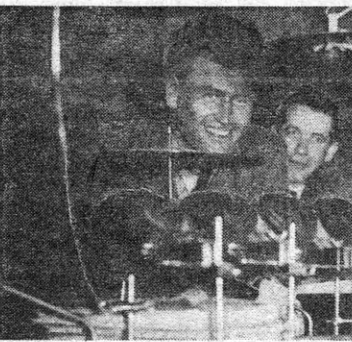
4. «Avery Fisher Career Granti» laureaati 1983 New Yorgist DMITRI SITKOVETSKY, nüüdseks esinenud maailma kõigi kuulsamate orkestritega. A-st 1986 valis ta oma liikmeks ka «American Society of Authors, Composers and Publishers». Plaadistanud palju, sh. koos oma ema, pianist Bella Davidovitsiga. Londoni «Barbicanis» mängis Sibeliuse tähtpäeva puhul 7. XII ta Viiulikontserti koos Inglise Kammerorkestriga, dir. Paavo Berglund.

5. GIUSEPPE SINOPOLI, kelle psühhiaatrikuse andvat ka muusika interpreetimisest tunda, — kuulsat «Philharmonia Orchestra London» (a-st 1984) ja Rooma «Accademia Santa Cecilia» SO peadirigend, sidunud end rohkem kui Viini Riigiooperi ning Lääne-Berliini «Deutsche Operiga», menukalt juhatanud ka Bayreuthi Wagneri-festivalidel.

PRIIT KUUSK

TMM-i PILDIKOGUST

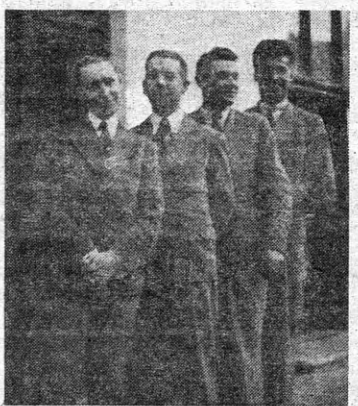
1970) asetus ta värvika instrumentaal-kammermuusikuna juba kindlalt avalikkuse huvifookusesse. Sümfoniaorkestrisse läks ta viiuldajana (1940; küllap leiva

pärast), kuid kui järsku oli vaja oboisti, võttis ta nagu prooviks pilli kätte ja täitis kahe nädala pärast koha (sic!). Ja ei läinud ega lastud teda enam ära minna — küllap juba mitte üksnes leiva pärast.

IVALO RANDALU

Eile avati helilooja isamaja (Roo t. 27), kus ta koogu elu elas, mälestustahvel.

tõmmet. Oeldut ilmestab kõige selgemini tema estraadilooming, eriti laulud, mille juurde ikka ja jälle tagasi pöördutakse («Ei kunagi!»). Ent ta ei eemaldunud ka süvamuusikast, vajadus seda ise kirjutada aiva süvenes, elu viimasel kümnendil (suri 9. 11.

KLARNETISTID JÄLLE PARIMAD

Üleüldisele XIV vabariikliku interpretide konkursi lõppkontserdil võis kuulda meie parimate puupuhkpillimängijate esinemist (üllatavalt stiilne kava, muide — prantsuse muusika ja Mozart!).

Võistlus oli tasavägine — 21 avavoorus mänginust lubas Zürii — Roman Matsov (esimees), Mati Kuulberg, Toomas Velmet, Vahur Vurm ja Jaan Öun —

edasi koguni 15 (mängis küll 14 — T. Jaago on pühapäevase musta jää ohver). Zürii tõstis esile üheksa noort muusikut, kellest ligi pooled on klarnetistid. Taas tõestus meie klarnetikooli tugevus. Esimest preemiat ei andud, teise pälvis klarnetist TOOMAS VAVILOV. Neli III preemiat jagunesid: flödist MIKKEL PEÄSKE, oboist ALEKSANDER HÄNNIKÄINEN, saksofonist VIR-

GO VELDI ja fagotist TARMO VELMET. Diplomid said flödist TIINA PÄHKLAMÄGI ja klarnetist TARMO PAJUSAAR. Eripree-miad: parim barokksoonaadi esifus — Andres Siitan (oboel), noorim osavõitja — Ardo Ran Varres (klarnet), parim esinemine avavoorus — Selvadore Rähni (klarnet). Parimad kontsertmeistrid on Edda Akopjan, Tiit Jürma, Evi Ross ja Jaana Seep.

Jaan Kaplinski tegi ilmselt kultuuriloolise heateo, kui avalikustas mõtte anda eesti haridusjessuiitide kontrolli alla. Kui ma selle peale defineeriks jesuiitlust «Võõrsõnade leksikoni» tasemel, peetaks mind muidugi paadunud dogmaatikuks. Kui kasutaksin üsna kristlusesõbralikku ENE 2. trükki (artiklid «jesuiidid» ja «jesuiitlik kasvatus»), jääks ikka veel lahtiseks, misjaoks Eestimaale hariduse kui kultuurivõtte hoidjaks ikkagi jesuiite vaja läheks.

Teadusloolaseks tean seda, et *Societas Jesu* loodi XVI saj. keskel võitluseks antiikkultuuri mõjul alanud teadusrevolutsiooni vastu ja organiseeris ketserikohtuid, ka neid, mis teadlaste tapmise- ja lõppesid. Ta keelustati teaduskultuuri ja filosoofia sotsiaalse mõjuvõimu tõusul ühiskonnavaenuliku nähtuse- na, oli suletud 1773–1814 ja pääses taas võimule Euroopa, eriti prantsuse intelligentsi religioonifilirdi tõttu. Võttis seejärel tõsiselt ette katoliikliku teaduskontrolli uuendamise, mille üheks eesmärgiks näiteks oli darvinismipropaganda. Jaan Kaplinski tähelepanek, et jesuiitlus on üks teaduselähedasemaid kristlikke institutsioone, on seega igati õige. Ohtlikuks jääb minu meelest aga arusaam anda kultuurilooles kõige kaitsetum faas, lastekultuur, jesuiitluse kontrolli alla. Kurb on ka see, et Jaan Kaplinski sõnad haridussüsteemi jesuiidistamisest pole prohvetlik näpunäide (kuigi nad taolises vaimus on esitatud), vaid viivad mõtled sellele, et jesuiitlusest inspireeritud retseptidel töötas ka nõukogude kool (planeeritud praaktulemustega) ning jesuiitliku hariduspoliitika surve hakati viimastel aastatel kõrvale suruma katseid eesti haridussüsteemi tugevaks siluliseks moderniseerimiseks. Just see, lubatagu tähendada, kutsus esile minu kui haridusvõõraste tõe tuhal hoogu võtnud lastekultuuri rekatolitseerimise vastu, kus küllalt küüniliselt suruti kõrvale selle liini esindajaid segavad katsed haridusuuenduses.

Kõigepealt kristlusest üldse. Meile on tihedas ajalis-järgnevuses demonstree- ritud kaht kristluseretseptiooni: parteikooli ja konsistoriaalse. Kui mõlemad on ideoloogiliselt puhtalt välja peetud, jätavad tõsiselt soovida mõlema kultuuriloolise kvaliteeti. Stiilpuhta teaduskultuuri seisukohalt ei saa omaks võtta kumbagi.

Kristluse kui ideoloogilise süsteemi ühe põhipuuduse on nähtumuskul tasanid ainsa lausega kokku võtnud budistilause katolitsiooni kantud Vivekananda, kuisides kristlastelt: «Kui te nii armastate Jeesuse õpetust, miks te seda mitte milleski ei järgi?» See on koloniseeritu küsimus kolonistidele ning riivab otse kristluse jesuiitlike traditsioone, sõna hälbimist tegudest. Kristliku müüdikogu algkoduks olnud Ida-maailt lausutuna omandab see lause erilise tähenduse ning sunnib tõsiselt mõtlema sellele, kus õieti tekkisid kristlusele nii tüüpilise ideoloogilise võrandumise (mida Vivekananda sõnad ju tähendavad) fenomenid.

Ühe vihje annab kristluse opositsioon oma lähima ideoloogilise ning geneetilise eellase judaismiga. Praegune eesti propagandamasin võib ajaloolist mälu eirates käsitada kristlust ainsa inimliku halastuse allikana. (Primitiivne ideoloogia on teatavasti parim relv massiteadvuse vallutamiseks.) Tegelikult on kristlus kantud ideoloogilisest sallimusest ning üheks selle avalduseks on antisemitism. Kristluse ning judaismi suhted on ajalooliselt üpris keerukad, täis repressioone, ideoloogilist demagoogiat ning

MEIE KIISUL KRIIMUD SILMAD

Jaan Kaplinski: «Veel Euroopa kultuurist ja tema kahjulikkusest». «Reede», nr. 37, 14. 9. 1990.

pogromme. Selle tagajärjeks on olnud juutide kultuuriint- rovertsus ja, vähemalt nende endi sõnul, kahe põhilise arhetüübi teke: üks intellektuaalselt peenekoeline ning tundlik, teine jesuiitlikult silmakirjalik. Mulle tundub, et selles kõiges varjub empiiriline kultuurilooaabit, mis aitab meil mõista kristluse ideoloogilise võrandumise fenomeni. Nimelt kui hinnata seda nähtust kultuuriepistee- mide stabiilsuse sajandite- pikkuses ajaskaalas, esindab esimene (hõrk) arhetüüp meie eelkristlikku judaismi, teine (libejas) — kristianiseerunud juuti. Mõlemad traditsioonid on juudikultuuris tõesti olemas, rafineeritumalt kui näiteks eestlastel või venelastel, teistsuguse sotsiaalse mälufondiga rahvastel.

Jään seega hüpoteesi juur- ge, et siin mõjub ehe judaismi kultuuripärand. Esimest arhetüüpi kannavad Ida kõrg- kultuuridele omase tervikli- ku ning peene elufilosoofia meditatsioonid, mis antakse edasi välise kultuurimõju eest hoolsalt varjestatud perekon- natraditsioonide tasandil, isik- sust kaitsva käitumissüsteemi- na.

Jesuiitliku juudi kohta käivad Vivekananda sõnad kristlusest üldse, ja seda ühtlasi kristlikust traditsioo- nist tuletatud kommunismi- õpetuses. Elumuljed elumul- jeteaks, kuid toda ajalooliselt tõestatud ühiskondlikku näht- ust jälgides jõuame kindla- malt kui müütidest rikastatud kristlusetõlgenduse puhul jäl- lele mehhanismidele, mis te- kitasid kristluses, erinevalt selle aluseks olnud judaismist, kalduvuse tugevale ideoloogil- lisele võrandumisele. (Kui piibli järgi algas ideoloogil- ne võrandumine juba judaism- is, variseride tegevusega; rohkem räägitakse küll sel- lest, kuidas Kristus olevat varisere sõidelnud, vähem tsiteeritakse neid piiblipeiku, kust selgub, et kristlus on variserluse sekt. Mulle tun- dub, et on ülim aeg jätta praegu moeks saanud ideol- oogiline mängimine kristlu- sega, ja nagu Jaan Kaplinski sõandas tunnustada, otse je- suiitlusega, ning keskenduda selle ideoloogia depolitiseerit- tud, kultuurilooliselt motiveer-itud analüüsile, erilise tähe- lepanuga allikakriitikale. Lõ- petagem misjonisituatsioon, mis sobib ka tsiviliseerimatu- tele rahvastele — pole ilm- selt juhus, et Aafrika ja Ees- timaa jaoks valmistatakse usujõude samas misjonikesku- ses.

Kristluse ja kommunismi suhestamisel tuleb alustada nüüdseks arheoloogiliselt hästi dokumenteeritud esseenide kogukonnast. Olgem seejuur- res metatasele marksismis sisendatu suhtes: kristlikku ühiskonnajuhtimist ei regu- leerita esmajärjekorras mitte majanduse, vaid ideoloogia tasandil. Kristluses (olgu siis eelkristlikus esseenide kogu- konnas, keskaegses Euroopas või eelkristlikku-jesuiitlikku kommunismimudelil elustavas nõukogude ühiskonnas) on ideoloogia primaarne majan- duse ees. Ja mul on kuri kahtlus, et nii on ka ühis- konnatüübis, mida juhib raha ja kirik. See tähendab: meil on siin väga paljud as-

jad fundamentaalteoreetilisel tasandil selgeks rääkimata.

Kui aga seda teha, siis tuleb arvestada, et II saj. e. m. a. — I saj. m. a. j. Surnumere kaldal tegutsenud esseenide kloostritüüpi kogukonnas töötati välja ning viidi ilusasti ka ellu kommuni- smi ideoloogia: kogukonnas elati eraomandusest, turumajan- duskeeluga, kollektiivse elulaa- diga (isegi rõivad olid ühised, ühisköögid ja ühistööd rääki- mata) ja, muidu, tugeva intel- lektuaalse laenguga. Tõsi, erine- valt nüüdisajast astuti sellesse süsteemi individuaalse vabataht- likkuse alusel, katseaajaga. Muus osas aga ideaalne mudel mark- sismi tulevastele tulevikuvisiio- nidele (mille ajalooliseks proto- tüübiks ta oligi). Ja marksismi teoreetiline viga selle mudeli taaselustamisel oli õigupoolest ääretult lopsik: ühiskonda ter- vikuna ei saa häälestada ühte sotsiaalselt piirjutumit kaista- vale kloostrimudelile. Kogu inimkonna sihiks ei saa seada kloostrit.

Mis aga praegustesse mark- sismi ja kristluse vastandaja- tesse-välistajatesse puutub, siis on tegu teadmatusest või demagoogiast lähtuvaga. Pa- rakum on marksism ürgkrist- lik institutsioon. Isegi mark- sismi sotsiaalselt ohtlik tees ühiskonna alamkihtide mäs- sust kõrkihtide vastu on piiblikestides sees. Kommun-ismi sai juha nimetatud. Poliitilistes päevakõnedes on muidugi efektne seda eitada. Muidu tuleks tunnustada, et kommunismi kriis on kristlu- se kriis. Muidu tuleks tunnustada, et kristluse nimel mark- sismikukutajad mängivad je- suiitlikku ketserlusfarssi. Mui- du tuleks tunnustada, et je- suiitluse ja marksismi ajaloo- line konflikt on kristlusesise- ne konflikt. Praegu kujunda- tud poliitilisele konjunktui- le poleks niisugused ülestun- nistused ilmselt kasuks. Kas- sulikum tundub ilmselt je- suiitide seatud loosung «Ees- märk pühendab abinõu».

Marksismi ja jesuiitluse ning üldse kristluse su- hete analüüs pole puht- akadeemiline küsimus. Selle tulemustest sõltub otseselt meie kaasaegne ühiskonna- praktika. Väga madalat kul- tuuritaset reedab aga see, kui poliitikutud hakkavad dik- teerima neis küsimustes la- hendusi, mis ajaloo ees võlt- sid. Aga võltsitud sotsiaalse mäluga mängimine on ühis- konnaohtlik. See õppetund on meil vist veel värskest meeles.

Seegi on näide kristlikule kultuurile omasest ideoloogil- lise võrandumisest, mis nüüdisühiskonnas on saavu- tatud jesuiitliku hariduspoliit- itikaga. Nimelt tahtis protes- tantliku haridusideoloogia üht liini esindav J. Komensky juba XVIII saj. häälestada kooliõpetuse algharidusest alates teadusmodelitele, et allutada haridus kõige uue- ma teaduskultuuri saavutus- tele. Jesuiidid kukutasid Ko- mensky süsteemi läbi (isegi Eestisse jõudis selle järelmõ- jusid). See on pikk lugu, aga üheks tema tulemuseks on see, et kool ei taga ühiskonna adekvaatset ajalooteadvust. Sellisel taustal on ideoloogil- line võrandumine kergelt tekkiy artefakt.

Ent enne tunnetusteoreeti- list võrandumiseefekti oleks õpetlikum jälgida sotsiaalpa- tooloogilist.

Marksism on tuletis esseen- likust eelkristlusest, jesuiit- lus aga tuletis juba testa- mentlikus traditsioonis fiksee-

ritud varakristluse poliitilis- test hilistuletest (millest osa omakorda hiljem marksistliku ideoloogia kujunemist mõjus- tas, näiteks ühiskonna alam- kihtide ilmaliku võimu vastu ässitamine, antikantiaanlus jne.) Pärast Surnumere äär- seid käsikirjaleide viimastel aastakümnetel on tekkinud esmakordselt võimalused paa- ri tuhande aasta vanuseid kirjalikke lähtetraditsioone võrrelda, mis annab uue akt- sendi ka hilisema diferentsi analüüsile.

Ja siin väärivad tähelepanu erinevused: eelkristlikus tra- ditsioonis peaaegu puudub isi- kukultus (kristlik traditsioon on ehitatud mütoligiseeritud isikukultusele); eelkristlikus traditsioonis domineerib päi- kesekultus ning elufilosoofia (kristlik traditsioon on kül- lastatud tõenäoliselt Egiptuse ideoloogilisest süsteemist üle- kandunud- surmafilosoofiast); eelkristlikus traditsioonis puudub Neitsi Maarja kultus (kristluses tungib orientaalne Maailma-Ema lapsega); eel- kristlikus traditsioonis on sil- manähtav orientatsioon vaim- sele tööle, kristlikus tradit- sioonis muutub peidetud do- minandiks sotsiaalpatoloogia, mis manifesteerub roomakato- liku altarisümbolikas: altari- maalile, mille ette kogudus regulaarselt põlvitama peab, tunnustades nii oma subordi- natsiooni, kantakse kaanoni kohaselt kaks sadistikult sur- nuks piinatavat rõvliit, ho- moseksualist Kristus — nii tõlgendatakse Kristuse suh- teid jünger Johannesega —, prostituut Maarja-Magdalee- na ning sohilapse ema — Neitsi, kusjuures kõigile pea- le kahe esimese projitseerit- takse mütolooliline aura; meil praegu toimuv as ideoloogil- ses nihkes on üsna ilmselt ta- jutav marksistliku kloostris- purismi asendumine kristlus- se peidetud kriminaalse müü- digaga.

Marksistliku utopia je- suiitliku rakenduspoliitika võrdlemisel on arvestatav kõik ülalnimetatud. Ja see- juures hakkab ilmne- ma, et nõukogude traditsioonis ületas jesuiitlik traditsioon paljuski eelkristliku. See tä- hendab muu hulgas seda- gi, et me ei saa nõukoguli- ku süsteemi sündi vaadelda Oktoobrirevolutsiooniga seos- tuvasse verisesse sündmuse- jadasse kapseldunult (vää- rustades piibellikku rõhutute võitu), vaid peame konkreet- se, eelistatavalt teadusmeto- doloogilise analüüsi varal kindlaks määrama, millal ja kuidas Lenini kasutatud ideol- oogiline süsteem oli jesuiit- luseks transformeerunud. Diagnoos «leninlus on je- suiitlus» peaks tugevdama meie kriitilist hoiakut mõle- ma suhtes.

Sellise leninluse- ning je- suiitlusetõlgenduse puhul teeb aga nõutuks Jaan Kaplinski ettepanek otsida pärast leni- nismi väljatõrjumist koolist abi jesuiitidelt. Tegu on tõe- tagatiseta arvamusga.

Mis aga kristluse kultuu- rilooliselt rekonstruee- ritavasse sotsiaalpa- tooloogilisesse lähtejuurtesse puutub, siis ulatuvad need Juudi sõdade aegadesse. Just siis hävitati eelkristlik kogu- dus ning selle otsisaalsesse kaosesse langevatest pudeme-

test formeerus algkristlus, mis kujunes ühtlasi Vaheme- re lääneosa rõvlikultuuri- ning maffia ideoloogiaks; siit siis ka kanoniseeritud krist- luse sotsiaal-patoloogiline all- tekst, kristluse poliitilise ra- kendusfilosoofia tugev vastu- olu Vana Testamendi kümne käsuga ning — jesuiitluse kui katoliikluse poliitilise do- minandi sünd. Kas meil tõesti pole oluline nii põhimõttelis- te asjade üle mõelda? Või pole kristlusest kätte puutunud muud peale propaganda? Ent kultuurilooliselt kainem kir- jandus on siiski ju kättesaa- dav.

Igatahes on kristluse ideol- oogiasse ning praktikasse kihtide ilmaliku võimu vastu sügavalt (kuigi sageli varja- tult ning müütiliste tõlgen- dustega moonutatult) juurdu- nud sotsiaalpatoloogiline do- minant kahtlemata üks meh- hanisme, mis ligi läbi kahe aastatuhande on kristluses sünnitanud pidevat ideoloo- gilist demagoogiat (keegi pole viimasel ajal tõsiselt rääkinud näiteks kristlike genotsiidide ulatusest), je- suiitlust selle sõna otseses ning metafoorses tähenduses.

Ent Vivekananda tähelepane- kuks andis põhjust ka teine, to- hutult õilsam mehhanism. Uue Testamendi Apostlite tegude ra- matus, samuti apostel Pauluse raamatutes on kirjeldatud va- rakristluse geopolitilist areali Egiptusest ja Lähis-Idast Kree- ka, Sitsiilia ning Apennini poolsaareni. Testamentlik va- riant rõhutab judaismi tekki- nud saduseride ning variseride konflikti, kellest esimesed olid realistliku surmatõlgendusega, teised aga (külap Egiptuse sur- makultuse, aga võib-olla ka af- ro-aasialike zombide ehk kliini- lise surma piirilt äratatute mü- tologiseerimise tõttu) uskusi- durnute ülestõusmist. Kristlus lähtus siin variserlusest (see on siis kristliku surmuskultuse esmavorm). Nentitud variseride vastuolu ülejäänud judaismiga, seatakse siht paganate ristiusu- tamiseks (ja seega katoliikluse tulevaseks maailmapoliitikaks). Paganais oli aga kogu mitte- judaistlik maailm, sealhulgas kreeklased. Ja näiteks Ateenas läks Paulusel «hing tema sees nukkaks, kui ta nägi linna võõra jumala teenistust täis olevat. ... Aga mõningad tar- gad Epikuruse ja Toikuse selts- sist vaidlesid temaga ja mõ- ningad ütlesid: Mis siis see lo- ba tahab öelda?» (Apostlite teg. 17:16–18). Niisiis dialoog epi- kuurlaste ja stoikutega, kusjuu- res nood hindasid varakristlase vältluskultuuri küllalt mada- lalt. Ja mis ka imet, kuna Jee- suse järglased väitlesid primi- tivistlikul naturaalmõtlemise ta- sandil, mis tüüpiline kõikidele inimrühmadele, keda pole kooli- tatud lauseloogikat jälgivale (ning just nimelt kreeklaste leju- tatud) loogilise mõtlemise struk- tuurile. Haritud kreeklaste sil- mis polnud kristlaste tutt lih- salt loogiline. Ent piiblikestini tõusnud loogiline vastuolu too- kord Kreekas välistõõtatud mõ- temisloogika vahel püsib täna- seni.

Kristlus aitas hävitada an- tiikset teadusliku mõtlemise traditsiooni; selle märkideks on ka eespool Uuest Testa- mendist tsiteeritu. Kuid, eri- ti Kreekast Rooma levinud teaduskultuuri rudimentide mõjul hakkas arenema erili- ne kristlik teadus (põhiliselt teoloogia ning sellega lubatud paradigmaatika).

Kristlik teadus erineb antiikteadusest ning selle traditsioonide taas- sünnist renessansis küllalt huvitava näitaja poolest: kui n.-õ. stiilpuhtas teaduskul- tuuris on vajalikuks protse- duuriks loogiliste operatsioo- nide tulemuste empiiriline kontroll, lauseloogikast tule- tatu kõrvutamine reaalse maailmaga, siis jumalikkul ilmutust ning kanoniseeritud tekste väärtustav kristlik teadus kaotas empiirilise kontrolli. Halva sõnaga ni- metatakse seda keskaegseks skolastikaks. See on era- kordselt tugeva vöö- randumiseefektiga tunnetustüüp, ja seda on ka skolastiline teoloogia. Ka skolastika suunas krist- luse sellise kultuurinormatiivi teket, mille puhul sõnad ei pea vastama tegudele ega tegelikkusele. Jesuiitlus on

seega kristliku teadusideoloogia tuletis, mida on kasutatud euroopaliku teaduse normaalarengu tõkestamiseks.

Nüüdsteaduse eellugu XIV—XIX sajandil on oma kõrge dramaatilisemates momentides võitlus kristliku skolastikaga. Kõige põhjalikumalt on see lugu läbi kirjutatud astronoomia puhul, kus asi algas jesuiitide rätse kontrolli all ning soovitati kultuurimälu Giordano Bruno tuleidada. Galilei Galileo inkvisitsiooni-protsessiga ning Koperniku hirmudega. Ent analoogiline ideoloogiline võitlus jesuiitide ning uusaja teadusideoloogia vahel läbis kõiki arvestatavaid teadusdistsipliine vahest peale matemaatika ning loogika — või tegelikult ka neid, sest just nimelt kristlikus teaduses muudest tunnetushinidest paremini arenenud matemaatika ning loogika põhjal tuletati Immanuel Kant uusaja teaduse kõige võimsama ideoloogilise süsteemi teadusmetodoloogia (häämastunud lugejale: siin on arvestatud tunnetuslikku, mitte sotsiaalpoliitilist võimsust — need ei kattu ka teadusesisesel). Bioloogias ning ühiskonnaõpetustes ei lõppenud ideoloogilised repressioonid krahhiga nagu astronoomias ning võitjaks jäid paljudes punktides jesuiidid (selle tagajärjed, kui teada soovite, loevad välja igapäevases eluski: jesuiitliku teaduspanuse tagajärjedena saab seadastada nii ökoloogiliste kui ka sotsiaalsete katastroofide teoreetilise võimendamise, nii et kui me oma olmeühendasid teake teoreetilismalt tõlgendaksime, hakkaksime poliitikut asemet teoreetikuid süüdistama). Ole jesuiitluse ulatub meieni ristsõdade-aegse sõjalise filosoofia säilimine nii nõukogulikus kirjanduses kui ka praegu uuenevas eesti ajalooteaduses. Vavilovlased on näinud vaeva, et varjata (ei tea küll, kelle huvides) jesuiitide sihikindlat tegevust lõsenkismi tekitamisel. Kõik need on omaette tõsised teemad. Nii et jesuiitlik teaduskontroll, nagu isegi nendest nappidest vihjetest selgus, on toepoolest väga mõjuvõimeline ideoloogiline mehhanism (mille uurilaid, muide, tänapäeva teadus hoopiski ei hellita).

Jesuiitlike eesmärkide puhul olgu aga öeldud seda, et nendekohases poliitilises praktikas ei tutvusta juhtijad juhitavatele tõelisi eesmärke. Sest inimene, kui labaselt öelda, on loll loom, kes tõrjub vastu, kui taipab, et kõrgemad jõud ajavad taga teisi eesmärke, kui tema tahab. Tagantjäreletarkuses on jesuiitide fantastilise edu allikas avastatud: jesuiitlikuks taktikaks on öelda, et tullakse vastu rahva soovidele (näide: 1940. aasta Eesti), ent teha seda, mida jesuiidid ise parajasti teha tahavad (seejuures kassikapämeetodil: kas täiesti kuuldamatu, küünekesed sees või siis kiskjaküüsil karates, — meie ajaloolased võiksid siiski rahvale selliseid poliitikavõtteid tutvustada).

Nii et jesuiitluse asjus olen ma Jaan Kaplinskiga täiesti vastupidistel seisukohadel. (Ülikooliaastail kuulusin temaga samasse rühmitusse, nn. Salongi, ning tean seepärast hästi, et talle on võõrad ning eksootilised eesti talupojakultuuri süvaväärtused. Küllap seegi süvendab sümpaatiat jesuiitliku kultuurideoloogia vastu, nii nagu minu talupoeglik päritolu — tõrget.) Nõnda siis arvan ma, et Jaan Kaplinskil tuleks tunduvalt tõsisemalt võtta oma kergekäelist soovitus eesti haridusuuenduse asjus. Muidugi, kui jesuiidid järjekordest võimuvõitluse Eestis võidavad, toob ettepanek Kaplinskile arvatavasti poliitilisi protsente. Eestimaad aga ei suudaks enam miski vägi päästa sügavalt ebademokraatlikust kultuuripoliitikast, mida jesuiidid meisterlikult valdavad. Kes mind usub, kui ütlen, et õigeks, kuigi väga raskelt saavutatavaks eesmärgiks peaks olema hoopis kultuuri vabastamine jesuiitlusest.

MAIE REMMEL

JAAN KROSSI REISID

Jaan Kross ja Ellen Niit Pariisis koos Vladimir Karsassevi, Jaan Krossi teoste prantsuse keelde tõlkija Jean-Luc Moreau' ning Ene Rämmeldiga.

ga päev loeme oma ajalehtedest ärifirmade konkurentsist ning nende vahelduvast edust või edutusest välisurul, raamatuturu konkurentsist on juttu palju vähem. Ometi on just siin miimed eesti nimes ja kaubad (st. raamatud) tihedast konkurentsist sujuvalt läbi tulnud.

Jaan Krossi edukaim raamat on seni olnud «Keisri hull», mis on tõlgitud oma päarikümnesse keelde. Mitmessegi keelde on «Keisri hull» olnud esimene tõlketeos Jaan Krossilt ja teinud tee lahti ka tema teistele teostele.

Jaan Krossi tänavustigisesed reisid Saksamaale, Prantsusmaale, Norrasse ja Soome olidki raamatuteisid: tema raamatuid väljaandnud kirjastused kutsusid kirjaniku oma teost tutvustama ning lugejaid ja ajakirjanikke uue tõlkeramatu autoriga tutvuma. Kirjandusõhtute ja kohtumiste eesmärk oli tõmmata tähelepanu ühele omanäolisele tilgakesele tohutust raamatumeres.

Saksamaa-sõidu põhjustaski «Keisri hull», mille on saksandunud Helga Viira ja mis ilmus Saksamaal juba teises väljaandes. 1988. aastal ilmus teos Rütten & Loeningi väljaandel, tänava sügisel aga seesama tõlge Carl Hanseri kirjastuselt. Kui kaks Saksamaad üheks said, olid Jaan Kross ja Ellen Niit parajasti Bonnis. Mingeid vägisündmusi Bonnis tol päeval polnud, tänavad olid ka öösel inimestest tulvil. Õllepekkide kolinat oli tavalisest veidi rohkem, põhitoon aga oli idülliline. Bonni kõrval

esines Jaan Kross kabel korral Frankfurdis, siis Kölnis ja Lübeckis. Tavaliselt olid kirjandusõhtud raamatukoguruumides (erandiks Lübeck, kus tuli esineda Raekoja saalis), kus Jaan Kross luges katkendeid «Keisri hullust» ning vastas lugejate küsimustele. Keskseimaks kujunesid kohtumised Frankfurdi raamatumessil: seal tuli anda intervjuusid kümnetele ajakirjanikele ja kirjastajatele, kes tundsid huvi Jaan Krossi isiku, tema loominguga ja muidugi ka Eestimaal poliitilise seisuga vastu. Tuleval aastal on Carl Hanseri kirjastusel jälle põhjust Jaan Krossi külla kutsuda: kavas on välja anda «Professor Martensi ärasõit», jälle Helga Viira tõlkes.

Enne Saksamaalt Prantsusmaale sõitu käisid Kross ja Niit eraviisiliselt Stockholmis Kalju Lepiku juubelil — varasematel aastatel oleks selline ettevõtmine olnud mõeldamatu. Robert Laffont'i kirjastus saatis Jaan Krossile kutse Pariisi sõiduks juba teist korda, möödunud aastane reis jäi siiski ära, sest piletid olid kusagil kaduma läinud ega jõudnud parajasti Saksamaal olnud adressaatideni. Nüüd tuli vastata küsimustele möödunud aastal prantsuse keeles ilmunud «Keisri hullu» ning äsjailmunud «Professor Martensi ärasõidu» kohta. Mõlemad raamatud on prantsuse keelde tõlkinud Jean-Luc Moreau — Pariisi ülikooli soome-ugri keelte professor ja luuletaja. Jaan Kross ütleb, et selle mehe kui oma tõlkija näol on ta tõsiselt õnnega koos: lingvistina ja teadlasena mõtleb Moreau süsteemselt ja on võluv pedant (tõlgitud teostes on

ta csutanud mitmele pisiveale ja need parandanud), luuletajana aga on vaba igasugusest sõnasõnalise tõlkimise sunnist, esindades nõnda väga kaunilt täpsuse ja vabaduse sünteesi. Järgmiseks kavatseb Jean-Luc Moreau võtta tõlkimisele kas Jaan Krossi «Vastutuulelaeva» või tema novellikogu.

Jean-Luciga on Jaan Krossil ammused sidemed: 7—8 aastat tagasi saatis Moreau koos teise prantsuse tõlkija Calmach'iga Jaan Krossile Soomest kaardi teatega, et nad olid äsja lugenud soome keeles «Keisri hullu» ning sooviksid seda tõlkida prantsuse keelde (postkaardil oli pilt tillukesest ühe puuga kaljusaarekesest ning selle peegeldusest absoluutselt siledas vees, ümber keerates oli peegeldus saareks ja saar peegliks, olles nii ideaalse tõlkimise sümbol). Tollal jäid plaanid katki, sest polnud kirjastajat. Kirjastaja leidis «Keisri hullu» poolakeelse tõlke kaudu: Robert Laffont'i kirjastuse Ida-Euroopa osakonna peatoimetajale, poolatar Sofia Bobowiczile pisteti Poolas kätte «Keisri hullu» poolakeelne tõlge ja ta soovitas seda oma kirjastusele avaldamiseks. Niiviisi sünnivad meie raamatud teistel maadel ja teistes keeltes!

Pariisis oli päevakava ülitihed: vaata et iga poole tunni tagant astus hotellituppa järjekordne ajakirjanik või raadio- või telereporter, kelle küsimustele tuli vastata (huvituti ikka Jaan Krossi loomingust ja Eesti praeguspoliitikast), ja nõnda mitu päeva järjest. Lisaks jõuti osaleda Soome Kultuuriinstituudi

avamises, käia ühe sealse eestlanna kontserdil, istuda pool tundi Notre-Dame'is, jälgida baski poliitvangide vabastamist nõudvat rongkäiku jm. Huviväärsustega tutvumiseks jäi aega ülivähe, ent ometi nii palju, et hakata aimama Pariisi kordumatut võlu.

Pariisist läks sõit üle Hamburgi koju ning siis paari-kolme päeva pärast Oslasse, kus praegu on ilmumas Jaan Krossi novelliraamat Turid Farbreddi tõlkes («Keisri hull» on juba varem ilmunud). Oslas oli käimas Norra 1990. aasta raamatunädal. Jälle tuli hotellitoas anda ajakirjanikele intervjuusid, lisaks osaleda vestlusringis teemal «Režiim ja kirjandus», kus esinesid kolm meest Ida-Euroopast (Kross, Kohout ning Szczypiorski). Selliseid seminare või vestlusringid oli raamatunädalal mitu. Osa võtsid neist eri suurusjärguga kirjanikud erinevatel maadel.

Nädal hiljem oli Jaan Kross Helsingis mardiladal vastamas küsimustele Soomes just äsja Eva Lille tõlkes ilmunud «Vastutuulelaeva» kohta.

Viimane reis oli meeldiv üllatus: Jaan Krossile helistati Brüsselist ja paluti sõita Amnesty International'i kirjandusauhinna järele. Amnesty International on 1960. aastal loodud rahvusvaheline organisatsioon, mille keskus asub Inglismaal, kultuurikeskus aga Brüsselis. Alates 1987. aastast annab organisatsiooni kultuuri ja inimõiguste komisjon üle kolme aasta välja kirjanduspreemia (vahepealsetel aastatel saab preemia üks film ja üks joonisfilm) teosele, mis võitleb kunstiliste vahenditega ja kõige mõjusamalt sõna- ning mõttevabaduse eest. Sel aastal määrati Amnesty International'i auhind — skulptuur «Kuldleek» (autor Vincent Strebel) — Jaan Krossi romaanile «Keisri hull». Züri otsuses on märgitud, et romaan on oma haardelt nii universaalne kui ka aktuaalne ning on suurepärane minevikukujutus koos kõige teravamate tänapäevaprobleemidega.

Amnesty International'i auhinna konkureeris tänava 130 teost, teises ringis oli alles jäänud 11 teost sellistelt autoritelt nagu Fernando Butazzoni (Uruguay), Duyen Arh (Vietnam), Cristoph Hein (Saksa), Anatoli Pristavkin (teos «Kuldne pilveke...»), H. J. Schädlich (Saksa), Lawrence Thornton jt. Kolmandas voorus konkureeris «Keisri hull» poola kirjaniku Andrzy Szczypiorski teosega «Ilus proua Seidenman».

10. detsembril andis züri esimees, belgia kirjanik Gaston Compère Brüsseli luuletaatri «Kuldleegi» Jaan Krossile. See oli ilus ja väärtiline lõpp Jaan Krossi tänavustele reisidele. Õnitleme südamest!

ENE VEIPER

ADELAIDE VALMISTUB AASTAVAHETUSEKS

Mõistagi ei elata pühade ootuses ainult Adelaide's, vaid kogu Austraalias. Suvine jõulukuu annab endast igati märku. Juba mitmendat nädalat säravad poodide akendel tehisküused ning kaubamajades sibavad ringi konditsioneeritud õhule vaatamata hivistavad Santa Clausid — kaupluste automaatselt avanevate klaasuste taga on tõusnud pügal üle kolmekümne kraadi. Hommikul kell neli saabuvates lehtedes aga antakse üha rohkem ruumi reklaamide ja postkastidesse ilmub järjest enam värvikirevaid reklaamprospekte. Reklaamitagu siis aluspesu või autot, ikka ja jälle kutsutakse ostma juba täna. Justkui homme oleksid kaubast ilma. Võib ju siingi maal kõike juhtuda, kuid tühjad kaubaletid

kummitavad austraallasi vist küll ainult halvas unenõos.

Üldiselt olevat viimastel kuudel Austraalia kaubanduses hinnad langenud — põhjuseks majanduse mõningane madalseis ja sellest johtuvalt ka turu puudumine. Eeldatakse, et pärast jõule peavad paljud isegi uut töökohta otsima hakkama. Enam ebakindlas seisus on just keskkooli lõpetajad ja algajad ärimehed. Esimestel on raske sobivat tööd leida, teised lähevad oma võlgu ostetud firmadega pahatihti pankrotti. Uut majandustõusu oodatakse (alles?) kuue kuu kuni aasta pärast. Keskmise töö ja varaga kindlustatud austraallane ei pidavat aga praegust majanduse ebastabiilsust märkamagi.

Vaatamata ebakindlusele majanduses on ometi kindel see,

et Adelaide on jõulupühade ja -puhkuste ning Adelaide'i eestlased XIV Austraalia Eesti päevade ootel. Nii nagu kaks aastat tagasi Melbourne'is toimunud ESTO avati vahetult pärast jõulupühi, nii saavad ka nüüd Eesti päevad alguse 26. detsembril. Avaürituseks on kohtumisõhtu Adelaide'i Eesti Majas.

Kooperatiivile «Meie Kodu» kuuluv Eesti Maja asub peaaegu südalinna, puudega palistatud avaral Jeffcott Street'il ja on kuuldavasti omataolistest nii asukohalt kui ruumikusest üks paremaid. Kuid see avar kahekordne hoone nõuab ka suuri väljaminekuid. Kulud kaetakse peaaesjalikult ruumide üürimisega. Pühapäeviti aga on maja täiesti oma rahva pärast. Kogunetakse tavaliselt kella kaheks. Viimasel ajal on saanud

tavaks, et esmalt kuulatakse kas kodumaal käinute muljeid või vaadatakse Eestist saabunud videofilme, pärast kohvipausi aga minnakse klubisaali, võetakse klaas õlut või kokat, arutatakse viimaseid poliitikauduseid ja mõistagi ei saada mööda minnekumälestustest.

Novembri viimasel pühapäeval esmakordselt üle selle maja läve astudes olimulle siia peale lõunat veetma tulnud publiku hulka meeldivaks üllatuseks. Lisaks vanemale seltskonnale oli rõõm näha ka noori inimesi. Peamiselt on need rahvatantsijad, kes samuti nädalalõppudel oma proovidele kogunevad. Ja kui veel nimetada teatritruppi ning laulukoori, siis saamegi suure majatäie entusiastlikke eesti inimesi.

Arusaadavalt saavad pühapäevased kooskäimised enam hoogu just suuremate ühisürituste eel, kuid üldiselt olevat seltsielu enne jõule alati elavaim.

Adelaide'i Eesti Maja on küllaste vastuvõtuks valmis. Tere tulemast Austraalia Eesti päevadele Adelaide'il!

JAANUS KULLI

ÕNNITLEME

PILYVI OJAMAA,
klaasikunstnik. Saab täna
60-aastaseks.

HARRI REHE,
«Eesti Telefilm» filmi-
operaator. Saab 26.
detsembril 60-aastaseks.

HELLE TIISVÄLI,
ETV kirjandussaadete
vastutav toimetaja. Sai 19.
detsembril 50-aastaseks.

UDO MEIER,
«Estonia» teatri orkestrant.
Sai 20. detsembril
50-aastaseks

LEIDA ILLEND,
metallikunstnik. Sai 20.
detsembril 50-aastaseks.

KÜLMA VERD

(Algus 2. lk.)

ruma. Selleks peab leidma täiesti konkreetseid vahendeid just siin kodumaal, kus kõikjal kummitab armetus.

Igaüks meist võib ometi panna küünla eesti kultuuri altarile. Ma soovitan tellida ja osta näiteks kultuuriajakirjandust: «Akadeemiat», «Loomingut», «Teater. Muusika. Kino», «Keelt ja Kirjandust», «Vikerkaart», «Reedet» — ka siis, kui pole aega või parasjagu tahtmist neid lugeda. Kui hoiame nõnda elus oma igapäevase vaimse suhtlemise kanalaid, on meil olemas üks väga oluline piirkond. Hakkame kõik metseenideks! Mõni liigne kord metseenina kontserdil teatris, kunstinäitusel käimist võib

kultuurile tõhusat toetust pakkuda.

Humanistlik kultuur, humanistlik eluhoiak peab jääma püsima muidu pole majandusel mingit mõtet, sest ebainimlikkus suudab neelata kõik. Et kultuuritus tekitab kaose seda on vist küll juba täiesti veenvalt tõestatud. Me usume, et läänemaailm, läänemaailma võimukandjad ja avalik arvamus võiksid olla õiglaseks vahekohtunikuks meie ja sovetliku ülekohu vahel. Me usume rahvusvahelist seadust, rahvusvahelist õiglust, rahvusvahelist inimlikkust, me usume, et sellel kõigel on absoluudi jõud. See meie arvamus ei ole tegelikult midagi muud kui meie kindel usk humanistlikusse kultuurisse, humanistlikusse eluhoiakusse. Ja vist on humanistlikul kultuuril

elulootust niikaua, kuni nõnda usutakse.

Ma ei tea, kuidas muuta tahtavaks sidet kõrgkultuuri ja eluhoiakute vahel. Võib-olla ei märka seda seni, kuni vaimuelu on veel olemas. Kui ta aga kustub, seisame Eestimaa hingetala laiba juures. Siis on ükskõik, kes teda tallab. Siis on meie maast saanud sõjaväepolügoon ja meie rahvast täiendus karmile inimlaviinile raudsele voolule, kelle vallapästmisega võib jõukaid läänenaabreid hirmu all hoida ning humanitaarabiks nimetatavaid makse maksma sundida.

Teeb ju murelikuks?

Ma ei oska soovida muud kui külma verd ja tervet mõistust meie kõigile!

PREEMIAGA BELGRADIST

5.—10. detsembrini toimus Jugoslaavia pealinnas Emil Hajeki nimelise rahvusvahelise pianisti konkursi lõppvoor, kuhu helilavestuste järgi tehtud esvaliku põhjal kutsuti kuus pianisti,

nende seas **KAI RATASSEPP** ja **MARRIT GERRETZ** Tallinna Konservatooriumist. Paraku ei jõudnud viimane reisisekelduste tõttu Belgradi, kus võistles seega viis pianisti. Konkursi peapree-

mia läks Moskvasse, ühe kahest eripreemiast — Raveli «Mustlase» prima saate eest — tõi aga Tallinna L. Semperi õpilane K. Ratassepp.

«ESTONIA» TEATER

Reedel, 21. XII kl. 19 «Reigi õpetaja»; laup., 22. XII kl. 19 «Romeo ja Julia»; neljap., 27. XII reserveeritud etendus; reedel, 28. XII kl. 19 «Giselle»; laup., 29. XII kl. 19 «Krahvinna Mariza»; pühap., 30. XII kl. 12 «Pipi Pikksukk»; kl. 19 «Romeo ja Julia»; esmasp., 31. XII kl. 18 «Mikaado».

EESTI DRAAMATEATER

Reedel, 21. XII kl. 19 «Mikumärdi»; kl. 19 «Siis, kui jalgu puhkab hober» asemel «Erarahu» (väikeses saalis); laup., 22. XII kl. 19 «Piparkoogileedi»; kl. 19 «Väljakäik» (väikeses saalis); pühap., 23. XII kl. 12 «Lobasuu ja pingviin» (reserveeritud); kl. 19 «Piparkoogileedi»; kl. 19 «Erarahu» (väikeses saalis); esmasp., 24. XII kl. 12 «Lobasuu ja pingviin»; neljap., 27. XII kl. 12 ja 18 «Lobasuu ja pingviin»; reedel, 28. XII kl. 12 ja 18 «Lobasuu ja pingviin»; laup., 29. XII kl. 12 ja 18 «Lobasuu ja pingviin»; pühap., 30. XII kl. 12 «Lobasuu ja pingviin»; kl. 19 «Silme ees läheb mustaks»; kolmap., 2. I kl. 19 «Silme ees läheb mustaks»; kl. 19 «Siis, kui jalgu puhkab hober» (väikeses saalis); neljap., 3. I kl. 19 «Piparkoogileedi»; reedel, 4. I kl. 19 «Mikumärdi»; kl. 19 «Erarahu» (väikeses saalis); laup., 5. I kl. 18 «Lobasuu ja pingviin» (kehtivad 24. XI ostenud pääsmed); kl. 19 «Väljakäik» (väikeses saalis); pühap., 6. I kl. 12 ja 18 «Lobasuu ja pingviin» (kehtivad 25. XI ostenud pääsmed); kl. 19 «Õnnelikud päevad» (väikeses saalis).

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Laup., 22. XII kl. 19 «Ärkamine kainestusmajas»; pühap., 23. XII kl. 11 ja kl. 14. esietendus «Alasti kuningas»; kl. 19 «Noore Glumovi kannatused»; esmasp., 24. XII kl. 19 Jõuluball; teisp., 25. XII kl. 11 ja kl. 14 «Alasti kuningas» (reserveeritud).

TEATER «VANALINNASTUUDIO»

Reedel, 21. XII kl. 19 «Jumala soosik» (keskuses «Sakala»); reedel, 21. XII kl. 19 viimaseid kordi «Kontrabass» (õpetajate Majas); laup., 22. XII kl. 18 ja pühap., 23. XII kl. 12 «Finaal» (õpetajate Majas); pühap., 23. XII kl. 18 «Mäng lossis» (õpetajate Majas); neljap., 27. XII ja reedel, 28. XII kl. 19 reserveeritud etendus «Naistelaud «Jahisaalis»» (keskuses «Sakala»); reedel, 4. I kl. 19 ja laup., 5. I kl. 18 «Jumala soosik» (keskuses «Sakala»); reedel, 4. I kl. 19 ja laup., 5. I kl. 18 «Finaal» (õpetajate Majas).

EESTI NOORSOOTEATER

Reedel, 21. XII kl. 19 «Helene, Marion ja Felix» (väikeses saalis); laup., 22. XII kl. 11 ja 13.30 «Troilitants» (suures saalis); kl. 19 «Helene, Marion ja Felix» (väikeses saalis); neljap., 27. XII kl. 19 «Vana Kuningas Cole» (suures saalis); kl. 19 «Medea» (väikeses saalis); reedel, 28. XII kl. 19 «Vedel vorst» (väikeses saalis); laup., 29. XII kl. 19 «Vedel vorst» (väikeses saalis).

«VANEMUINE»

SUURES MAJAS: reedel, 21.

XII kl. 19 «Hurmas Hermann Göring»; laup., 22. XII kl. 19 «Igall loolil oma lõbu»; pühap., 23. XII kl. 19 «Minu veetlev leedi».

VAIKESSES MAJAS: reedel, 21. XII kl. 19 «2x9»; pühap., 23. XII kl. 19 «Eluvalet». KONTSERDISAALIS: laup., 22. XII kl. 19.30 jõulukontsert.

TEATER «ENDLA»

Laup., 22. XII kl. 12 «Kavalants ja Vanapagan»; kl. 18 «Vahtramäe Emil»; pühap., 23. XII kl. 18 reserveeritud etendus; esmasp., 24. XII kl. 11 ja 15 «Vahtramäe Emil».

RAKVERE TEATER

Pühap., 23. XII kl. 12 ja 18 esietendus lastele «Väljalgne kuningatütar»; neljap., 27. XII kl. 12 ja kl. 18 «Väljalgne kuningatütar»; reedel, 28. XII kl. 12 ja 18 «Väljalgne kuningatütar».

EESTI KONTSERT

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: reedel, 21. XII kl. 19.30 kontsert abonemendile nr. 1. A. Schönbergi «Gurrelaulu» esitavad Leedu Rahvuslik Sümfooniaorkester, Kaunase Riiklik Segakoor ja RAM, dirigent Juozas Domarkas; pühap., 23. XII kl. 15 «Priitloos» jõulureede pärastlõunakontsert; teisp., 25. XII kl. 19.30 Eesti Poistekoori jõulukontsert. Kaastegev Tallinna Konservatooriumi sümfooniaorkestri kammerkoosseis. Dirigendid Venno Lau ja Paul Mägi, solistid Nadežda Kurem (sopran) ja Mati Kõrts (tenor); kolmap., 26. XII kl. 19.30 Urmas Sisaski «Missa» esitavad

TALLINNA AIANDUS-SOVHOOS ja JÄRVE 9-KL. KOOL
võtavad tööle

KLAVERI-ÕPETAJAID.

Võtta ühendust Järve 9-kl. kooli direktoriga, Harku skj. Harkujärve 1.

Tallinna Konservatooriumi sümfooniaorkester ja segakoor «Noorus». Dirigent Paul Mägi, solistid Kaia Urb, Annika Tõnuuri, Toivo Kivi ja Uku Joller.

TOOMKIRIKUS: laup., 22. XII kl. 18 ansambli «Hortus Musicus» jõulukontsert. Kaastegev Raekoja kammerkoor.

RAEKOJA SAALIS: neljap., 27. XII kl. 19.30 kontsert abonemendile nr. 5 «Eesti ansamblid». Esineb ansambel «Collegium Revalensis».

NIGULISTES: laup., 22. XII kl. 11.30 muuseumi muusikatund. W. A. Mozarti oreliloomingut mängib Ines Mäldre; kolmap., 26. XII kl. 19 esinevad Ljubov Šišanova (orel) ja Natalia Džur (klavessiin) Moskva.

TARTU ÜLIKOOLI AULAS: neljap., 27. XII kl. 19 esineb Tallinna Konservatooriumi kammerorkester Jüri Gerretzi juhatusel, solistid Marrit Gerretz (klaver) ja Arvo Leibur (viul). Kavas J. Chr. Bachi Klaverikontsert Es-duur. Viivaldi «Talv» tsüklist «Aastaajad». Mozarti «Väike õõmusika». Corelli «Jõulukontsert».

PÄRNU ÕPILASMAJAS: reedel, 21. XII kl. 19 ansambli «Hortus Musicus» jõulukontsert.

VILJANDI KULTUURIMAJAS: pühap., 23. XII kl. 19 esineb laulu- ja mängukoor «Üks Lust».

EESTI RAHVUSMEESKOOR

Esineb laup., 22. XII kl. 19. Tapa kirikus, teisp., 25. XII kl. 12 Viru-Jaaguipi kirikus ja kl. 15 Rakvere kirikus. Pääsmed müügil Tapa ja Rakvere raamatukaupluses.

TALLINNA LINNAHALL

KONTSERDISAALIS: Teisp., 25. XII kl. 14 ja kl. 18 ansambli «Sõnajaig» jõulukontsert. Jõuluisõnum Eesti Kristliku Ministri presidendilt dr. Allan Laurilt Kanadast.

VAIKESSES SAALIS: Pühap., 23. XII kl. 21 kabaree «Džässes». Esineb E. Hellemaa tantsu ja erootikatrüpp. õhtu I osa džässimeelolus.

JAANI KIRIK

Laup., 22. XII kl. 20 C. Saint-Saënsi «Jõuluratsoriim». Esinevad Kammerkoor «Mainor», kammerorkester, solistid. Dirigent Olari Elts.

TALLINNA KONSERVATOORIUM

TALLINNA MATKAMAJAS: reedel, 21. XII kl. 17 dotsent Mare Teearu viiuliklassi üliõpilaste kontsert. Esinevad Marit Lahe, Lea Teemets, Kaia Kuus, Eto Ivask, Inna Vatsel, Merle Hallik, Kairi Laurik, Astrid Muhel, Anu Alliku ja Andrei Valigura. Kontsertmeisterid Heilu Taak, Alla Tšekanova, Reet Pärkma.

«ESTONIA» KONTSERDISAALIS: kolmap., 26. XII kl. 19.30 konservatooriumi sümfooniaorkestri kontsert. Kaastegev segakoor «Noorus». Dirigent Paul Mägi, Kavas U. Sisaski «Missa».

TALLINNA LOOMAAED

Avatud ja päev kella 9—15. Loomaaed asub Paidiskü mnt 145 (Põhja) ja 6. 7 ja 8. Zoo peatus. Ekskursioonid tellida tel. 50 54 55.

KIRJASTUS-KOOPERATIIVIS «KUPAR»

10. detsembril jaotas «Kupra» liikmete üldkoosolek kooperaatiivi heategevusfondi laekunud raha. Kirjandusstipendium määrati seekord Valeria Ränikule. Jõulukuu toetussummad otsustati anda Kirjanike Liidule, Raamatühingule, C. R. Jakobsoni ausamba fondile, Eesti Üliõpilasseltsile ja korpl «Filiae Patriaele». «Kupra» stipendiumi hanked saama ka neli Eesti Humaniteeristituudi üliõpilast.

EESTI NAITUSE III PAVILJONIS (Pirita tee 28) näitus «Kangad ja rõivad '90».

EESTI KUNSTIMUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on vaadata püsiekspositsioon «Eesti kunst»; täna kl. 16 avatakse skulptor Olav Männi mälestusnäitus.

KUNSTIHOONES (Vabaduse väljak 8) on näitus «Idee, ruum, materjal» 23. det. viimast päeva.

KUNSTISALONGIS (Vabaduse väljak 6) Heli Saarnaki ja Mall Parise tööde näitus. Avatud kl. 12—19, teispäeval suletud.

DRAAKONI GALERIS (Pikk tn. 18) Ilmar Torni õlipastellide (aktid) näitus.

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) fotonäitus «Eesti elu Pariiskaste pildidel».

TARBEKUNSTIMUSEUMIS (Lai tn. 17) on püsiekspositsioon eesti tarbekunstist ja näitus «Eesti vabariigiaegne tarbegräafika».

LINNAMUSEUMIS (Vene tn. 17) on vaadata püsiekspositsioon «Tallinn XVIII ja XIX sajandil» ja näitused «Eesti keraamika ja portselanimaal 1920—1940». Tallinna Linnamuseumi kogudest: Inger Hasselgreni vaibad (Rootsi); «Käsitöid Linnamuseumist 1880—1940» ja «Valdur Ohaka joonistused».

AJALOOMUSEUMIS (Pikk tn. 17) kolme Balti riigi restauraatorite ühisnäitus «Restaureeritud barokk-kunst Baltikumis».

KIEK IN DE KOKIS (Koman-dandi tn. 1) Hispaania kaasaegse foto näitus ja Robert Koroppi värvifotonäitus (USA, Denver) ning Toomas Kaasiku fotoväljapanek. Avatud T—R 10.30—17.30, L ja P 11—16.30.

LASTE LOOMINGU MAJAS (Kuninga tn. 6) Elvi Gailiti mälestusnäitus. Avatud iga päev kl. 12—16, pühapäev teispäev.

KALAMAJA GALERIS (Käsperti tn. 28) Sergei Arsalani akvarellide näitusmüük. Avatud kl. 10.30—17.30, pühapäevad esmaspäev ja teispäev.

TARTU KUNSTIMUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) näitus «Haruldusi Kunstimuseumi kogudest» ja Avo Keerendi graafika metallikunstnike Olle Toomi, Oile Mesikäpa, Merike Balodi ja Harvi Värkki ning keraamikute Ilona Gaidukova ja Kersti Laan-maa tööde näitus. Avatud kl. 11—18, esmaspäev pühapäev.

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) Tartu Kunstikooli vilistlaste tööde näitus (tarbekunst). Avatud kl. 11—18, teispäev pühapäev.

KIVISILLA PILDIGALERIIS (Raekoja pl. 18) püsiekspositsioon «Tartu maal» ja Kaljo Põllu graafika. Avatud kl. 12—18, esmaspäev pühapäev.

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUSEUMIS (Kadrjorus, Koidula tn. 12-a) jaapanlaste Makoto Nakamura ja Shieko Fukuda op-kunsti näitus «Mona Lisa 100 naeratust» ning Evald Okase akte ja portreid.

O. LUTSU MAJAMUSEUMIS (Tartu Riia tn. 38) Tartu Laste ja Noorte Maja loomingu näitus.

EESTI KUNSTIMUSEUMI KOHTLA-JARVE FILIAAL (Kultuuripäale «Oktoober»): näitus Aira ja Mati Rautso loonistused ning Tõnu Smidti skulptuurid; Viatseslav Kussuli fototüüde ning kultuuripäale «Oktoober» lastekunstiüldöö.

ADAMSON-ERICU MAJAMUSEUMIS (Lühike jalg 3) näitus «Adamson-Ericu natüürmorte läbi neli aastakümne».

KRISTJAN RAUA MAJAMUSEUMIS (K. Rauda tn. 8) Kristian ja Paul Rauda 125. sünniaastapäevaks uuendatud ekspositsioon «Muinasmaa». Avatud kl. 11—18, pühapäevad esmasp. ja teispäev.

GALERIUS «VAAL» (V. Karia tn. 12) Leida Ilo tööde näitus «Kroonid ja pärijad».

TU TEADUSRAAMATUKOGUS (Struve tn. 1) Eesti Vabariigi ajal ilmunud Vene raamatud.

TA RAAMATUKOGUS (Lenini nst. 10) näitused «Joh. Avvik 110» ja «Räpina Paberivabriku vesimärgid».

Samuel Saulus

8. IV 1933 — 16. XII 1990

Elasime südames kaasa Su visale ning vaprale heitlusele 1986. a. sügisel endast märku andma hakanud ning üha võimust võtva haigusega. Lootsime! Ka nähes Su väsimist.

Jäid puhkama ööl pärast puhkpillimängijate konkursi I vooru, kus Su viimane õpilane Mikkel Peäske nii hästi esines.

Oled olnud eeskäija, julge — olgu suure või väikese — ettevõtmise kõhklematu teostegija, kelle pelk hoiak vastast veenis. Aga olid ka aastakümneid püsiv ja tüdimatu. Sul jätkus aega ja tahtmist aiva teel olla, organiseerida ja suhelda, harjutada ja esineda; peodki ei jäänud pidamata. Jätkus ka hämmastavat hingeõudu näha ning aidata, aidata haiget, vana ja väsinut, norka ja ummikusse sattunut — Sinul, kes Sa ise endaga toime tulid. Tundsid hästi inimesi ja iseenast, sellest Su huumor, pilgegi... ja varjatud soojus. Sinu aeg mahutas rohkem, kulges tihedamalt.

Samuel Saulus oli sündinud Tallinnas juustutaja August Pauluse peres kolmanda lapsena. 20. keskkooli ja Muusikakooli järel suunati ta Sümfooniaorkestrisse (1952—1. XII 1990). Konservatooriumi, endiselt E. Peäske klassis, lõpetas kiitusega 1957; täiendas end töö kõrvalt 1960—1964 Leninigradi prof. Trizno ja 1965. aastast Berliinis prof. Lucchesi juures, kellega koostöö kasvas jäävaks sõpruseks. Leningradis kuulutati maailmaorkestreid, kontakt tippkollektiividega avardasid pilku ning töid kaasa prantsuse mängusüsteemi ja kõlataoluste omaksvõtu.

Ansamblimäng läbi elu. Parim sõber, teekaaslane ja mängupartner 20 abieluaastal oli pianist Lille Randma. 35 aastat juhtpillimehena nüüd J. Tamme nime kandvas puhkpillikvintetis tähendas ka ajendit eesti muusikas kvintetizantri väljakujundamiseks ja selle kõi-

ge laiema propageerimist (muidugi oli S. Saulus ka eesti uue flöödimuusika esmaesitaja). Soolokontsertide kõla värskendamiseks appi kutsutud orkestrikaaslaste ansambli najal sündis ka N. Järvi õhutatud mõte luua kammerorkester, mille S. Saulus 1960. aastal ellu viis.

Kolleevid meenutavad S. Sauluse mängu ehadat pillikõla, saavutamatu ilusat tooni ja kergust, fraseerimise peenust ja repertuaari haaret barokis Boulezini, klassikast Kennanini. Haruldast orkestranti hindasid ka külalisdirektid, ainulaadsena jääb meelde flöödisoolo Raveli «Daphne ja Chloe» teisest südist.

1976. aastast töötas ta õppejõuna Tallinna Konservatooriumis. Aga tema vaimustus muusikast ja flöödimängust, tema võimed ja pühendumus on olnud eeskujuks ja toeks kõigile eesti flööstidele.

Tallinna Konservatoorium
ERSO
«Eesti Kontsert»
Eesti Heliloojate Liit
Tallinna Heliplaadistuudio
EV Kultuuriministeerium

S. Saulus sängitati eile Metsakalmistu mulda.

AUSTATUD ASUTUSED, ETTEVÕTTED, ORGANISATSIOONID, ÜHISKONDLIKUD LIIKUMISED JA ÜKSIKISIKUD!

Ootame teie ettepanekuid 1990. aastal avalikkuse ette jõudnud kunstiteoste loojatele

EESTI VABARIIGI PREEMIADE MÄÄRAMISEKS JA SAMUTI EESTI VABARIIGI KULTUURI- STIPENDIUMIDELE KANDIDEERIMISEKS

Kirjalikud ettepanekud koos lühikese põhjendusega palume saata kuni 1. aprillini 1991. a. aadressil: Tallinn 200001, Suur-Karja 23, EV Kultuuriministeerium, EV kultuuripreemiate komisjon

NB!

AARA

NB!

Laupäeval, 22. detsembril
kell 14 ja 17

«SAKALA» KULTUURIKESKUSES
programmõhtu

«SUURED KOERAD, VÄIKSED KOERAD»

Ohtu kestel optimistlikus opositsioonis haiguvad:
Aimla, Arder, Ehin, Koržets, Kändler, Laht, Leesi,
Parve jun., Trull, Valton või kõik teised.

Konzensus tagab:

Folklassikuhuliganbänd & Vanajuhan koosseisus
Aarma, Kilvet, Nebel, Oja, Org, Raadik, Saar.
Spiiker: Rein Toomingas.

Pääsmed müügil vanalinna kassas, Kullassepa 2,
tel. 44 25 25.

UUSI RAAMATUID

EESTI ILLUSTRATSIOONIKLASSIKAT PUUGRAVUORIS II.

Kõnesoleva väljaandega jõuab lõpule seitsmeteistkümnest mapist koosnev sari, mis on pühendatud eesti puugravüürile. Aastail 1975 kuni 1990 ilmunud mappides on omapärasest kunstifenomenist, mis olulisel määral on seotud raamatuilustratsiooniga ja ekslibrise kunstiga. Kõnesolevasse väikemappi koondatud originaalklotsidelt tehtud

Cyrrillus Kree. SEGAKOORILAULE.

Enamik Cyrrillus Kreegi (1889—1962) kooriloomingust on kirjutatud vaimulikele tekstidele. Ilmalikud laulud moodustavad sellest vaid 6—7%. Kõnesolevas üksnes ilmalike segakoorilauludega piirduvas kogumikus on esitatud 13 originaalviisilist ja 19 rahvaviisilist laulu. Koostanud Ahti Raias, saatesõna kirjutanud Mart Humal, kujundanud Tiit Prisko. Kirjastus «Eesti Raamat». 1990. Trükiarv 1000. 160 lk. Hind 2,60 rbl.

Margus Laidre. SCWEDISCHE GARNISONEN IN EST- UND LIVLAND 1654—1699.

Allikpublikatsioon «Rootsi garnisonid Eesti- ja Liivimaal 1654—1699» annab ülevaate Rootsi sõjajõudude (peamiselt jalaväe) suurusest ja konkreetselt väeosadest, kes garnisoniteenistust täitsid. Resümee eesti ja vene keeles. Eesti Ajalooarhiivi ja Tartu Ülikooli toimetis. Kaane kujundanud Aado Orupõld. Kirjastus «Valgus». 1990. Trükiarv 1000. 212 lk. Hind 2,30 rbl. Raamatut on võimalik osta Eesti Ajalooarhiivist ja raamatukauplusest.

Василий Гроссман. ЖИЗНЬ И СУДЬБА.

Vassili Grossmani romaan «Elu ja saatuse» keskmes on Stalingradi lahing. Selle teose esimene raamat «Oige ürituse eest» nägi ilma valgust 1952. aastal. Teine, lõpetatud 1960. tuli lugeja-

Юло Туулик. ВЫСОКОЕ НЕБО.

Publitsistikakogumiku «Kõrge taevast» on vene keelde tõlkinud M. Kulšova, T. Teppe, J. Jutkevits. kaane kujundanud L. Jõekalda. Kirjastus «Eesti Raamat». 1990. Trükiarv 8000. 144 lk. Hind 55 kop.

LINNUD. Valik põnevus- jutte.

Raamatust leiame Alfred Hitchcocki inspireerinud Daphne du Maurier' novelli «Linnud» koos veel kuue põnevuslooga inglise ja ameerika müüdisautoritelt. Need on: C. B. Giffordi «Kuues mrs. Pendrake» ja «Ehmunud», William Brittaini «Oks galloni bensiini», Fletcher Flora «Nõbu Kelly» ning Richard Hardwicki «Täiskuul, šerif Peavy ja teised» ja «Martha mälestuseks». Inglise keelest tõlkinud Juhana Habicht, kaane kujundanud Heiki Looman. Kirjastuskoooperatiiv «Katherine». 1990. Trükiarv 35 000. 160 lk. Hind 3 rbl.

Helle Laas. AJAREFRÄÄN.

«Ajarefrään» on autobiograafiline jutustus sõjajärgsete aegade Saaremaalt. Lapse silmade läbi ja lapse südame kaudu antud nägemus tõesti olnud sündmustest.

Mauri Kunnas, Tarja Kunnas. JÕULUVANA. Raamat Jõuluvana ja päkapikkude askeldustest Korvatundru!

Koolieelikutele mõeldud raamat viib noore lugeja Lapimaale, ühte isearalikku külla, kus Jõuluvana ja tema abilisid kannavad hoolet, et kõikidele lastele lastele jätaks jõuluringitust. Soome keelest tõlkinud Anne Karu, kaane kujundanud Henno Käo. Kirjastus «Eesti Raamat». 1990. Trükiarv 60 000. 48 lk. Hind 2 rbl.

«LOOMING» nr. 11.

Proosaveergudel on antud Jaan Krossi sulest laagri- teemaline jutt «Halleluuja», Ilmar Külvetil lood «Merehaigus» ja «Gulliveri käekõrval», esimene osa vangla miljöösse viivast Leo Kunnase jutustusest «Kustumatu valguse maailm» ning kolm lühipala Jaak Sarapuult. Värsikesed ütlevad oma sõna Aleksander Suuman, Valmar Adams, Ivar Ivask, Lembit Kurvits, Aadu Hurt ja Hendrik Relve. Mõtteid pagulaskirjanduse tee ja tuleviku kohta esitab Ilmar Talve Turust («Halli horisondi ees»), Krista Läänemets on vahendanud Hermann von Keyserlingi kõne 1912. a. «Ida ja Lääne kultuuri- probleemide seismistest seostest», alanimetusega «Läkitus Ida rahvastele». Lembit Rimmelgas on aga tõlkinud ja kommenteerinud kahte poleemilist artiklit, milles Milan Kundera ja Václav Havel mõtisklevad Tšehhimaal saatuse üle. Kirjutised on võetud 1984. a. Londonis ilmunud raamatust «Inimese identiteet». Andres Herkel on andnud kirjapaneku «Suurejooneline idee», artiklis «Olgem õiglased» heidab Kaupo Deemant pilgu K. Pätsi ja J. Laidoneri tegevusele Eesti Vabariigi lõpueesriidil. Lõpuks võtab sõna Doris Kareva («Sein ja sõna»). Raamatutest antakse hinnang Jüri Leismendi luule esikogule «Vihm ei võõrasta», Mati Undi romaanile «Doonori meelepea», Teet Kallase romaanile «Niguliste» ja Tarmo Tedre jutukogule «Tumedad jutud». Arvustajad on vastavalt Sirje Olesk, Astrid Reinla, Maimu Berg, Rutt Hinrikus ja Lembit Kurvits. Ringvaates märgib Lea Tormis Ella Iibaku suuriuubelilt. Piret Kruuspeere ilmar Küveti 70. sünnipäeva jne. Trükiarv 25 000. 144 lk. Hind 70 kop.

«MARM» 7/8.

Kaksiknumbri artiklite osa avab Mario Kivistiku «Armastuse mitmenäoline vari», milles keskseks on kõnelus armukadedusest. Mart Helme kirjutab Kaug-Ida maalikunsti lähtealustest, Uku Masing teemal «Lapsed, täiskasvanud ja terve mõistus», Jüri Tõnissonilt on aga kirjatükk ühest monumendist «Kas Euroopa ühiskodus võib Rootsi lövi itta vaadata?». Veel leiame siit katkendeid Eesti Vabariigi riigikontrolööri Karl Soonpää 1939—1940. aasta päevikust, mis leiab tema tahtuhoonete lammutamisel alusmüürist, ning ilukirjanduse vallast Andres Vanapa luulet, Bernard Shaw' aforisme ja leheküljed «Bernard Shaw seltsis» (Aino Kallas) ning Oskar Tanneri lugu «Sõda». Lõpuks jätk Veikko Huovineni «Onu Joosepile» (kaasaegse jutustusi Jossif Stalinist). Trükiarv 15 000. 64 lk. Hind 1,10 rbl.

А. Д. Дуличенко. МЕЖДУ- НАРОДНЫЕ ВСПОМО- ГАТЕЛЬНЫЕ ЯЗЫКИ.

Raamatus «Rahvusvahelised abikeeled» on kronoloogilises järjekorras esmakordselt esitatud üle 900 rahvusvahelise tehiskeele projekti, mis on loodud ajavahemikul II saj. kuni XX saj. seitsmekümnen- date aastate alguseni nelja- kümnes riigis. Kaane kujun- danud V. Jersov. Kirjastus «Valgus». 1990. Trükiarv 1000. 448 lk. Hind 5,90 rbl.

LOODUSE KALENDER 1991.

Suureformaadilise looduse- teemaliste värvifotodega (E. Kask) illustreeritud kalendri on koostanud Edgar Kask, sis- sejuhataja artikli kirjutanud Tiit Randla, tähtpäevad valinud A. Läänelaid, kujundanud ja makett: H. Looman. Kir- jastus «Valgus». 1990. Trüki- arv 50 000. Hind 2,80 rbl.

PEIPSI JÄRVE SEISUND. State of Lake Peipsi.

Kogumik sisaldab 30.—31. oktoobril 1990. a. Tartus peet- tud teaduskonverentsi ette- kannete kokkuvõtteid (34). Konverentsil üldistati 1984. a. alanud Peipsi uurimise pro- grammi tulemusi. Programmi eesmärgiks oli järve kiire eutrofeerumise ja selle põh- juste igakülgne uurimine, et leida võimalusi kahjulike muutuste pidurdamiseks. Re- sümeed inglise keeles. Koos- tanud T. Timm, Eesti Teadus- te Akadeemia, 1990. Trüki- arv 300. 152 lk. Hind rbl. 1,50.

TÄHTPÄEVAKALENDER 1991/1. Kirjandusnimestik.

Toimetanud Vilma Piibe- man, kaas: Peeter Urtsen. Eesti Rahvusraamatukogu väljaanne. 1990. Trükiarv 1600. 96 lk. Tasuta.

KURSUSE- JA DIPLOMITÖÖ- DE KOOSTAMISE JUHEND. Koostanud Jaanus Kili, kaas: L. Krusta, E. Vilde nim. Tal- linna Pedagoogiline Instituut. 1990. Trükiarv 1000. 36 lk. Hind 10 kop.

POSTKAART. Kristjan Raud. Viru vanne. (Guass, u. 1928—1938). Kirjastus «Kunst». 1990. Trükiarv 18 000. Hind 15 kop.

«HORISONT» nr. 12.

Planeediarjas on Enn Kas- sikal ja Tõnu Tuvikesel see- kord kõnelus Marsist («Sõja- maal, Hirm ja Oudus»). Eda- si on Rein Veskimäe kiripa- nek «Eesti kosmosetehnika orbiidil». Sulev Vahre artik- kel «700 aastat ristisõja lõ- pust Baltikumis», Harald Ke- rese meenutusi õpinguist Tartu Ülikoolis jm. Trükiarv 30 000. 36 lk. Hind 75 kop.

«AJA PULSS» nr. 22.

Numbris paeluvad pilku leheküljed «1. detsember 1924 elulugudes» (Karl Laiz- na). «Eestlased kindrali- mundris IV. Punakomandö- rid» (Rein Helme), järg Jaan Hiemetsa vestlusele Villem Ernitsaga («Karskus keeled, kogemused») jm. AP atlas on vaateväljal Salvador. Trükiarv 80 000. 32 lk. Hind 70 kop.

«NOORUS» NR. 12.

Avaldab kirjanduse ja kunsti valdkonnast värsse «Kassett '90»-nest, vestluse soome diskori Tapani Ripat- tiga (küsitlenud Immo Mih- kelson), veerge Valgamaal ilmijärvel teoks saanud jär- jekordsest rahvusvahelisest noorte kunstilaagrist Art Esti '90 (Linda Järve Tõnis Lüllima) jm. Trükiarv 110 000. 48 lk. Hind 70 kop.

Kuusk seisab nurgas nagu täkk*
ta okstel kurinad ja merekarva näkk
ja jõuluvana juba läks
ja laual aurab verekakk
ja kellad taovad taevast, maad
ja suits, mis korstnast tõuseb
tähetäevas otsa saab
oh kuusepuu
oh lapsesuu.

* Hakkasime seda luuletust looma koos Enn Vetemaaga, kes pärast esimese rea valmimist loobus. (A. V.)

KÜLMALE MAALE, NÄÄRIVANALE!

TEID TERTVITAN, PEAGI ON SAABUMAS JÕUL, ON SELLES VIST MINUGA KÕIK ÜHEL NÕUL, KUID MINUL VEEL MUREKS ÜKS ASI ON, VAAT — KUHU PAGAN KÜLL KADUNUD ON NÄÄRITAAT.

KAS KÜLMALE MAALE TAAT SAADETUD SAI, ET ENAM ME LASTEL TÄ KÜLAS EI KÄI? KUI OSAKS SAI TAADILE JULM REPRESSION, MIKS VAIKIVAD RAADIO JA TELEVISIOON?

EKS VÕORAST VERD PISUT JU OLNUD SEE TAAT JA TEMA SNEGUROTSKA TÄIELIK PAAT, KUID OMETI LASTELE RÕOMU TA TOL, SEE, KELLEL SÄLM SELGE, VEEL KINKIGI SAI.

TEA, OOTAB TEID, NÄÄRITAAT, EESTIMAAL SOKK, SNEGUROTSKA, SIND VERIVORST — IMEVOKKI!

OTT ARDER

HILLAR METS

PRANTSUSE KIRJANDUSE ELAV SUURKUJU, NÄHTUD KAASMAALASE POOLT TALLINNAS

Kolmapäev, 5. detsember 1990, oli väikesele Eestile tähendusrikas päev. Kaasaegse prantsuse kirjanikku Michel Tournier pühendas talle oma elust tervelt 48 tundi. Ta pidas naha ühe loengu, kohtus siinsete frankofiilidega ning jõudis isegi Tallinnale väikese tiiru peale teha. Ja ongi meie kanglane juba «Georg Otsa» pardal, tagasi tsiviliseeritud maailmas — Helsingi tulesäras, «Finnairi» lennuki imekaunite stjuuardite keskel, Charles de Gaulle'i lennuväljal ja siis seal õnnistatud naapaos, kus härra Tournier elab, kui ta ei reisi.

Kolmapäevasele loengule «Viru» hotelli esimesel korrusel kogunes suur hulk frankofiile üle Eesti. Saal oli puupüsti täis. Kõik on ootel. Ja sealt ta juba saabub, surub kätt esimesel viiulil, mõnel veel, seab end mugavasse poosi pehmes toolis ja algabki loeng teemal «jutustaja elukutse». Auditorium on surmvaikne, kõik kuulavad kikkiskorvu. Mina istun kusagil tagapool ja mul tuleb tujuk peale — sedavõrd monotoonset hellitavalt mõjuvad mulle suurmehe lõpmatud uitamised ühest jutustusest teise.

Härra Tournier'le meeldib rääkida, eriti endast ja oma loomingust. Kindlasti on see valdkond just see, mida ta

eriti hästi tunneb. Ja kas ta pole siis just selleks siia tulnudki? Milles siis veel rääkida, ega ometi krevettide paljunemisest või peedikasvatusest Ukrainas? Või Eesti iseseisvuspüüdlustest või milleski veel igavamast? Härra Tournier on filosoof, ta huvitub globaalsetest probleemidest. Ja mis saabki olla globaalsem kui tema kallibriga kirjanik, kelle teoseid on tõlgitud enam kui kolmekümnesse keelde?

Ohtul ootas kirjanikku «Viru» hotelli restoranis dinee. Mul on au istuda suurmehest paremal. Kuid härra Tournier'd nagu polekski kohal. Ta on oma maailmas, palju kõrgemal neist, kes teda laus ümbritsevad. Aeg-ajalt puistab ta oma kõrgustest meile mõne hästi hinnalise anekdoodi või aforismi, et meie silmaringi avardada, kuid ka mõne selgituse, et me tema ühte või teise romaani peidetud tagamõttele pihta saaksime. Meile peab ju see päev erilise meelde jääma. Oleme ju nii lähedal lihast ja luust suurmehele, näeme teda veel elusana, kuuleme ju oma kõrvaga tema SÖNA. Mis sellest, et tema meid ei näe ega kuule. Mis sellest, et ta pole eales kuulnud mingist kolmanda järgu kirjanikust Jaan Krossist (kelle kaks raamatut olavat avaldatud Prantsusmaal, kus tal olevat mingil inekombel olnud isegi suur edu). Mis

on üks eesti kultuur niisuguse maailmakultuuri vahendaja kõrval, nagu seda on Michel Tournier!

Järgmisel õhtul ollakse «Sub Montes». Härra Tournier elavneb. Uudis, et eesti kultuur on alles kaks aastat vaba, paneb ta laginal naerma. Siinne trikoloor ei lähe talle üldsegi korda. Mis see temasse puutub? Pealegi on tsensuur, sundus või muu seesugune loomeprotsessile sedavõrd innustav. Kas seda ei öelnud siis omal ajal Paul Valéry (härra Tournier on lausa iselikuv entsüklopeedia, ta teab peast lõpmatul hulgal tsitaate, nagu ta ise seda veidi häbenedes tunnistas)? Kui ma talle rääkisin, millist vaeva ma siin näen toidupööst toitu hankides, oli härra Tournier naerust kõveras. See on tõesti väga naljakas! Isegi väga, sest tema on homme juba kaugel, ehk juba kodukülas, kus vürtsipoodnik müüb talle kõik-sugu poolfabrikaate tema poissmehe eine, lõuna ja õhtusöögi tarbeks. Kuulnud, et Punaarmee okupeerib juba viiskümmend aastat siinset kunagist iseseisvat riiki, naeratab härra Tournier heatahtlikult ja lisab: «Aga sõjaväelaste hulgas on kindlasti ka tublisid inimesi, kas pole juba aeg vana vaen unustada!»

Tema kõneleb. Meie kuulame. Kiidame heaks iga tema mõtte: «Jaa, jaa, teil on õi-

gus!» Naerame iga tema nalja peale. Ta on nii imetore, nii vaimukas! Ja kuigi publik on samuti imetore, on härra Tournier siiski tüdinud. Ta tahab puhkama minna. Kuid keegi esitab veel ühe küsimuse: «Mida te jutustate oma koduküla lastele Eestist?» Meie suurmees on osav akrobaat — ta oskab küsimustest kõrvale hiilida. Kas siis Eesti on teda sedavõrd ära tüüdanud? Keegi ütleb talle naljatoonil, et kui ta ei taha meile vastata, siis me ei ütle talle ka seda, mida temast Eestis kirjutatakse. Ometigi ma tean, et ükski eestlane ei ütle eales välja, mida ta mõtleb sellest prantsuse kirjanikust, kes ei tunne mingit huvi siinsete probleemide vastu. Ja ehk ei julgegi eestlane mõelda seda, mida ta peaks mõtlema Läänest tulnud külalistest. Liialt suur on eestlase austus Lääne vastu. Aga mida siis mõtlema peaks? Arvan, et mõtlema peaks nii: see härra Tournier on vist hea kirjanik, kuid inimesena on ta endast liialt heal arvamusel, kes oma minakeskuse sunnil elab teda ümbritsevast maailmast täielikus isolatsioonis.

Suurmees lahkub. Ta tänab südamest külalislahkuse eest. Kõigile kingitakse südamluk naeratus ja «Au revoir». Kuid ta sõidab ära pettunult. Miks? Ma vastan, sest tunnen prantslasi: siin ei juhtunud midagi erilist, polnud eksoo-

tikat, puudusid teravad elamused? Mida muud võikski üks prantslane Eestist tahta?

Kui härra Tournier peaks kunagi jälle Eestisse tulema, siis tehtagu muudatusi tema päevaprogrammis. Hotell «Viru» on liialt läänelik asutus, tal puudub sarm, kohalik koloriit. Selliseid külmi ja steriilseid hotelle on Läänes jalgala segada. Majutage suur külaline pigem Lasnamäe korterisse või Kalamaja turbaküttega uberikku, mis ju sedavõrd omanäolised. Ehk saaksid ka tema kopsud kosutust prügikastide aroomist, mis ei ulatu «Viru» 22. korrusele. Ja ega restoran «Sub Monte» oma õudustäratava konventsionaalse menüüga ja jäiselt rangete kelnertega nüüd ka gastronoomiat ülestoonienne mitte kuidagi esinda. Miks mitte viia härra Tournier ja temasugused, kindlasti aga vaba maailma riigipead, sööma kohaliku koloriidiga söögikohta «Kümme minutit». Seesugune vastuvõtt arendaks eesti asja maailmaareenil tunduvalt hoogsamini kui avantüristlikud diplomaatilised kura-maajid.

ANTOINE CHALVIN,
Eesti Instituudi lektor

Peatoimetaja
TOOMAS KALL

Toimetuse: 200 031 Tallinn, Toompuiestee 30. Postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388.
Telefonid: valvetelefon 60 17 03, peatoimetaja T. Kall — 44 14 16; peatoimetaja asetäitja E. Anupõld — 60 19 24; peatoimetaja asetäitja, muusikaosakonna toimetaja T. Mattisen — 60 18 22; tegevtoimetaja T. Lüllima ja sekretariaat — 60 17 03; kirjandusosakond (toimetaja M. Mikli) — 60 18 83; kunst- ja arhitektuuriosakond (toimetaja M. Peil) — 60 19 05; teatri- ja filmiosakond (toimetaja E. Link) — 60 12 46; publitsistikaosakond (toimetaja V. Heuer) — 44 30 05; huumorilehekülje toimetaja S. Lättemäe — 60 19 05; muusikaosakond — 60 18 22; keeletoimetaja M. Rämmel — 60 17 03; korrektuur — 60 12 46; masinakiri — 60 27 93; kuulutused — 60 19 24.
«Reede» ilmub kord nädalas reedeti. Väljaandja firma «Kodamu». Tallinn, Toompuiestee 18.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Määr 4 trükipöõgnat. Tiraaž 75 000. Tellimise nr. 5672

Toimetus käsikirju ei retsenseerilegatsa. Praaeksemplaride korral pöörduda kirjastuse tehnilise kontrolli osakonna poole tel. 68 14 11.